

TAMPEREEN YLIOPISTO

KOTOAUTUMISKOULUTUKSEN VAIKUTTAVUUS MAAHANMUUTTAJIEN
SOPEUTUMISESSA SUOMALASEEN YHTEISKUNTAAN

Kasvatustieteiden tiedekunta

Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutus-
keskus

Pro gradu -tutkielma

Kasvatustiede

Imad Kawani

Tammikuu 2010

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden laitos

Kawani, Imad: KOTOUTUMISKOULUTUKSEN VAIKUTTAVUUS

MAAHANMUUTTAJIEN SOPEUTUMISESSA SUOMALASEEN YHTEISKUNTAAN

Pro gradu -tutkielma, 72 s., 30 liitesivua.

Kasvatustiede, Ammattikasvatus

Tammikuu 2010

Tiivistelmä

Suomeen muuttaa jatkuvasti eri puolilta maailmaa ihmisiä. Suomi on sitoutunut kansainvälisiin sopimuksiin ottamaan vastaan vuosittain noin tuhat pakolaista. Hallituksen maahanmuutto-ohjelman mukaan Suomi tarvitsee seuraavan 10 vuoden aikana noin 300 000 työperäistä maahanmuuttajaa. Näin suuren määrän kotoutuminen vaatii suuria ponnisteluja ja resursseja viranomaisilta, oppilaitoksilta ja yrityksiltä. Paluumuuttajien ja perheiden yhdistämisen lisäksi suomalaisen yhteiskunnan nopea ikääntyminen ja taloustilanne vaikuttavat maahanmuuttajien määrän lisäämiseen.

Vuonna 1999 voimaan astuneen lain mukaan viranomaisilla on velvollisuus laatia kullekin Suomeen saapuvalla maahanmuuttajalle kotoutumissuunnitelma. Kotoutumiseen keskeinen vaikuttava tekijä on viranomaisten järjestämä kotoutumiskoulutus. Kotoutumiskoulutus rakentuu sekä teoreettisesta että työelämävalmennusjaksosta (työssäoppimisjakso). Kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuus on suuri, sillä maahanmuuttajat ovat kaikki saaneet lähes saman kotoutumiskoulutuksen. Kotoutumiskoulutuksen sisältö perustuu hyvin pitkälti opetushallituksen suosittamaan opetussuunnitelmaan. Pieniä yksityiskohtia lukuun ottamatta maahanmuuttajille järjestetään suunnilleen samanlainen kotoutumisprosessi. Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on ollut selvittää maahanmuuttajien näkemyksiä ja kokemuksia kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuudesta heidän sopeutumisessaan suomalaiseen yhteiskuntaan.

Tutkimuksessa ilmeni, että kotoutumiskoulutuksen sisältöä, toimivuutta ja järjestelyä maahanmuuttajille on vaikea arvioida. Maahanmuuttajat pitävät koulua yleensä pyhänä paikkana. Koulun kritisointi on kulttuurillisesti vaikeaa monelle maahanmuuttajalle. Kaikkien haastateltavien oli helpompaa löytää kotoutumiskoulutuksesta hyviä puolia.

Tutkimuksen keskeisenä tuloksena voidaan pitää sitä, että kotoutumiskoulutuksen on epäonnistunut tarjota maahanmuuttajille riittävää tukea suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutumiseksi.

Kotoutumisen onnistuminen edellyttää, että TE- keskuskeskukset, työ- ja elinkeinotoimistot ja oppilaitokset sekä yritykset panostavat nykyistä enemmän sekä määrällisesti että laadullisesti yhteistyön kehittämiseen.

Avainsanat: kotoutuminen, koulutus, maahanmuuttaja ja monikulttuurisuus.

Abstract

Immigration to Finland from all around the world has taken place steadily since the 90s for several reasons. Finland also has commitments to different international agreements to take about 1000 refugees each year. Also according to a Finnish government programme for taking foreigners in to Finland about 300 000 foreigner workers will arrive in the next 10 years. The aging of Finnish society, financial developments also affect immigration in to Finland. In order to take in such a high number of foreigners to Finland, we need more resources, co-operation between authorities, institutions of learning and from enterprises.

In 1999 an acculturation law came into force in Finland. Under that law each authority is bound to make an acculturation programme plan for immigrants. The acculturation programme includes a plan for the first three years after the immigrant arrives in Finland. The programme is includes cultural education, a plan to find employment and to be integrated in to the society. In some cases the plan can be made for five years.

The acculturation education includes 10 months of studying Finnish language, Finnish society, work retrieval programme and practical training.

The impact of acculturation education on the immigrant's integration should be high because this education is the first actual contact with Finnish society.

The acculturation education curriculum is based on the Finnish National Board of Education's guideline curriculum. All Immigrants go through almost the same acculturation programme. The acculturation programme process is almost the same.

In order to achieve the acculturation programme targets, the first contact that the immigrants have with Finnish society should be successful. Giving immigrants the right information about the society must be controlled and realistic.

The achievement of this study research is to find out about the affect of the organised acculturation education so far.

In order to improve the immigrant acculturation in Finland we need to listen more to the immigrants themselves and understand their needs and demands for the acculturation in Finland. We need also more co-operation between authorities.

Key words: Acculturation, education, immigrant and multicultural.

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	4
SISÄLLYSLUETTELO	5
1. JOHDANTO.....	6
2. TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET	8
2.1 Kohderyhmä.....	9
2.2 Tutkimuksen tarve.....	9
2.3 Kotoutumiskoulutus maahanmuuttajien sopeutumisen edistäjänä	11
3. UUTEEN KULTTUURIIN SOPEUTUMINEN.....	13
3.1 Kulttuuriin sopeutumisen käsite	13
3.2 Koulutuksen vaikuttavuus sopeutumisen prosessissa	17
3.3 Sopeutumisen osa-alueet	21
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	23
4.1 Teemahaastattelu tutkimuksen menetelmänä.....	23
4.1.1 Perustelut menetelmän valinnalle	24
4.1.2 Haastattelulomakkeen rakenne.....	25
4.1.3 Haastattelujen etuja ja haittoja.....	27
4.2 Tietojen keruu.....	28
4.3 Aineiston kuvailu.....	30
4.4. Aineiston sisäinen ja ulkoinen luotettavuus.....	31
5. MAAHANMUUTTAJIEN SOPEUTUMINEN SUOMALASEEN KULTTUURIIN.....	35
5.1 Yleinen vaikutelma haastatteluista	37
5.2 Yleinen sopeutuminen.....	41
5.3 Työhön sopeutuminen.....	43
5.4 Vuorovaikutus-sopeutuminen.....	49
5.5 Psykologinen sopeutuminen.....	53
5.6 Sosiokulttuurinen sopeutuminen.....	55
6. TULOSTEN POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	61
Lähteet.....	73
Liitteet:	
1. Haastattelulomake	
2. Suositus aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta. 2001	

1. JOHDANTO

Suomen tasavallan ministeriöt tekivät vuonna 2003 omilta aloiltaan tulevaisuuskatsaukset, joita ne tarjosivat uuden hallitusohjelman sisällöiksi. Katsauksissa kerrottiin lähivuosien näkymistä ja esiteltiin erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja. Sisä- ja työvoimaministeriöiden katsauksissa puututtiin näkyvästi myös maahanmuuttaja-asiaan ja esitettiin toimenpiteitä työntekijöiden hankkimiseksi ulkomailta (HS 7.4.2003). Lisäksi työministeriön loppuraportissa Työvoima 2020 korostettiin erityisesti maassa jo olevien maahanmuuttajien työpanoksen hyödyntämistä (Osaamisen ja täystyöllisyyden Suomi, Työvoima 2020, loppuraportti)

Maahanmuutto Suomeen alkoi lisääntyä 1990-luvulla, jolloin Suomen tasavallan presidentti (Mauno Koivisto 1982 – 1994) oli taannut paluumuuttajien tulon. Itärajan takaa alkoi virrata ”suomalaisia”, jotka eivät puhuneet suomea. Samana vuonna pakolaisia alkoi tulla Suomeen Irakista, entisen Jugoslavian alueelta, Somaliasta sekä muista maista. Sinä aikana myös Suomessa lama oli pahimmillaan, talous oli yhtä alamäkeä ja suomalaiset taistelivat ”omasta eloon jäämisestään”.

Paanasen (2005) mukaan maahanmuutto Suomessa ei alkanut ruusuisissa merkeissä, sillä suomalaiset eivät saaneet tarpeeksi aikaa valmistautua siihen. Hän korostaa, että suomalaiset eivät olleet valmiita näihin suuriin muutoksiin näin lyhyessä ajassa sekä sen ajan olosuhteissa. Maahanmuuton myötä Suomeen tuli haasteita mm. uusien perhekäsitteiden ja perheiden yhdistämisprosessien myötä.

Maahanmuuttajien määrä on moninkertaistunut Suomessa viime vuosikymmenen aikana. Tulevaisuudessa maahanmuuttajien määrä Suomessa tulee todennäköisesti kasvamaan. Suomeen muuttaa jatkuvasti ihmisiä eri puolilta maailmaa syystä tai toisesta. Suomi on sitoutunut myös kansainvälisin sopimuksin ottamaan vastaan vuosittain noin tuhat pakolaista. Paluumuuttajien ja perheiden yhdistämisen lisäksi suomalaisen yhteiskunnan nopea ikääntyminen ja taloustilanne vaikuttavat maahanmuuttajien määrän kasvuun.

Maahanmuuttajien kotoutuminen uudessa maassa sinänsä riippuu heistä itsestään. Käsitteet kotouttaminen ja kotoutuminen eroavat siinä, että kotouttamisessa yhteiskunta kotouttaa maahanmuuttajan suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotoutumisessa maahanmuuttaja itse

panostaa omaan kotouttamisprosessiin siten, että hän hakee tarvittavat tiedot ja vaikuttaa konkreettisesti omaan kotoutumiseensa

Yleensä odotukset maahanmuuttajia kohtaan ovat suurempia kuin maahanmuuttajien kyvyt. Tämä ero odotuksen ja realistisen kyvyn kesken voi aiheuttaa stressiä, kulttuurishokin sekä syrjäytymistä. Tämä vaikuttaa siten suoraan ihmisten hyvinvointiin. Sosiaalinen tuki ja sosiaalinen verkosto ovat tällöin tärkeitä tekijöitä maahanmuuttajien sopeutumisessa ja hyvinvoinnissa uudessa kulttuurissa.

Vuonna 1999 voimaan astuneen lain mukaan viranomaisilla on velvollisuus laatia kullekin Suomeen saapuvalla maahanmuuttajalle kotoutumissuunnitelma. Tähän suunnitelmaan kuuluu yhden kotoutumiskoulutuksen tarjoaminen sekä realistisen suunnitelman laatiminen kolmeksi vuodeksi. Tarvittaessa kotoutumisajan ja suunnitelman voi pidentää ja laajentaa viideksi vuodeksi. Kotoutumiskoulutus rakentuu sekä teoreettisesta että työelämävalmennusjaksosta (työssäoppimisjakso).

Suomessa asuville sekä tuleville maahanmuuttajille tulisi rakentaa sellainen kotoutumishjelma, jossa olisi näkyvissä tiivis yhteistyö eri tahojen kesken.

Tässä tutkimuksessa keskityn kotoutumiskoulutuksen tarjoamiin mahdollisuuksiin maahanmuuttajien kotoutumisessa Suomessa.

2. TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tämän tutkimuksen päätavoitteena on selvittää kotoutumiskoulutuksen tarjoaman opetuksen vaikuttavuutta maahanmuuttajien sopeutumisessa suomalaiseen yhteiskuntaan. Valjuksen (2006) mukaan suomalaisen monikulttuurisen koulutuksen tavoitteena on kehittää opiskelijoiden kulttuurienvälistä osaamista, muun muassa lisäämällä ymmärrystä omasta ja vieraista kulttuureista. Toiseksi monikulttuurisen koulutuksen tehtävänä on vähentää kulttuurien välisiä ennakkoluuloja, stereotypioita ja syrjintää. Kolmanneksi monikulttuurisen koulutuksen tulisi edistää kulttuurista moniarvoisuutta ja tasa-arvoisia osallistumismahdollisuuksia niin koulutuksessa kuin yhteiskunnassa laajemminkin. Neljänneksi nähdään tärkeänä, että opiskelijoiden kulttuuriset lähtökohdat huomioidaan koulutuksen suunnittelussa, toteutuksessa, arvioinnissa ja oppimateriaaleissa.

Valjuksen ajatusten perusteella kotoutumiskoulutusten tulisi paremmin huomioida kulttuurierot ja niiden erilaiset lähtökohdat sekä maahanmuuttajien tarpeet.

Mielestäni maahanmuuttajat voidaan jakaa viiteen eri ryhmään: 1) Maahanmuuttajat, jotka ovat tulleet hyvin huonoista olosuhteista, kuten pakolaisryhmät, joilla on mahdollisesti ollut hyvinkin raskaita henkisiä kokemuksia., 2) ”Paremmista olosuhteista” tulleet maahanmuuttajat. Tällaisia ovat esim. perheen perustamisen kautta tulleet, erityisesti itäisiä kulttuureja edustavat maahanmuuttajat., 3) Vielä ”paremmista” olosuhteista tulleet, esim. paluumuuttajat., 4) Länsimaiset maahanmuuttajat (länsieurooppalaiset), jotka ovat muuttaneet syystä tai toisesta Suomeen., 5) Muut, työpaikan vuoksi muuttaneet (siirtolaiset).

Kukin Suomeen muuttanut aikuinen maahanmuuttaja on oppinut järjestelmällisesti tietyn tavan opiskella. Yllä mainitusta viidestä kohderyhmästä neljä on tullut sellaisista olosuhteista, joissa opettajalla on hyvin erilainen rooli ja vaikutus opiskelijaan. Myös opetusmenetelmät ja tavat ovat olleet hyvin erilaisia kuin Suomessa käytetyt menetelmät. Meidän tulisi suunnitella kunkin kotoutumiskoulutuksen sisältö vastaamaan opiskelijoiden tarpeita, kulttuurin rakenteita sekä mahdollisesti ammattialan vaatimuksia ottaen huomioon heidän henkinen tilanteensa. Maahanmuuttajien henkisen tason tilannekartoitus on äärimmäisen tärkeä ennen koulutuksen aloittamista.

2.1 Kohderyhmä

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat Suomeen 1999–2006 välisenä aikana muuttaneet maahanmuuttajat (naisia ja miehiä), jotka ovat käyneet vähintään yhden kotoutumiskoulutuksen. Tutkimuksessa käytettiin kvalitatiivista menetelmää, tarkemmin määrittäen teemahaastattelumenetelmää.

2.2 Tutkimuksen tarve

Sarvimäki (2003) muistuttaa omassa pro gradussaan, että Euroopan unionin uusista jäsenmaista muuttaa nykyisiin jäsenmaihin todennäköisesti 0,5 – 6,2 prosenttia väestöstä. Osa tästä siirtolaisuudesta kohdistuu myös Suomeen. Suomen hallitus on ottanut kantaa työperäisen maahanmuuton lisäämiseen ja tukemiseen. Hallituksen maahanmuutto-ohjelman mukaan Suomi tarvitsee seuraavan kymmenen vuoden aikana noin 300 000 työperäistä maahanmuuttajaa. Näin suuren määrän kotoutuminen vaatii lisää ponnisteluja ja resursseja sekä viranomaisilta että oppilaitoksilta.

Kotoutumiskoulutus on monelle maahanmuuttajalle ensimmäinen konkreettinen kosketus suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotoutumiskoulutuksen tarkoituksena on, että maahanmuuttajan tulisi saada opetusta, ohjausta ja tukea, joka edistää hänen sopeutumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Tällä hetkellä suurin syy maahanmuuttajien kotoutumisen epäonnistumiseen on kotoutumiskoulutuksen sisällön epäonnistuminen vastaamaan maahanmuuttajien odotuksiin sopeutumisprosessissa. Ensimmäinen kosketus uuteen kulttuuriin on keskeistä maahanmuuttajien kotoutumisprosessin onnistumisessa. Erilaiset kokemukset koulutusten järjestäjistä ovat synnyttäneet hämmennystä monissa maahanmuuttajissa ja johtaneet siihen, että koulutusten järjestäjien tarjoamia palveluja verrataan keskenään. Tämä on muokannut asenteita eri oppilaitoksia ja opettajia kohtaan, ja monet maahanmuuttajaopiskelijat ovat keskittäneet huomionsa aikuiskoulutuspalveluihin ja unohtaneet (tai eivät tiedä alkuunkaan) omat velvollisuutensa ja vastuunsa kotoutumisprosessissa samoin kuin muut tärkeät tekijät, jotka osaltaan edistävät sopeutumista uuteen ympäristöön.

Pollock, Chun ja Kim (2008) korostavat artikkelissaan, että länsimaalaiseen yhteiskuntaan sopeutuminen vaatii tutustumista sen kulttuurinormeihin. Roglerin, Cortesin &

Malgadyn (1991) mukaan sopeutuminen on prosessi, jossa maahanmuuttajat vaihtavat opittuja käyttäytymistapoja ja asenteita omista tutuista ympäristöistä uuteen hallitsevan kulttuurin ympäristöön, käyttäytymistapoihin ja asenteisiin.

Sopeutumisen keskeinen osa-alue on ihmisten hyvinvointi. Edelman, Christian ja Mosca (2009) pitävät tärkeänä, että maahanmuuttajien akkulturaation tasolla on yhteys heidän hyvinvointiinsa. Ympäristöönsä vähemmän sopeutuneet maahanmuuttajat ovat riskiryhmä, joka voi saada sekä henkisiä vaurioita että fyysisiä vaivoja. Tutkijat pitävät tärkeänä ylläpitää jatkuvaa sopeutumisarviointia maahanmuuttajille.

Pollock, ym. (2008) korostavat, että jos halutaan opettaa länsimaista kirjallisuutta ei-länsimaisille ihmisille, keskeiseksi esteeksi ymmärtämiselle tulevat kulttuuriset normit. Heidän mukaansa yhteisöt on sidottu uskontoihin, ja kun näkemyseroja syntyy asioista, kukin osanottaja ”turvautuu” uskonnon tarjoamiin normeihin. Jos siis halutaan lähentää näkökulmia eri kulttuurien edustajien kesken, meidän tulisi ensin poistaa keskeiset näkemuserot. Näkemyserojen poistaminen vaatii aluksi ihmisten asenteisiin vaikuttamista. Kotoutumiskoulutuksessa se on mahdollista, mikäli koulutukset suunnitellaan kohderyhmän tarpeista käsin.

Kotoutumiskoulutuksen sisällön painopisteinä ovat opiskelijan oppiminen, työllistyminen sekä kotoutuminen. Kotoutumiskoulutukseen osana kuuluvalla työssäoppimisjaksolla on suuri merkitys kotoutumisprosessiin.

Miller ja Kerlow-Myers (2009) määrittävät sopeutumisen uuteen kulttuuriin olevan kulttuurisidonnainen asia, jolla on yhteys ihmisten urakehitykseen rodullisesti, etnisesti ja kulttuurillisesti erilaisissa yhteisöissä. Uuteen kulttuuriin sopeutuminen ja uudessa yhteisössä työelämään pääseminen sekä oman uran luominen ovat yksilöllistä toimintaa, johon vaikuttaa yksilön tausta ja tulevaisuudensuunnitelmat.

Forsander (2006) pitää työllistymistä keskeisenä tekijänä integroinnin onnistumisen kannalta. Maahanmuuttajat vastaavat paljolti omista työllistymismahdollisuuksistaan, ja kotoutumiskoulutus voisi olla sitä osaltaan edistämässä.

Kaiken kaikkiaan tarvitaan uusi toimintamalli, jolla ehkäistään ennalta maahanmuuttajien syrjäytymistä ja löydetään heille sopiva ja mielenkiintoinen koulutus- ja/tai työpaikka.

2.3 Kotoutumiskoulutukset maahanmuuttajien sopeutumisen edistäjinä

Kun maahanmuuttaja saapuu Suomeen alkaa uuden elinympäristön selvitystyö. Se aika, minkä maahanmuuttaja viettää päästäkseen kotoutumiskoulutukseen, on hyvin tärkeää aikaa - ns. odotusaikaa. Sinä aikana maahanmuuttaja saa yhteyden erilaisiin ihmisiin mm. omaan yhteisöönsä ja naapureihinsa päivittäisrutiinien kautta. Hän kokee silloin myös ensimmäisen kulttuurishokin. Lähes kaikki maahanmuuttajat odottavat innolla pääsyä kotoutumiskoulutukseen. Jossain määrin ensimmäiset kokemukset suomalaisesta yhteisöstä syntyvät kotoutumiskoulutuksen aikana. Se, onko kokemus positiivinen vai negatiivinen, vaikuttaa hyvin pitkälle maahanmuuttajien kotoutumiseen. Kun pidetään kotoutumiskoulutusta ensimmäisenä kosketuksena suomalaiseen yhteisöön ja koulutusmaailmaan, on hyvät mahdollisuudet oikaista sellaisia asenteita ja/tai tietoja, mitkä maahanmuuttaja on saanut odotusaikana.

Kuten on todettu, neljä viidestä maahanmuuttajaryhmästä on tottunut koulun ja opettajan arvostettuun rooliin omassa elämässään ja kulttuurissaan. Näin koululla on siinä vaiheessa suuri mahdollisuus vaikuttaa maahanmuuttajien elämään. Ensimmäiset vuorovaikutukset koulussa, samoin kuin opettaja-opiskelija -suhde, ovat alkuvaiheessa hyvin arkoja asioita ja opettaja voi onnistuessaan varustaa maahanmuuttajan hyvillä kansalaistaidoilla ja antaa oikeita eväitä elämiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Alkuvaiheessa voidaan huonolla toteutuksella siten vahvistaa kielteisiä asenteita tai jopa tuhota jo olemassa olevat hyvät asenteet.

Tsaturovan (2006) mukaan tarvitaan uusi koulutusjärjestelmä, jossa opiskelijan persoonallisuus ja hänen oppimisvalmiutensa eivät ole ristiriidassa koulutusrakenteen kanssa. Koulutusjärjestelmän tulisi ottaa huomioon opiskelijan kyvyt ja mahdollisuudet. Koulutuksen tulisi tyydyttää opiskelijan odotukset ja tarpeet, ja luoda myönteiset olosuhteet opiskelijan luovuuden kehittymiselle.

Maahanmuuttajan sopeutumisessa on kysymys myös kasvatuksesta. Maahanmuuttajan tulisi oppia sopeutumaan uuteen ympäristöönsä ja elää sovussa uuden kulttuurin kanssa.

Hämäläisen ja Nivalan (2008) mukaan kasvatuksessa on kysymys monesta roolista. Kasvaminen voi olla kasvamista vanhemmuuteen ja opettajuuteen. Vanhemmuuteen kasvaminen perustuu huolenpito- ja kasvatusvastuuseen. Uudessa kulttuurissa maahanmuuttajaa vaaditaan ensinnäkin kasvamaan vanhempana ja sisäistämään uuden kulttuurin normit ja arvot perheyhteisössä. Opettajuuteen kasvaminen perustuu julkisen aseman tuomiin vastuisiin ja velvollisuuksiin. Maahanmuuttajien kanssa työskentelevien, valtaväestöä edustavien opettajien tulisi oppia tuntemaan maahanmuuttajien kulttuuriin liittyvät normit.

Sutisen (1997) mukaan minä-kuvan rakentuminen tapahtuu yksilön kokemusten symboloinnilla ja yksilön itsensä objektoinnilla. Yksilö voisi ajattelun ja asenteen avulla hyväksyä yhteisön sosiaaliset normit ja arvot osaksi omaa toimintaansa. Tämän kasvatusprosessin vuorovaikutuksen keskellä syntyy metakulttuuri, jossa kahden kulttuurin edustajat liittävät oman kulttuurinsa normit ja arvot yhteen. Tämän prosessin onnistuessa yhteiskunnassa syntyy rikkaampaa ja monipuolisempaa yhtenäisyyttä, ja yhteiskunnasta tulee monikulttuurinen oppimisympäristö. Kotoutumiskoulutus on todellinen kokeilukenttä tämän tyyppisen vuorovaikutuksen toteuttamispaikkana.

Edellä mainitusta syystä oppilaitoksella on hyvin suuri rooli kotoutumiskoulutukseen osallistuvien kokoamisessa sekä opetuksen järjestelyissä.

3. UUTEEN KULTTUURIIN SOPEUTUMINEN

Somavia (2006) korostaa monikulttuurisuuden ja globalisaation vaikuttavuutta koko ihmiskuntaan. Hänen mukaansa maailman rajojen avaamisesta ja yhteisöjen monikulttuurisuudesta on hyötyä, ja ne antavat loputtomasti uusia mahdollisuuksia.

Huijserin (2006) mukaan monikulttuurisuus ja erilaisuus ovat yhteisöjen menestyksen keskeisiä tekijöitä. Erilaisuuden ymmärtäminen on avain kommunikoinnin onnistumiseen yhteisön jäsenten kesken. Kommunikoinnilla, vuorovaikutuksella sekä erilaisuuden hyväksymisellä yhteisöt vahvistuvat ja niistä tulee kilpailukykyisempiä.

Magala (2005) korostaa monikulttuurisuusosaamisen tärkeyttä maailman kehityksen kannalta. Tulevaisuudessa jokainen tarvitsee monikulttuurisuuskompetenssia pärjätäkseen tulevaisuuden haasteissa. Hänen mukaansa monikulttuurisuusosaaminen ei synny itsestään vaan siihen vaaditaan panostusta ja halu oppia. Gilin (2005) mukaan monikulttuurista yhteisöä voi tarkastella yhtenä kokonaisuutena, kulttuurina, jossa yksilöllä on vahvempi edustus kuin rodulla, kielellä tai uskonnolla.

Claesin (2006) mukaan monikulttuurisen yhteisön tule olla yhteistyössä keskenään. Sen edellytyksiä ovat kommunikointitaidot, luottamus, yhdessäolo ja toisen erilaisuuden hyväksyminen. Kulttuuriyhteisöjä, jotka sisältävät iältään, taustaltaan, uskonnoltaan ja sukupuoleltaan erilaisia ryhmiä, voidaan kutsua myös monimuotoisuusyhteisöiksi, jotka edustajiensa arvojen ja normien mukaan voivat sulautua keskenään yhteen kulttuuriin tai elää toistensa rinnalla.

3.1 Kulttuuriin sopeutumisen käsite

Magalan (2005) mukaan keskinäisessä vuorovaikutuksessa toimivat kulttuurit ovat yhteisön voimavara, joka vaatii kaikilta osapuolilta sopeutumista sekä halua taata omaa ja toisten hyvinvointia. Odotukset ovat kuitenkin ensisijaisesti kohdistuneet maahanmuuttajien sopeutumiseen valtaväestön kulttuuriin.

Dahlin (2004) mukaan maahanmuuttajien ja valtaväestön kulttuurien kohtaamisesta syntyy metakulttuuri, jossa prosessin onnistuessa hyvin, kulttuurit sulautuvat yhteen ja muodostavat uuden kokonaisuuden. Yhteiskunnan rakenne, arvot ja normit antavat uudelle muodolle raamit.

Hofstede (2006) sekä Earley, Ang & Greggin (2003) kuitenkin muistuttavat, että monikulttuurisessa yhteiskunnassa yhteisön jäsenten tulisi osata tulkita eroavaisuudet ja yhtäläisyydet kulttuurien kesken sekä niihin sopeutumisen.

Berryn (1997) mukaan sopeutuminen on prosessi, joka tapahtuu kahden kulttuurin kesken. Toinen on hallitseva ja toinen ei-hallitseva kulttuuri. Berry erottaa sopeutumisessa neljä strategiaa.

Kun yksilö ei halua elää oman kulttuuri-identiteettinsä mukaan ja hakee päivittäistä vuorovaikutusta hallitsevan kulttuurin kanssa, sanotaan tätä sopeutumisstrategiaa assimilaatiostrategiaksi. Tapausta, jossa yksilö ylläpitää omaa kulttuuri-identiteettiään ja välttää vuorovaikutusta hallitsevan kulttuurin kanssa, kutsutaan separaatiostrategiaksi. Integraatiostrategiaksi kutsutaan puolestaan tapausta, jossa yksilö on kiinnostunut ylläpitämään omaa kulttuuria ja on päivittäisessä vuorovaikutuksessa hallitsevan kulttuurin kanssa. Yksilön kiinnostus tai mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa kahden kulttuurin kanssa sekä halu rakentaa suhteita toisten kanssa on tunnistettu marginalisaatiostrategiaksi. Edellä kuvattu Berryn analyysi sopeutumisesta perustuu siihen, että ei-hallitsevien ryhmien yksilöt ovat vapaaehtoisesti halukkaita sopeutumaan uuteen kulttuuriin. Tilanteessa, jossa hallitsevan kulttuurin edustajat pakottavat ei-hallitsevan kulttuurin edustajat tiettyyn systemaattiseen sopeutumisprosessiin, tarvitaan Berryn (1997) mukaan muita termejä kuvaamaan sopeutumista.

Berryn (1997) mukaan sopeutumisessa on kysymys sekä hallitsevan kulttuurin että ei-hallitsevan kulttuurin edustajien ja järjestelmän sopeutumisesta toisiinsa. Hän korostaa, että ei-hallitsevan kulttuurin edustajan tulisi sopeutua ja kunnioittaa hallitsevan kulttuurin arvoja. Samalla hallitsevan kulttuurin elementtien, kuten koulutuksen, terveyspalveluiden ja työelämän, tulisi vastata ei-hallitsevan kulttuurin tarpeita.

Laaksosen (2007) mukaan Berryn akkulturaatiomalli merkitsee kouluopetuksessa sitä, että maahanmuuttajaopiskelija sulautuu assimilaatiossa valtakulttuurin opetusmalliin ja ope-

tusmenetelmiin ja menettää oman kulttuurinsa erityispiirteet. Tällöin hän lakkaa noudattamasta entisen kulttuuriryhmänsä traditioita. Separaatiossa eri kulttuureja edustavat opiskelijat eristetään esimerkiksi koulutuspoliittisilla ratkaisuilla muista ryhmistä siten, ettei ryhmien välillä ole vuorovaikutusta, jolloin oman kulttuurisen identiteetin ylläpitäminen on mahdollista, mutta erilaisten ryhmien väliset suhteet eivät pääse kehittymään. Marginalisaatiossa opiskelija menettää mahdollisuuden myös oman kulttuurisen identiteettinsä säilyttämiseen, jolloin vaarana on täydellinen syrjäytyminen sekä valtakulttuurista että opiskelijan omasta kulttuuriryhmästä. Integraatiossa opiskelija puolestaan sopeutuu valtakulttuuriin pitäen samalla kiinni omasta etnisestä identiteetistään, arvoistaan, äidinkielestään ja tavoistaan.

Imanin (2008) mukaan kullakin ihmisellä on oma kulttuurinen identiteettinsä, joka edustaa hänelle läheistä valtakulttuuria. Prosessia, jossa ihminen muokkaa omat kulttuuriset identiteettinsä uuteen, kutsutaan sopeutumiseksi uuteen kulttuuriin. Ympäristössä tapahtuvassa muutoksessa vaaditaan kaikilta osanottajilta sopeutumista uuteen tilanteeseen. Myös maahanmuuttajilta odotetaan sopeutumista uuteen kulttuuriin.

Berryn (1997) mukaan sopeutumiseksi määritellään ryhmien kesken tapahtuva muutos ja vuorovaikutus. Myöhemmin on todettu, että sopeutuminen kuvaa enemmän yksilössä tapahtuvia psykologisia ja sosiokulttuurisia muutoksia. Berry tarkoittaa, että uuteen kulttuuriin sopeutuminen tapahtuu yksilötasolla kolmella sektorilla: psykologisella, sosiokulttuurisella ja taloudellisella alueella.

Egan, Tannahill, Petticrew ja Thomas (2008) kertovat ihmisten hyvinvoinnin kannalta olevan tärkeää, että ihminen osallistuu paikallisten asukkaiden aktiivielämään, tuntee saavansa tukea sekä että hänellä on vahva side ympäristössä tapahtuviin asioihin ja ihmisiin, esim. kontakti paikallisiin ja pidempään maassa asuneisiin muihin maahanmuuttajiin. Näiden sosiaalisten toimintojen puuttuminen ihmisten elämässä lisää riskejä heidän toimintakykyään kohtaan ja heikentää mahdollisesti heidän suoriutumiskykyään. Egan ym. (2008) korostavat, että sosiaalisen verkoston ja tuen merkitys on suuri myös ihmisten terveyden kannalta. Ihmisten arkipäivän sisältö on tärkeä osa heidän hyvinvointiaan ja keskeinen edellytys parempaan suoritukseen.

Hosper, Kalzinga ja Stronks (2007) toteavat omassa tutkimuksessaan, että paikallisten kanssa kulttuurillisesti aktiivisina olevat maahanmuuttajat, joilla on sosiaalisia yhteyksiä paikallisiin ja jotka ovat fyysisesti aktiivisia vapaa-aikanaan, ovat sopeutuneet paremmin länsimaalaiseen yhteiskuntaan kuin muut maahanmuuttajat. Hosper ym. (2007) suosivat aktiivista vapaa-ajan toimintaa sopeutumisen onnistumisessa sekä toiminnan lisäämistä paikallisten kanssa. Maahanmuuttajalle oma osallistuminen on siis keskeisessä roolissa sopeutumisprosessin onnistumisen kannalta.

Antropologit Redfield, Linton ja Herskovitz (1936) kuvaavat sopeutumista prosessina, jossa eri kulttuureista koostuvat ryhmät joutuvat jatkuvaan kulttuuriseen ja psykologiseen kosketukseen, jonka seurauksena alkuperäisten ryhmien kulttuurikaavat muuttuvat. Eri kulttuurien vaihdosta syntyy vuorovaikutus kahden tai useamman kulttuurin kesken (Redfield, ym. 2002.)

Berryn (1997) mukaan maahanmuuttajien sopeutumista uuteen kulttuuriin tulisi tarkastella kahden kysymyksen kautta:

- miten tärkeää on säilyttää oma kulttuuri ja identiteetti?
- miten toivottavaa on luoda hyvät suhteet valtaväestöön ja muuhun yhteisöön?

Berry (1997) korostaa asenteilla olevan suurin merkitys sopeutumisen onnistumiselle. Ihmisen sopeutumisvaiheen etenemisen ideaalisessa mallissa on alussa tärkeintä arkielämää selviäminen. Sopeutumisen toisessa vaiheessa ihminen kohtaa ns. normaalit haasteet, kuten esim. kielen oppimisen ja asunnon hankkimisen. Sopeutumismallin kolmannessa ja viimeisessä vaiheessa ihminen kohtaa vaikeimmat ongelmat, kuten mm. työn hankkimisen ja ihmissuhteiden rakentamisen. Tällä tavalla eteneminen on loogista ja järjestelmällistä, mutta aina ei ole näin. Täytyy muistaa että sopeutuminen vaatii aikaa, ja asenteilla on sopeutumisen kannalta keskeinen rooli.

Sekhonin mukaan (2007) päätökseen sopeutumisesta vaikuttaa etnisyys, tausta ja kulttuuriraamit, joita kukin ihminen on sitoutunut noudattamaan.

Emerson (2008) pitää sopeutumisen kannalta tärkeänä, että maahanmuuttaja tunnistaa elämässään tapahtuvat muutokset. Esimerkiksi pankkitilin avaaminen, ostoskult-

tuuri ja kaupassakäynti sekä paikallisliikenteen käyttäminen voivat yksinkertaisuudesta huolimatta aiheuttaa suurta stressiä maahanmuuttajien elämässä.

Lillevik (2007) painottaa maahanmuuttajan olevan tekemisissä valtaväestön kulttuurin kanssa, elävän sen arkea sekä olevan tietoinen mahdollisuuksista ja uhista (erityisesti työelämässä) uuteen ympäristöön sopeutumisessa.

Muuttaminen maasta toiseen tuo mukanaan muutoksia maahanmuuttajan arkeen. Ruohotie (2000) muistuttaa muutoksen olevan uhkaavan ja vaikean. Se merkitsee, että asiat tulisi tehdä toisin. Muutos vähentää turvallisuuden tunnetta ja luo epävarmuutta, joka on suuri riski. Uudessa ympäristössä asioiden tekemistä uudella tavalla on vaikea hallita. Tietojen saaminen ja niihin uskomisen on vaikeaa ja monimutkaista. Tietojen lähde on riski sinänsä. Onko tieto luotettavaa vai ei, ja kenen näkökulmasta?

Ustuner ja Holt (2007) ovat linjanneet sopeutumisen kolme kontekstia: toisesta kulttuurista tulleet sulauttavat omaa kulttuuriaan uuteen kulttuuriin ja näin he sulkevat itsensä hallitsevasta kulttuurista eli harrastavat kulttuuriaan toisen kulttuurin varjolla tai jatkavat kollektiivisesti uudessa kulttuurissa osana sitä tai hakevat uutta kulttuuri-identiteettiä itselleen (Ustuner & Holt 2007). Heidän artikkelissaan kohderyhmänä ovat köyhät naiset, jotka muuttavat pienistä kylistä suureen kaupunkiin. Yhdenmukaisuutta heidän tutkimansa kohderyhmän ja tämän tutkimuksen kohderyhmän kanssa näen siinä, että Suomea on pidetty parempana maahanmuuttajien omaan yhteisöön verrattuna.

3.2 Koulutuksen vaikuttavuus sopeutumisen prosessissa

Berryn (1997) mukaan ihmisen sopeutumiseen vaikuttavat ikä, koulutus, talous, asenne uutta kulttuuria kohtaan, sekä maahanmuutolle asetetut tavoitteet. Uudessa ympäristössä on mukana jo eletty elämä, mitä ei voi unohtaa tai ohittaa arkielämässä ja ratkaisujen tekemisessä.

Iman (2008) muistuttaa, että maahanmuuton myötä muutosta tapahtuu sekä valtaväestön että maahanmuuttajien arvoissa, normeissa ja käyttäytymisessä. Hän korostaa

(omassa tutkimuksessaan) maahanmuuttajien koulutustaustan ja halukkuuden suurta merkitystä sopeutumiselle. Kahden kulttuurin keskellä eläminen on aina täynnä haasteita. Ihmisen elämässä tapahtuu muutoksia sekä ennen sopeutumista että myös sopeutumisen aikana.

Emerson (2008) on todennut, että kommunikointivaikeudet ovat ensimmäiset tunnistetut haasteet ihmisten muuttaessa uuteen kulttuuriin. Hän suosittaa uuteen ympäristöön ja kulttuuriin sopivaa kommunikointikurssia kaikille, jotka muuttavat tutusta ympäristöstä vieraaseen kulttuuriin. Tällä tavalla maahanmuuttajaa voisi valmentaa kommunikoimaan uuden ympäristön ja kulttuurin kanssa seuraamuksia pelkäämättä.

Emerson (2008) tarkoittaa kommunikointikurssin sisältöä siten, että siihen kuuluisi kielikoulutusta, ääntämistä, puheharjoitusta ja puhelimesta puhumista. Maahanmuuttajia tulisi kannustaa katsomaan paikallista televisiota, kuuntelemaan radiota sekä lukemaan lehtiä. Paikallisen kielen harjoittamisessa on tärkeää myös kielen käyttäminen kotona, käyttäytymistapojen opettaminen, hitaasti puhuminen ja kysyminen. Ne ovat kaikki tärkeitä uusien kulttuuritapojen oppimisessa. Maahanmuuttajien tulisi oppia uuden kulttuurin työtavat, työkulttuuri sekä sen toimintamalli ennen kuin heidät ohjataan uuteen työympäristöön.

Koulutuksella on erityisen suuri merkitys ihmisen elämässä ainakin kolmella sektorilla:

- koulutus on resurssi sinänsä, jonka päälle ja varaan ihminen voi turvautua mm. ongelmien analysoinnissa ja ratkaisujen etsinnässä.
- koulutus kasvattaa ihmisen kilpailukykyä parantamalla hänen toimeentulotaitojaan työnhakemisessa ja verkostojen rakentamisessa.
- koulutus avaa lähtökohtaisesti uusia mahdollisuuksia, sillä koulutetulla ihmisellä on kokemusta esim. kielen oppimisesta, historian tuntemuksesta ja suhtautumisesta eri arvoihin

Koulutusorganisaation tulisi ottaa huomioon maahanmuuttajan aiemmin oppimat opiskelutavat. Dees (2006) kirjoittaa, että kun kouluorganisaatio ymmärtää ”vieraiden” opiskelijoiden tavat ja syntyy luottamus opiskelijoiden ja koulun välillä, on

mahdollista synnyttää uusi elämäntapa, maailmannäkemyks ja ajattelutapa sekä opiskelijoiden ja kouluorganisaation kesken.

Deesin (2006) mukaan kouluttajan tulisi huomata sopeutumiseen liittyvä stressi suhteessa kulttuurilliseen kasvuun ja samanaikaisesti luoda keinoja opiskelijan jatkuvan kulttuurisen kasvun mahdollistamiseksi. Dees (2006) korostaa, että demokraattisessa ja monipuolisessa yhteisössä tulisi lopettaa vieraiden näkökulmien romantisointi. Meidän tulisi jatkuvasti haastaa opetustapa, joka koskee rasistisen, homofobisen ja sukupuolisen perspektiivin puolustamista. Se estää ymmärtämästä muuta maailmaa.

Yksi tapa toteuttaa tätä mallia on lisätä monikulttuurisuusosaamista luokissa. Ruohotie (1999) muistuttaa, että organisaatioiden ja yksilöiden tulee reagoida nopeasti olosuhteiden muutoksiin maailmassa ja päivittää osaamistaan pysyäkseen kilpailussa mukana.

Mclaren ja Fischman (2001) ottavat kantaa maailmassa tapahtuvan muutoksen heijastumiseen opettajien koulutuksessa. Heidän mukaansa teollisuuden, akateemisen ja yrity maailman kytkentä toisiinsa on ajanut opetuksen kaupallisuuteen. Näiden osaluokkien yhteenliittyminen on muuttanut yliopistot ja opettajankoulutusohjelmat patenttiyhtiöksi. Opettajien työkuva on muuttunut opettajista yrittäjiksi. Aikaa opettamiseen ja opettajuuteen on jäänyt vähän ja opettaja-opiskelija -suhde on kärsinyt. Opettajille tulisi antaa enemmän aikaa olla opettajia ja tutustua lähemmin omiin opiskelijoihinsa, heidän kulttuuriinsa sekä auttaa heitä sopeutumisprosessissa.

Deesin (2006) mukaan opettajien asenne yrittää ymmärtää ja tunnistaa opiskelijoiden sopeutumisen tuomaa stressiä ja vaikeuksia on lähtökohta muutoksen syntymiseen. Lisäämällä omaa monikulttuurisuuden osaamistaan opettajat voivat ymmärtää minkälaisen sopeutumisprosessin ”vieraat” opiskelijat kokevat opiskelun aikana. Tällä tavalla ”vieraat” opiskelijat voivat kehittää opiskelutavan lisäksi elämäntapojaan.

Kazu (2009) korostaa opettajan roolia opetustilanteessa. Hänen mukaansa opettajan tulisi opettaa opiskelijoita olemaan kriittisiä ja haasteita pelkäämättömiä. Opettajien

tulisi tukea ja vahvistaa opiskelijoiden mielikuvitusta, luovuutta ja uusien mahdollisuuksien etsintää.

Kazun (2009) mukaan tulisi etukäteen ottaa huomioon oppilaiden persoonallisuus, päättäväisyys, määrätietoisuus, oppimiskyky sekä älyllinen taso, jotta individuaalinen oppiminen tapahtuisi parhaalla tavalla. Ennen koulutuksen alkua koulutuksen järjestäjän tulisi kartoittaa opiskelijoiden osaamisten lähtötaso. Lähtötason kartoituksella tulisi selvittää maahanmuuttajan sen hetken kielitaito, arkielämänhallinta, työnhakuvalmiudet sekä yhteiskunnallinen tietämys. Kartoituksen yhteydessä selvitetään myös opiskelijan oppimistyyli.

Kazu (2009) korostaa, että oman oppimistyylin tunnistaminen selkeyttää opiskelun tavoitteita. Opiskelijoiden opettaminen luokassa, jossa tietty määrä asiaa käsitellään tietyssä ajassa, vaatii opettajalta taitoa ottaa huomioon kaikki opiskelijoiden oppimistyyliä. Asiaa ei helpota yhtään, jos oppilaat eivät ole tietoisia omista oppimistyyleistään. Kazu (2009) korostaa, ettei oppimistyylin ymmärtäminen ole vaikeaa. Tärkeää on selvittää oppilaiden oppimistyyli jo ennen koulutuksen alkua.

Kouluorganisaation, opettajan ja opiskelijan yhteinen tavoitteiden määrittäminen ennen koulutuksen alkua ja niiden päivittäminen koulutuksen aikana ovat avainasemissa tavoitteiden saavuttamiseksi. Henkilökunnan monikulttuurisuuden kompetenssin päivittäminen kouluorganisaatioissa on keskeinen tekijä kotoutumiskoulutuksen tulosten parantamisessa.

Ruhotien mukaan (2006) potentiaalinen kompetenssi riippuu sekä yksilön osaamisesta että työpaikan tarjoamista mahdollisuuksista. Vuorovaikutus yksilön ja työpaikan kesken on tärkeä tekijä yksilön suorituskyvyn parantamisessa. Osaaminen ja pätevyys ovat ihmisen työpaikalle tuomaa pääomaa, jota työpaikan tulisi hyödyntää. Olemassa olevien osaamisten ja pätevyyksien käyttämättä jättäminen on virhe organisaation, asiakkaan sekä mahdollisesti koko yhteiskunnan kannalta.

Aikaisemmin totesin, että kotoutumiskoulutuksen onnistuminen on ensimmäinen vaihe maahanmuuttajan sopeutumisprosessissa. Tietojen, joita maahanmuuttaja saa kotoutumiskoulutusten aikana, tulisi olla realistisia, oikeita ja ajan tasalla. Maahan-

muuttaja elää myös oppilaitoksen ulkopuolella ja hän kokee ja näkee päivittäin erilaisia asioita. Kotoutumiskoulutuksesta saadut tiedot eivät saisi olla ristiriidassa arkielämän kanssa. Keskeinen sopeutumiseen vaikuttava tekijä on kielen oppimisen lisäksi hyvä yhteiskuntatietämys.

3.3 Sopeutumisen osa-alueet

Metsänen (2006, 29) on jäsentänyt uuteen kulttuuriin sopeutumisen viiteen sopeutumisaalueeseen:

- Yleinen sopeutuminen: asuminen, asioiden hoitaminen, eläminen uudessa ympäristössä.
- Työhön sopeutuminen: organisaatiokulttuuri, johtamistyyli, työrooli, motivaatio ja ammattitaito.
- Vuorovaikutussopeutuminen: kielitaito ja kulttuurin sekä tapojen tuntemus.
- Psykologinen sopeutuminen: psyykinen hyvinvointi uusissa olosuhteissa.
- Sosiokulttuurinen sopeutuminen: kielen oppiminen ja paikallisiin tutustuminen.

Metsänen (2006, 29) mukaan yleissopeutumisen lisäksi kullakin osa-alueella voidaan erottaa sekä persoonalliset että kognitiiviset tekijät. Hän on määritellyt nämä tekijät seuraavasti:

* Yleiseen sopeutumiseen vaikuttavia persoonallisuuden ominaisuuksia on ulospäin suuntautuneisuus, kärsivällisyys, joustavuus, stressinsieto ja sosiaalinen rohkeus. Kognitiivisia tekijöitä on kulttuurin tuntemus, tapojen tuntemus, suvaitsevaisuus erilaisuutta kohtaan, halu elää ulkomailla sekä tulevaisuuden odotukset.

* Työhön sopeutumiseen sidoksissa olevat persoonallisuuden ominaisuudet ovat joustavuus ja avoimuus uudelle, muutoksensietokyky, itsetunto, minä-pystyvyys ja tunnollisuus. Kognitiiviset tekijät ovat kyky oppia uutta, tavoitteiden selkeys, kielitaito ja toisten kunnioitus.

* Vuorovaikutussopeutumiseen liittyvät persoonallisuuden ominaisuudet ovat pitkäjänteisyys, kärsivällisyys, myöntöväisyys, avoimuus ja ystävällisyys. Kognitiivisina tekijöinä on kyky olla arvottomasta ja tekemättä vastakkainasettelua, nonverbaaliset kommunikaatiotaidot ja kyky asettua toisen asemaan.

* Psykologiseen sopeutumiseen yhteydessä olevat persoonallisuuden ominaisuudet ovat emotionaalinen tasapaino, vähäinen neuroottisuus, epävarmuuden sieto, elämänhallinnan odotukset, selviytymistyylit ja motivaatio. Kognitiiviset tekijät ovat odotukset, asenteet ja attribuutit.

* Sosiokulttuurista sopeutumista edistäviä persoonallisuuden ominaisuuksia ovat joustavuus, avoimuus, vähäinen neuroottisuus, rohkeus ja coping-tyyli. Kognitiiviset tekijät ovat kielitaito, kyky oppia kokemuksista, havaitsemistaidot, ennakkoluulottomuus, kyky ”sovittaa” itsensä uusiin tilanteisiin sekä kulttuurin ymmärtäminen.

Dyal ja Dyal (1981) kuvasivat siirtolaisuutta Kanadassa ja Amerikassa 1970-luvulla tehtyjen tutkimusten pohjalta. Tutkimuksen aikana akkulturaatioprosessia kuvattiin neljällä psykososiaalisella tasolla: kulttuurinen, etninen, interpersoonallinen ja intrapersoonallinen. Kulttuurinen ja etninen vaikutus on akkulturaatiossa suurin tekijä (Laaksonen, 2007, 58).

Psykologiset tasot näyttelevät akkulturaatiossa tärkeää roolia. Ihmisen oma kokonaismailmankuva on keskeinen ja vaikuttaa hänen päätöksiinsä.

On myös korostettava, että maahanmuuton syyt ovat tärkeitä tekijöitä sopeutumisessa. Hofren (2008) erottaa vapaaehtoisen ja pakkomuuton vaikutukset sopeutumiseen. Vapaaehtoisen ja tavoitteellisen muuton seurauksena sopeutuminen on helpompaa kuin pakkotilanteissa. Lasten ja nuorten on myös helpompaa sopeutua uuteen kulttuuriin kuin aikuisten.

Berry (2008) ottaa artikkelissaan kantaa akkulturaatioon vaikuttaviin tekijöihin. Hän korostaa, että on olemassa vahva side kulttuurikontekstien ja individuaalisen käyttäytymisen välillä.

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Teemahaastattelu tutkimuksen menetelmänä

Tutkimuksen alkuvaiheesta lähtien hain sellaista sopivaa menetelmää, jonka kautta voisin saada tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman relevanttia tietoa. Tiedän muuttamisen maasta toiseen olevan hyvin yksilöllisen kokemuksen ja eri ihmisten kokevan sen eri tavoin. Sopivan tutkimusmenetelmän löytäminen oli hyvin työlästä, sillä kysymysten asetelulla oli saatava kaikki haastateltavat hahmottamaan ja ymmärtämään kysymykset. Olen itse oppinut, että kulttuurillisesti on vaikea välillä ymmärtää toisten asettamia kysymyksiä, ainakaan heti ensimmäisellä kerralla. Väärinkäsitysten välttämiseksi on tärkeää, että tutkija itse tekee kaikki haastattelut.

Tämän tutkimuksen keskeinen rakenne perustuu yksilöiden kokemuksiin sopeutumisesta uuteen kulttuuriin. Freyn, Botan ja Krepsin (2000) mukaan yksilöllinen todellisuus muodostuu kunkin ihmisen tulkintojen kautta. Ihmisten kokemukset ja käyttäytyminen ovat näin ollen tavoitteellisia ja yksilöllisistä lähtökohdista nousevia kokemuksia.

Teemahaastattelu oli tähän tehtävään luonteva menetelmä. Itse haastatteleamalla saatoin osittain strukturoida kysymykset sellaisiksi, että vastaaja varmasti ymmärsi niiden sisällön. Tapa millä kysytään, ei ole itsestään selvää monessa kulttuurissa. Haastatteluja tehdessä tuli monesti eteen tilanteita, joissa piti varmistaa, että haastateltavani ymmärsi kysymyksen. Jotkut haastateltavat saattoivat pitää kysymyksiä loukkaavina jolloin minun piti korostaa, että kysymysten tarkoituksena oli ainoastaan selvittää maahanmuuttajien kotoutumisprosessia, eikä sekaantua heidän henkilökohtaisiin asioihinsa.

Kysymysten muotoilussa piti aina miettiä, oliko kyseessä nainen vai mies, minkä ikäinen hän oli, mitä elämänarvoja hän edusti jne. Monessa tilanteessa tuli mieleen ajatus, osaan-ko tehdä oikeita kysymyksiä. Mielestäni kyselylomakkeen suunnittelu suomen kielellä oli yksinkertaista ja johdonmukaista, mutta kysymysten muotoilussa oli suuria ongelmia, mikäli haastateltava ei ymmärtänyt suomea. Jos haastattelun kielenä oli muu kuin suomi, ongelmat lisääntyivät. Mitä lähempänä haastateltava on haastattelijan edustamaa kulttuuria, sitä enemmän ristiriitoja syntyy. Joitakin asioita on nimittäin vaikea kysyä sellaise-

naan arabian ja kurdin kieliryhmiä edustavilta maahanmuuttajilta. Esimerkiksi naisilta on vaikea kysyä sopeutumisesta yhteiskuntaan, koska heidän käsityksensä sopeutumisesta poikkeaa yleisestä käsityksestä. Teemahaastattelun etuna pidän sitä, että voin itse haastattelijana selventää kysymyksiä ja niiden ajatuksia.

Paperikysymykset ja rastiruutu-periaate eivät mielestäni sovi tutkimukseen, jossa selvitetään maahanmuuttajien kotoutumista. Sen vuoksi panostin haastattelussani enemmän avoimiin kysymyksiin, ja minulle tarjoutui mahdollisuus luoda pikemminkin keskustelutilanne kuin haastattelutilanne. Keskustelutilanteissa on mahdollista kaivautua syvälle tutkittavaan ilmiöön.

Pyrkimykseni oli rohkaista haastateltavia esittämään omia ajatuksiaan, saada heidät puhumaan juuri niistä asioista, jotka he kokivat tärkeiksi. Peruseriaate oli se, että mitä enemmän annoin haastateltavalle tilaa, sitä enemmän sain informaatiota. Ihminen kokee vapauttavana, jos saa itse päättää, mistä haluaa vaieta ja mistä puhua.

4.1.1 Perustelut menetelmän valinnalle

Kotoutumiskoulutuksen vaikutusten analysointia helpotti se, että kaikki haastateltavat olivat käyneet läpi saman kotoutumisprosessin. Koska kotoutumiskoulutuksen sisältö perustuu hyvin pitkälti opetushallituksen määräämään/suosittamaan opetussuunnitelmaan, järjestetään maahanmuuttajille pieniä eroja lukuun ottamatta suunnilleen samanlainen kotoutumisprosessi.

Itse en ole osallistunut kotoutumisprosessiin. Vuonna 1992, jolloin muutin Suomeen, kotoutuminen oli vielä pitkälti maahanmuuttajan oma prosessi. Minulla on kuitenkin pitkä kokemus kotoutumiskouluttajana. Olen viime vuosikymmenen aikana tavannut satoja maahanmuuttajia, jotka ovat saaneet saman kotoutumiskoulutuksen ja ovat käyneet samaa kotoutumisprosessia.

Oma tieto ja käsitys tutkittavasta ilmiöstä ovat tärkeitä teemahaastattelumenetelmän käyttäjälle. Haastateltaessa nousee kieltämättä esiin haastateltavan ja haastattelijan väliset näkemuserot erilaisista asioista ja kokemuksista. Tiedyt teemahaastattelun kysymykset olin

lyönyt edeltä lukkoon. Toisaalta olin jättänyt tiettyjä asioita avoimiksi mahdolliselle keskustelulle.

Hirsjärven ja Hurmeen (2000) mukaan teemahaastattelua terminä ei esiinny muissa kielissä. Englannin kielessä vastaava termi on ”the general interview guide approach” tai ”the focused interview”. Näissä englanninkielisissä ilmaisuissa ilmenee vapaus, eli vapaus haastattelun muodossa, haastateltavan valinnassa sekä haastattelun sisällön rakenteessa.

Hirsjärvi ja Hurme (2000) korostavat teemahaastattelun olevan lähempänä strukturoitua kuin strukturoitua haastattelua. Puolistrukturoidusta haastattelusta puhutaan kun aihepiiri, teema-alue ja toteuttamisprosessi ovat lähes samat kaikille haastateltaville. Kaikki nämä ominaisuudet löytyvät yhden ilmiön ympäriltä, mikäli haastateltavat jakavat samat kokemukset. Vahvistuksena on myös tutkijan oma kokemus tutkittavasta ilmiöstä. Tärkeää on kuitenkin etteivät tutkijan kokemukset vaaranna haastattelun sujuvuutta. On tärkeää, että tutkijalla on jonkinlainen tieto tai kokemus aiheesta. Tutkijan näkökulmat ja mielipiteet eivät kuitenkaan saa ohjata ja suunnata haastattelua eivätkä vaikuttaa haastateltavan mielipiteisiin ja näkemyksiin. On tärkeää, että tieto asioista ja niiden seuranta on selvää tutkijalle. Silloin tutkija ei kaadu omaan kuoppaansa eikä kompastu omiin kokemuksiinsa.

4.1.2 Haastattelulomakkeen rakenne

Suunnittelin tätä tutkimusta varten haastattelulomakkeen, joka perustuu Riitta Metsäsen väitöskirjassaan esittämään, uuteen kulttuuriin sopeutumista erittelevään jäsentelyyn. Metsänen (2005) on jäsentänyt sopeutumisen uuteen kulttuuriin viiteen osa-alueeseen. Hänen mukaansa sopeutumisella tarkoitetaan psyykkistä hyvinvointia ja toimintakykyisyyttä uudessa kulttuurisessa kontekstissa. Psyykinen hyvinvointi ilmenee yksilön kykyä elää, toimia ja työskennellä uusissa olosuhteissa (Metsänen 2005, 27.)

Ihmisen kyky sopeutua uuteen kulttuuriin on riippuvainen hänen omasta psyykkisestä hyvinvoinnistaan. Ihmisen ei-kielellinen kyky hahmottaa ympäristönsä tapahtumia, selviytyä arkielämässä sekä itsenäistyä varhaisiässä vaikuttaa hänen sopeutumiseensa uuteen ympäristöön. Kyky havainnoida muutosprosessia on keskeistä ihmisen sopeutumisessa.

Taulukko 1 valaisee Metsäsen näkemystä sopeutumiseen vaikuttavista tekijöistä. Metsänen on perustanut osa-alueet seuraaviin lähteisiin: Caliguiri, Phillips, Lazarova, Tarique & Bugi 2001, Caiguiri 2000, Selmer 1999, 2001, Kealey 1988 ja 1996; Ward 1996; Searle & Ward 1990; Arthur & Bennett 1995; Menendhall & Wiley 1994; Black, Mendenhall & Oddou 1991 sekä Black & Stephen 1989 (Metsänen 2005, 28).

Taulukko 1. Sopeutumiseen vaikuttavat tekijät (Metsänen 2005, 28).

	Sopeutumisen osa-alueet	Persoonallisuuden ominaisuudet	Kognitiiviset tekijät
Yleinen sopeutuminen	-asuminen - asioiden hoitaminen -eläminen uudessa ympäristössä	-ulospäin suuntautuminen -kärsivällisyys - joustavuus - stressin sieto -sosiaalinen rohkeus	- kulttuurin tuntemus - tapojen tuntemus - suvaitsevaisuus erilaisuutta kohtaan - halu elää ulkomailla - odotukset
Työhön sopeutuminen	- organisaatiokulttuuri - johtamistyyli - työrooli - motivaatio, ammattitaito	- joustavuus, avoimuus uudelle - muutoksen sietokyky - itsetunto - minä pystyvyys - tunnollisuus	- kyky oppia uutta - tavoitteiden selkeys - kielitaito - toisten kunnioitus
Vuorovaikutussopeutuminen	- kielitaito - kulttuuri, tavat	- pitkäjännitteisyys - kärsivällisyys - myöntäväisyys - avoimuus - ystävällisyys	- kyky olla arvottomatta ja kyky olla tekemättä vastakkainasettelua - non- verbaalinen kommunikaatio - kyky asettua toisten asemaan
Psykologinen sopeutuminen	- psyykkisen hyvinvointi uusissa olosuhteissa	- emotionaalinen tasapaino - vähäinen neuroottisuus - epävarmuuden sieto - elämänhall. odot. - selviytymistyyli - motivaatio	- odotukset - asenteet - attribuutiot
Sosiokulttuurinen sopeutuminen	- kielen oppiminen - paikallisiin tutustuminen	- joustavuus - avoimuus - vähäinen neuroottisuus	- kielitaito - kyky oppia kokemuksistaan - havaitsemistaidot:

		<ul style="list-style-type: none"> - rohkeus - coping-tyyli 	kyky havainnoida muiden ja omaa käyttäytymistä - ennakkoluulottomuus - kyky ''sovittaa'' itsensä uusiin tilanteisiin -kulttuurin ymmärtä- minen
--	--	---	---

4.1.3 Haastattelun etuja ja haittoja

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2005) mukaan tutkimuksissa haastattelumenetelmän suurin hyöty on mahdollisuus säätää aineiston keruuta tutkimuksen tilannetta, tavoitetta ja haastateltavaa myötäillen. Haastattelumenetelmä antaa mahdollisuuden tulkita vastauksia laajemmin ja käydä niistä tarvittaessa keskustelua.

Tästä johtuen haastattelumenetelmän käyttö on erinomainen tapa selvittää kysymykset vastaajille ja välttää sitä, että vastaaja ymmärtää ne väärin. Myös tutkijan kannalta on tärkeää varmistaa vastaajan ymmärtävän kysymykset oikein ja myös vastaavan niihin.

Haastattelutilanteessa voidaan pyytää vastauksiin täydennystä tai perusteluja. Tämä on erittäin tärkeää silloin, kun tutkitaan koulutuksen vaikuttavuutta. On tärkeää saada perustelut asetettuihin näkökulmiin tai mielipiteisiin. Näin myös varmistetaan, että vastaaja on pohtinut vastauksiaan ja varmasti muistaa tilanteen, johon hän yhdistää vastauksensa.

Hirsjärven ja Hurmeen (2000) mukaan teemahaastattelututkimuksessa ei voida pitää pääteemojen esittämistä vähemmän tärkeänä, vaan tulee muistaa, ettei haastattelutilanteessa ole mahdollista varautua kaikkiin kysymyksiin tai tilanteisiin. He muistuttavat, että haastateltavan tulisi varmasti ymmärtää kysymykset oikein.

Eskolan ja Suorannan (1996) mukaan teemahaastattelussa haastattelu etenee ennalta määritettyjen teemojen varassa. Teemahaastattelun teema-alueet ovat kaikille haastateltaville samat. Tämän tutkimuksen kohderyhmän huomion ottaen jouduin muuttamaan kysymysten muotoilua ja järjestystä tarpeen, tilanteen ja haastateltavan mukaan.

Kotoutumisvaihe on arkaa ja herkkää aikaa maahanmuuttajien elämässä. Tutkin sellaista aikaa ihmisten elämässä, jolloin nämä ovat juuri muuttaneet ”huonoista” olosuhteista ”parempiin” olosuhteisiin. Kaikki on uutta ja jännittävää. Odotukset ja tavoitteet ovat josain määrin epäselvät ja elämä niiden myötä myös sekaisin. Kotoutumisen avulla muisteleminen herättää ihmisissä erilaisia tunteita ja muistuttaa ajasta, jolloin asiat olivat toisin. Ihmiset haluavat yleensä näyttää itsestään parhaat puolet toiselle, ja ovat harvoin mielestään parhaimmillaan muuttaessaan uuteen ympäristöön. Näin muistoista voi olla myös haittaa tutkimukselle.

Haastattelumenetelmässä on muitakin haittoja. Hirsjärvi ym. (2005) korostavat mm. seikkoja, joihin tutkijan kannattaa tutkimusta tehdessään varautua. Haastattelumenetelmää käyttävän tutkijan tulee tietää, että helppoja kysymyksiä tai haastateltavia ei ole olemassa. Esimerkiksi puolen tunnin haastatteluun ei kannata ryhtyä, sillä niin lyhyessä ajassa ei saada paljon selville. Haastattelukysymykset, tilanteet ja niiden rooli ja tehtävät pitää suunnitella hyvin. Haastattelun luotettavuutta heikentää mm. maahanmuuttajien yleensä myönteinen ja/ tai kunnioittava asenne koulutusta ja opettajia kohtaan. Maahanmuuttaja-haastateltava ei välttämättä halua kertoa koko totuutta, koska hänen mielestään opettajaa ja koulua ei saa loukata.

Tutkijan haasteena on saada ”oikeat” vastaukset irti haastateltavalta. Itselleni oli suuri etu siitä, että tutkimuksen osallistujat olivat opiskelleet aikuiskoulutuksessa, minkä toimintaympäristönä tunnen erittäin hyvin. Jos haastateltava antoi sellaisen kuvan oppilaitoksesta tai opettajasta, mikä oli ristiriidassa haastateltavan todellisen tilanteen tai kokemuksen kanssa, pystyin rohkaisemaan häntä puhumaan suoraan ja totuuden mukaisesti. Tutkimuksessa on tärkeää aikaansaada luottamus haastattelijan ja haastateltavan välille.

4.2 Tietojen keruu

Tässä tutkimuksessa tehdyt haastattelut ovat peräisin 30 maahanmuuttajan (14 naista ja 16 miestä) kokemuksista. He ovat muuttaneet Suomeen vuosina 1999 – 2005. Kukin heistä on osallistunut vähintään yhteen työ- ja elinkeinotoimiston järjestämään kotouttamiskoulutukseen.

Haastateltavien joukossa oli edustettuina useita kansalaisuuksia, aasialaisia (afganistanolaisia, irakilaisia, iranilaisia, israelilaisia, kurdeja, thaimaalaisia,), afrikkalaisia (egyptiläisiä, kenialaisia, marokkolaisia), eurooppalaisia (espanjalaisia, irlantilaisia, kroatialaisia, puolalaisia, romanialaisia, saksalaisia, ukrainalaisia, virolaisia, venäläisiä).

Haastateltavat olivat syntyneet 1956 – 1984 välisenä aikana omassa kotimaassaan. Koulutukseltaan he olivat hyvin heterogeeninen ryhmä. Osa heistä ei ollut käynyt lainkaan koulua, mistä syystä he saattoivat olla luku- ja kirjoitustaidottomia (myös omalla äidinkiellään). Osa taas oli korkeasti koulutettuja. Kuitenkin korkein koulutusaste oli maisteri. Kohderyhmässä oli myös niitä, jotka olivat vaihtaneet ammattiaan. He olivat koulutautuneet kotimaassaan tietylle alalle, mutta olivat hankkineet tai olivat hankkimassa Suomessa uutta ammattia ja koulutusta. Osa opiskeli myös sillä hetkellä eri ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa. Ryhmässä oli myös ”monitaitoisia” ihmisiä, joilla ei ollut minkäänlaista ammattitaitoa tai koulutusta, mutta olivat tehneet kotimaassaan ns. yleis- miestehtäviä. He eivät pystyneet vastaamaan suomalaisen työelämän vaatimuksiin.

Työhistoriansa puolesta haastateltavat olivat myös heterogeeninen ryhmä. Heidät voitiin jakaa neljään ryhmään:

- pitkä työkokemus kotimaassaan, mutta siitä huolimatta Suomessa työttöminä
- ei lainkaan työkokemusta kotimaassa, mutta työssä Suomessa
- sekä kotimaassaan että Suomessa työllistyneet
- ei lainkaan työkokemusta

Kohderyhmässä puhuttiin hyvin sujuvasti montaa eri kieltä, mm. suomea ja englantia. Osa haastateltavista hallitsi vain yhden kielen (oman äidinkielen). Kohderyhmään valitsin taustaltaan erilaisia maahanmuuttajia. He edustivat eri-ikäisiä sekä eri koulutustaustaisia, eri kansallisuuksia ja kieliryhmiä, ja eri aikoina Suomeen tulleita maahanmuuttajia. Tavoitteenani oli saada mahdollisimman laajaa tietoa maahanmuuttajien kotoutumisprosessiin vaikuttavista tekijöistä.

Haastattelut toteutin kahden kesken suljettujen ovien takana. Haastattelujen pohjana/työkaluna käytin lomaketta, jonka suunnittelin taulukon 1 pohjalta. Kaikki haastattelut nauhoitin.

Pyrkimyksenä oli laatia sellainen kyselylomake, joka kattaisi kaikki Metsäsen mainitse-
mat viisi osa-aluetta, ja kartoittaa ne tekijät, jotka vaikuttivat uuteen kulttuuriin sopeutu-
misessa. Haastattelulomake on liitteenä.

4.3 Aineiston kuvailu

Tutkimuksen aineisto kuvaa maahanmuuttajien kokemuksia Suomessa, heidän kotoutu-
misprosessiaan, sekä ns. käännekohtia. Maahanmuuttajien elämässä on monta käänne-
kohtaa. Ylä- ja alamäet ovat lähes viikoittaisia elleivät peräti päivittäisiä tapahtumia. Mi-
nusta oli tärkeää antaa maahanmuuttajille mahdollisuus kertoa omista kokemuksistaan
omin sanoin. Tuntui siltä, että maahanmuuttajat tarvitsivat kuuntelijan - jonkun, jolle ker-
toa omista kokemuksistaan. Haastatteluissa ilmeni yleinen kunnioitus koulua ja opettajia
kohtaan. Minun piti rohkaista heitä keskusteluun saadakseni haastateltavat kertomaan
asiat niin kuin ne olivat.

Toisaalta haastateltavat osallistuivat mielellään tutkimukseen. Minulle ei tullut yhtään
kieltäytymistä. Alussa minun piti kuitenkin kertoa tarkkaan, mihin tarkoitukseen teen
haastattelun ja miksi. Haastateltavat halusivat tietää, kuka näkee heidän vastauksensa ja
tuleeko heidän nimensä julkisuuteen.

Alussa he olivat varautuneita. Haastattelun jatkuessa he vapautuivat ja alkoivat kertoa
asioita luottamuksellisesti. Toisaalta ymmärrän koulua ja opettajia kohtaan osoitetun
kunnioituksen ja olla arvostelematta haastateltaviani siitä, mutta toisaalta oli hyvin rank-
kaa saada maahanmuuttajat kertomaan konkreettiset yksityiskohdat ja antaa rakentavaa
kritiikkiä. Kun kysyin, mitkä asiat olivat hyviä kotoutumiskoulutuksessa, oli vastauksena
yleensä: ”Kaikki oli hyvää!” Kun kysyin mikä oli huonoa, oli yleinen vastaus: ”Kaikki
oli hyvää! Ei koulussa ole mitään huonoa!” Seuraavaksi kysyin, miten olet oppinut suo-
men kieltä koulutuksen aikana. Vastauksena oli, ettei mitenkään. Sitten minun piti palata
ensimmäiseen kysymykseen ja muotoilla se uudestaan: ”Jos kaikki oli hyvää koulutuk-
sessa, niin miksi et ole oppinut suomen kieltä?” Seurauksena oli hiljaisuus ja sitten vasta-
kysymys kuului: ”Tuleeko nimeni julkisuuteen?” Ja jatkui: ”Periaatteessa ei koulutuk-
sessa ollut mitään huonoa, mutta asiat olisi voitu tehdä toisella tavalla”.

Haastattelun aikana monia asioita piti kaivaa esiin haastateltavista. Kokonaisuutena uskon, että haastattelun tulokset ovat hyviä, monipuolisia ja kattavia. Etuna pidän sitä, että minulla oli yhteinen kieli haastateltavien kanssa. Tulkkia ei tarvittu lainkaan. Haastattelussa käytetyt kielet olivat kurdi, arabia, turkki, venäjä, englantia ja suomi.

4.4. Aineiston sisäinen ja ulkoinen luotettavuus

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2005) mukaan kvalitatiivista aineistoa kerätään niin kauan kunnes tutkimuksen avulla on saatavissa jotain uutta tietoa. Aineisto on riittävä, kun samat asiat alkavat toistua haastatteluissa.

Tämän tutkimuksen haastatteluaineistoa keräsin kahden kuukauden aikana (1.5.2009 – 30.6.2009). Haastateltavien vastauksissa oli alussa paljon uutta tietoa. Viimeisissä haastatteluissa vastaukset alkoivat toistua. Tällöin päätin, että aineisto on saavuttanut saturaation. Haastateltuani 30 henkilöä saavutin sellaisen pisteen, jossa en saanut enää uutta tietoa.

Hirsjärven ym. (2005) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen ajatuksena ei ole yleistää tuloksia. Ajatus perustuu siihen, että yksityisessä toistuu yleinen. Hyvin tutkittu yksittäistapa antaa mahdollisuuden nähdä, mikä tutkimusilmiössä on merkittävää, ja mikä toistuu, kun tarkastellaan ilmiötä yleisemmällä tasolla.

Haastateltavien valinnassa korostin monipuolisuutta. Pidin tärkeänä antaa haastateltaville tilaa itsensä ilmaisemiseen. Kiirettä ei ollut mihinkään. Keskustelulla oli suuri merkitys tietojen hankinnassa. Keskusteluissa nousivat monesti pienet tekijät merkittäviksi. Esimerkiksi kurdi-haastateltavan oli tärkeä muistaa sanoa, että hän on kurdi eikä irakilainen tai iranilainen. Espanjalaisen oli tärkeää muistuttaa, että hän on katalonialainen Barcelonasta eikä espanjalainen. Myös venäläisen oli tärkeä muistuttaa, että hän on Siperiasta eikä Venäjältä! Samankaltaisia kommentteja saatiin myös Viron venäläisillä ja Bosnian kroaateilta.

Pienistä asioista muistuttaminen ja niiden korostaminen paisui välillä niin suureksi, että ne dominoivat haastattelua. Itse kunnioitan näitä ihmisten identiteetille merkittäviä asioita, mutta minua ihmetyttävät hyvin paljon ajatukset syrjinnästä ja niiden tuloksista ja vaikuttavuudesta maahanmuuttajien asenteissa. Monet haastateltavat kertoivat kokeneensa syrjintää ja rasismia, mutta heidän oli tärkeää muistuttaa, mistä olivat kotoisin ja mitä ryhmää he halusivat edustaa! Tätä ristiriitaa minun oli vaikeaa ymmärtää, enkä voinut olla kommentoimatta sitä. Toisaalta esittämäni kommentit ja käydyt keskustelut auttoivat keskinäisen luottamuksen rakentamisessa.

Hirsjärvi ja Hurme (2000) muistuttavat aineistonkeruun laadun seurannasta ennen haastattelun alkua, haastattelun aikana sekä haastattelun lopussa. Tekniikan toimivuuden varmistamisen lisäksi pidin huolta siitä, että kävin läpi kaikki osa-alueet haastateltavan kanssa ja varmistin lopuksi, että haastateltavalla ei ollut enää mitään kommentoitavaa tai lisättävää. Haastattelun päätteeksi yritin käydä läpi haastattelussa esille nousseita asioita, joita ei ollut haastattelulomakkeissa. Kirjoitin tarkasti muistiin ne vastaukset ja kommentit, jotka antoivat virikkeitä myös tuleville haastatteluille. Haastatteluvastauksen litterointi tapahtui samana päivänä kuin itse haastattelu.

Hirsjärvi ja Hurme (2000) korostavat ihmisten näkemyksiä ja suhdetta todellisuuteen tärkeänä tekijänä vastauksien luonteessa. Ihmisten todellisuuskuvan saamiseen vuorovaikutustilanteessa vaikuttaa ymmärrys toisen ihmisen viestinnästä. Näin ollen kommunikoinnissa haastattelijan ja haastateltavan välille on luotava kommunikointiside, jossa molemmat ymmärtävät toisiaan. Silmäkontakti ja aktiivinen keskustelu ovat haastattelutilanteiden tärkeitä edellytyksiä.

Hirsjärvi ja Hurme (2000) muistuttavat, että aiemmat kokemukset vaikuttavat toisiinsa ja että ympäristön vuorovaikutuksella on suuri merkitys ihmiselle. Näin ihmisen ympäristö ja konteksti tulisi huomioida kokonaisuudessa. Kausaalisuus on yleensä läsnä ihmisen toimintatavoissa. Ihmisen tulevia reaktioita on silti vaikea ennustaa. Haastattelut syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutustilanteessa ja ihmisten käsitykset eroavat tilanteesta ja ilmiöstä riippuen. Ne saattavat myös muuttua ajan myötä.

Hirsjärvi ja Hurme (2000) korostavat, että ihmisyhteisön maailma on merkitysten maailma. Merkitysten tulkintaan vaikuttavat ihmisten näkemykset, arvot ja erilaiset taustateki-

jät. Jokainen meistä luo omat käsityksensä todellisuudesta. Meidän tulisi luottaa ihmisten viestintään ja ilmaisukykyyn. Omat käsitykset ja haastateltavilta saamani viestit olen yrittänyt luokitella samalla tasolla ja tietoisuusmarginaalilla kuin asiat ovat ”todellisuudessa”. Kysymys tässä ei ollut kuitenkaan vallan käytöstä vaan lähinnä neutralisoinnista. Vaikka tunnen kotouttamisprosessin erittäin hyvin, yritin olla vaikuttamatta haastateltavien ajatuksiin ja välttää ohjausta.

Hirsjärven ja Hurmeen (2000) mukaan tutkimuksiin liittyy aina eettisiä ratkaisuja. Laillisuus ja etiikka ovat tärkeitä asioita erityisesti, kun ollaan tekemisessä erilaisista kulttuureista lähtöisin olevien ihmisten kanssa. Monessa kulttuurissa ikä, sukupuoli ja identiteetti ovat hyvin arkoja keskustelunaiheita. Tämä näkyi myös haastattelutilanteissa. Mielestäni onnistuin kuitenkin luomaan haastatteluissa luottamuksellisen ilmapiirin ja pääsin avoimeen vuorovaikutukseen haastateltavien kanssa.

Hirsjärven ja Hurmeen (2000) mukaan tutkijan tulisi teemahaastattelussa ottaa huomioon erilaiset tiettyyn ilmiöön liittyvät määritelmät. He korostavat, että haastateltavien määritelmät, tutkijan määritelmät ja muiden tutkijoiden määritelmät on otettava huomioon tulokinnassa.

Toisaalta reliaabilisuusmenetelmä ei sovi tämän tutkimuksen tuloksiin. Perustan näkemykseni siihen, että emme voi olla varmoja siitä, saammeko samat tulokset (vastaukset) haastateltavilta, jos haastattelut uusitaan. Mielestäni kausaalisuus on niin voimakasta, että olen melko varma, että vastaukset tulevat muuttumaan, jos ihmisen (haastateltavan) elämäntilanne muuttuu. Samalla seuraavien haastateltavien vastausten ennustaminen validilla tavalla on äärimmäinen vaikeaa, kun tiedämme että ihmisen käsitys todellisuudesta on vaihteleva. Kausaalisuus on voimakasta ja ihmisten suhtautuminen menneisyyteen on arka asia. Haastattelujen aikana totesin, että kulttuurista riippuen minun piti olla varovainen, kun kysyin menneisyyden vaikutuksesta tulevaisuuteen. Monessa kulttuurissa ihmisen menneisyys ja tulevaisuus ovat jonkun muun kuin ihmisen kädessä.

Bloorin (1997) mukaan validointitapa, jonka osoittaa vastaavuuden tutkijan ja tutkittavien tulkintojen välillä, on yksi tapa osoittaa validiutta. Kallistun itse validointiin, mikä tässä kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkoittaa sitä, että pyrin tarkistamaan tutkijan ja tutkittavien näkemykset. Olen pyrkinyt kertomaan omat näkemykseni tutkittavasta ilmiöstä

rehellisesti, vapaasti ja avoimesti koko tutkimuksen aikana. Haastattelussa saatuja tietoja tarkastelin, analysoin ja arvioin suhteessa teoreettiseen viitekehykseen.

Alasuutarin (1995) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen analyysi sisältää kaksi vaihetta, joita ovat 1) havaintojen pelkistäminen ja 2) arvoituksen ratkaiseminen. Havaintojen pelkistämässä aineistoa tarkastellaan suhteessa teoreettiseen viitekehykseen ja haastattelukysymyksiin. Saadut vastaukset luokitellaan arvoituksiksi ja ne ratkaistaan aiempien tutkimusten tulosten ja kirjallisuuden valossa.

Tutkimuksen aineiston analysoin käyttäen sisältöanalyysiä. Latvalan ja Vanhanen-Nuutisen (2001) mukaan sen avulla voidaan tiivistää aineistoa ja kuvata sitä lyhyesti ja yleistävästi. Tutkimustulosten analyysissä lähdin mukauttamaan aineistoa yleiseen yksilökokemuksen kautta.

Sisäisen luotettavuuden kannalta korostuu kaksi linjaa. Ensinnäkin tutkimuksen teoreettisena pohjana olen käyttänyt kansainvälisissä tutkimuksissa testattua sopeutumismallia, jota verrataan maahanmuuttajien sopeutumiseen suomalaiseen yhteiskuntaan. Kansainväliset tutkimustulokset ovat samansuuntaisia kuin mitä saadaan Suomessa asuvilta maahanmuuttajilta (tämän tutkimuksen kohteena olevilta haastateltavilta). Tämä koskee näkemyksiä kotoutumiskoulutuksen järjestämisestä, sisällöstä ja kotoutumismenetelmistä. Empiiristen tutkimustulosten samankaltaisuus lisää tulosten uskottavuutta.

Sisäisestä luotettavuudesta on vaikea varmistua, sillä tähän asti kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuutta ei ole Suomessa tutkittu. Erilaisia selvityksiä on toki tehty, mutta tieteelliset kriteerit täyttävät tutkimukset puuttuvat. Tästä syystä tämän tutkimuksen tuloksia ei tule vertailla aiempiin kotimaisiin tutkimustuloksiin.

Ulkoisen luotettavuuden kannalta on tärkeää muistaa, että samojen tulosten saaminen haastattelujen uusinnassa on riippuvainen maahanmuuttajien elämäntilanteesta haastatteluhetkellä. Hyvä elämäntilanne tuo mieleen myönteiset kokemukset ja vastaavasti huono elämäntilanne tuo mieleen kielteiset hetket. Ihmismieli on yhteydessä henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin kanssa, ja sen mukaan myös hyvät ja huonot muistot pyörivät mielessä. Tärkeää on myös se, mitä maahanmuuttajat todellisuudessa ovat oppineet kotoutumiskoulutuksessa.

Milesin ja Hubermanin (1994) mukaan tutkimustulosten analysoinnissa pyritään luokitte-
luun. Luokittelun avulla voidaan luoda haastateltavien vastauksista merkityksellisiä yksi-
köitä, jotka voidaan luoda tutkimuskysymysten ja alueiden mukaan. Tässä tutkimuksessa
tein luokittelun kulttuurista sopeutumista valaisevien osa-alueiden mukaan (ks. Metsänen
2005). Aineiston erittelemisen ja yhdistelemisen kautta tein johtopäätökset tutkimustulok-
sista.

Luotettavuuden varmistamiseksi olen ottanut haastateltaviksi eri ryhmiä edustavia maa-
hanmuuttajia. Haastateltavien joukossa on korkeasti koulutettuja ja vähemmän koulutet-
tuja, työssä olevia ja työttömiä sekä pitkään Suomessa asuneita ja juuri kotoutumispro-
sessinsa päättäneitä maahanmuuttajia: miehiä ja naisia, aikuisia ja nuoria sekä maa-
muuttajia, joilla on selkeät suunnitelmat tulevaisuuden varalle. Mukana on myös maa-
hanmuuttajia, jotka elävät päivä kerrallaan ilman konkreettista suunnitelmaa. Näin moni-
puolisen kohderyhmän kokemukset kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuudesta lisäävät tut-
kimustuloksen luotettavuutta.

Tutkimuksen tulokset valottavat maahanmuuttajien kokemuksia suomalaisesta aikuiskou-
lutuksesta, heidän kokemuksiaan kotoutumiskoulutuksen toteutumisesta ja siitä, mitkä te-
kijät vaikuttavat heidän sopeutumiseensa suomalaiseen yhteiskuntaan. Näin tutkimuksen
tuloksia voi jossain määrin yleistää, ja niiden pohjalta voi kehittää kotoutumiskoulutusta
ja ottaa kehittämisessä huomioon maahanmuuttajien näkökulman.

5. MAAHANMUUTTAJIEN SOPEUTUMINEN SUOMALASEEN KULTTUURIIN

Verman (2005) mukaan kulttuuri-sana tulee latinan verbistä *colere* ”viljellä”. Roomalaisten aikana puhuttiin myös termistä *animi cultura*, ”hengen viljely”. Ihminen on ”luonnonlapsi”, joka kasvatuksen, koulutuksen ja ”hengen viljelyn” kautta muokataan kulttuurinsa edustajaksi ja hänelle muokkautuu kulttuuri-identiteetti. Kulttuurien välillä on olemassa ero, mikä perustuu kunkin kulttuurin ympäristössä tapahtuvaan ”viljelyyn”. Kulttuurista toiseen muuttamisessa syntyy törmäys silloin, kun kulttuurit poikkeavat toisistaan mm. elämäntapojen, normien ja arvojen osalta. Tätä törmäystä kutsutaan kulttuurishokiksi tai Berryn (1997) mukaan sopeutumisen stressiksi.

Kulttuurishokki tai sopeutumisen stressi syntyy vieraan kulttuurin kohtaamisesta. Ristiriidat oman ja vieraan kulttuurin välillä ajavat ihmiset vertailemaan näitä kulttuureja keskenään. Ihmisen henkinen ja fyysinen jaksaminen koettelee toleranssia.

Kohosen (2007) mukaan kulttuurishokki tai kulttuuristressi voi syntyä joko muutettaessa uuteen kulttuuriin tai nähtäessä jotain uutta omassa tutussa ympäristössä. Colliander (2004) muistuttaa, että kulttuuristressistä toipuminen vaatii tunteiden käsittelemisen, ympäristössä tapahtuvien asioiden ymmärtämisen sekä itsensä mukauttamisen uuden ympäristön kanssa.

Verma (2005) korostaa, että kulttuurishokin käsittelyssä on tärkeää ristiriidan tunnistaminen jolloin on hyvä tiedostaa, että shokkia ei voida välttää. Uuteen kulttuuriin sopeutumisen avaimena on kielen ja kulttuurin oppiminen. Verman (2005) mukaan kulttuurishokin tunnistaminen ja käsittely riippuu ihmisen henkisestä ja fyysisestä toleranssista, koulutuksesta, kulttuurien erilaisuudesta sekä kokemuksesta.

Kulttuurien kohtaamisessa uusi kulttuuri on alussa aina mielenkiintoinen. Ajan myötä ihminen tunnistaa ristiriidat kulttuurien kesken. Ihmisen elämäkokemuksen kapasiteetista, fyysisestä ja henkisestä hyvinvoinnista sekä koulutustaustasta riippuen tunteet omaa kulttuuria ja lähtömaata kohtaan alkavat vahvistua. Hyvät muistot vahvistuvat ja huonot unohtuvat. Ajan myötä ja kokemusten karttuessa vertailu kahden

kulttuurin kesken lisääntyy. Maahanmuuttajan sopeutumisprosessijakson voi julistaa alkaneeksi, kun kysymyksiin alkaa löytyä vastauksia, vertailukohteet selkeytyvät, ja oikea kuva uudesta ja vanhasta kulttuurista selkiytyy.

Ajan myötä ja kulttuurin ja kielen opiskelun kautta oikean asenteen omaava ihminen pystyy sopeutumaan uuteen ympäristöön. Jossain määrin paluu omaan kulttuuriin ja ympäristöön tuntuu vaikeammalta, jos ihminen on asunut kauan vieraassa kulttuurissa. Sopeutumisen myötä ihminen alkaa omaksua yhä enemmän uutta kulttuuria ja vierastaa vanhaa kulttuuriaan.

Opiskelu uudessa ympäristössä ja kulttuurissa tuo mukanaan omat haasteet. Dees (2006) mainitsee kolme tapaa, miten uuteen opiskeluympäristöön tuleva opiskelija voisi reagoida haasteisiin:

1. omaksumalla hallitsevan kulttuurin opetustavat
2. vastustamalla uusia opetustapoja
3. sovittamalla yhteen vanhan ja uuden opiskelutavan

Dees (2006) korostaa, että vanhan ja uuden opiskelutavan sovittaminen yhteen on hyvin stressaava toimenpide. Se stressaa sekä fyysisesti että psyykkisesti ja vaikuttaa ihmisen suorituskykyyn negatiivisesti. Uuden oppimis- ja opetus-kulttuurin arvoihin tutustuminen auttaa maahanmuuttajaa rakentamaan uutta kulttuurista identiteettiä.

Kotoutumiskoulutuksessa maahanmuuttajaopiskelija saa uusia kokemuksia opiskeluympäristöstä, opiskelumenetelmistä sekä monista muista asioita.

5.1 Yleinen vaikutelma haastatteluista

Tässä tutkimuksessa käytetty haastattelulomake on suunniteltu kattamaan kaikki mahdolliset osa-alueet, jotka vaikuttavat maahanmuuttajien sopeutumiseen uudessa kulttuurissa. Haastattelulomakkeen ensimmäisellä sivulla selvitetään haastateltavien lähtökohdat, taustatiedot sekä kokemukset kotoutumiskoulutuksista. Tässä osiossa keskityn haastateltavien kokemuksiin kotoutumiskoulutuksesta.

Olen todennut aikaisemmin, että maahanmuuttajat pitävät koulua yleensä pyhänä paikkana. Koulun kritisointi on kulttuurillisesti vaikeaa monelle haastateltavalle. Kysymyksiin, joissa pyysin arvioimaan kotoutumiskoulutuksen sisältöä, toimivuutta ja järjestelyä, oli vaikeaa saada vastauksia. Kaikkien haastateltavien oli helpompaa löytää kotoutumiskoulutuksesta hyviä puolia. Huonoja puolia piti enemmän hakea.

Maahanmuuttajahaastateltavat olivat kaikki yhdestä asiasta samaa mieltä: koulutusaika oli hyvää. Kotoutumiskoulutuksen toiminta, järjestelyt samoin kuin opettajat ja opetusmenetelmät olivat hyviä. Koulu oli ollut kaikille haastateltaville pyhä alue, jota ei haluttu kritisoida syystä tai toisesta. Tämä oli odotettavissa, sillä monessa kulttuurissa pyhät alueet eivät ole keskustelun ja kritisoinnin aiheina.

Kehuja saivat koulutuksen sisällön ja järjestelyjen lisäksi myös opettajat. Haastateltavat kuvasivat omaa suhdetta opettajiinsa hyvin toimivaksi. Hyvin moni haastateltava antoikin erinomaisen arvosanan omalle opettajalleen. Opettajia ja koulua ei juuri kritisoitu: vastaukset olivat kaikilta osin hyvin positiivisia ja yksiselitteisiä.

Kotoutumiskoulutuksen huonojen puolien selvittäminen oli tämän vuoksi erittäin hankalaa. Kuitenkin jotkut haastateltavat toivat varovaisesti esille ehdotuksia, joihin kotoutumiskoulutuksessa voisi panostaa (ei parantaa).

Yksi tärkeimmistä alueista, jossa parantamisehdotuksia tuli runsaasti, oli kotoutumiskoulutukseen kuuluva työssäoppimisjakso. Kysymykset, miten hakeutua työssäoppimisjaksolle, kuka hakee työssäoppimisjakson paikat ja mistä saa riittävät tiedot työelämää koskien, herättivät haastateltavissa erilaisia tunteita. Monet haastateltavat olivat kokeneet myös rasismia ja syrjintää työssäoppimispaikoilla. Näistä asioista ei kuitenkaan puhuttu opettajan kanssa.

Jokainen haastateltava oli kokenut kotoutumiskoulutuksen aikana surua, iloa ja jopa pelkoa. Kukaan ei ollut kokenut vihaa. Joku haastateltavista pelkäsi opettajan suutumista, jos hän epäonnistuisi tai saisi huonoa palautetta. Myös pelko osoittautua huonoksi opiskelijaksi oli korkea. Opettajan pelko oli monelle suuri ainakin kotoutumiskoulutuksen alussa, mutta ajan myötä pelko muuttui ihmettelyksi siitä, mikä

opettajan rooli luokassa oikein oli. Haastateltavien mielestä kotoutumiskoulutuksen opettajalta puuttui monesti auktoriteetti. Opettaja ei pystynyt, tai ei halunnut, puuttua esim. oppilaiden poissaoloon. Poissaolo on asenteena tarttuva ja siihen pitäisi puuttua heti.

Huonona puolena haastateltavat mainitsivat myös opiskelijoiden keskinäiset asiat. Opiskelijoiden taustat ja tavoitteet kotoutumiskoulutuksessa olivat erilaisia ja kotoutumiskoulutuksessa eroja taustoissa ei otettu huomioon. Samankieliset maahanmuuttajat puhuivat luokassa keskenään omaa äidinkieltään, mikä häiritsi muiden opiskelua. Opettajan olisi opiskelijoiden mielestä tullut puuttua tähän asiaan. Opettajan olisi pitänyt olla vahva ja äänekkäs, jotta luokka olisi saatu kuriin, kertoivat haastateltavat.

Hyvien ja huonojen puolien lisäksi yritin alkuvaiheessa saada tietää kotoutumiskoulutuksen vaikutuksista. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että kielen osaaminen ja yhteiskuntatiedot ovat avaimia sopeutumisessa uuteen ympäristöön. Kokonaiskuva, johon sisältyi kielen osaaminen, yhteiskunnan sääntöjen tunteminen sekä työelämän tiedot ja taidot olivat keskeisiä sopeutumisessa. Haastateltavien mielestä nämä osa-alueet täydensivät toisiaan. Niitä ei olisi saanut erottaa toisistaan. Tärkeää olisi ollut muistaa, että koulutus ei sopeuta ketään automaattisesti, vaan ihmisen oma asenne ja motivaatio ovat keskeisiä sopeutumisessa.

Ne opiskelijat, jotka eivät olleet paikalla säännöllisesti tai joiden elämäntilanne vaikutti opiskeluun tai joilta puuttui motivaatio opiskella, olivat kokeneet kotoutumiskoulutuksen hyödyttömäksi.

Haastattelun alussa pidin tärkeänä selvittää haastateltavien omia näkemyksiä siitä, mihin muihin asioihin kotoutumiskoulutuksen aikana olisi pitänyt panostaa. Haastattelun aikana onnistuin luomaan yhteyttä haastateltaviin ja sain heidät kertomaan omia näkemyksiään kotoutumiskoulutuksen toimivuudesta ja opettajien osaamisesta. Tuloksena nousi esiin monta tärkeää asiaa: mm. kotoutumiskoulutuksen opettajien kokemattomuus maahanmuuttajatyössä oli monelle haastateltavalle yllätys. Monet opettajat antoivat maahanmuuttajille liian myönteisen kuvan Suomesta, suomalaisista ja työelämästä. Joskus karkea totuus tuli eteen heti ensimmäisellä työssäoppimisjaksolla. Ennakkoluuloista ja rasismista ei kukaan ollut puhunut kotoutumiskoulutuksen

aikana. Sen sijaan opettaja oli puhunut suomalaisten ujoudesta, rehellisyydestä ja ystävällisyydestä.

Haastateltavat kokivat, että opettajat olivat kertoneet suomalaisesta yhteisöstä ja työelämästä ainoastaan suomalaisten näkökulmasta ja jättäneet maahanmuuttajien näkökulman sivuun. Suomalaisella näkökulmalla tarkoitettiin työnhakua, suomalaisten työnhakijoiden valmiuksia eli kielen osaamista, työelämän tietoja ja taitoja sekä työ-kulttuuria. Aikuisten maahanmuuttajien työnhaku Suomessa on monimutkaista ja ammattitaidon tulee olla erilaista. Nämä asiat opettajat olivat jättäneet lähes kokonaan huomiotta. Liian myönteisen kuvan antaminen suomalaisesta työelämästä ko-stautui pahimmillaan kulttuurishokkina, mikä on voinut aiheuttaa kielteisiä asenteita suomalaista työelämää kohtaan.

Tämän lisäksi haastateltavat olivat kokeneet saavansa liian vähän tietoa suomalaisesta työelämästä. He olivat sitä mieltä, että työelämävalmennukseen tarvittaisiin lisää aikaa ja opettajien henkilökohtaista panostusta. Erityisesti omalla äidinkielellä annettu valmennus olisi ollut mielekkäämpää, mm. työelämä-tietous olisi ollut hyödyllisempää opiskella maahanmuuttajakouluttajan kanssa. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että vain suomalaisen työelämän kokenut maahanmuuttajataustainen kouluttaja olisi pystynyt ymmärtämään heidän lähtökohtansa, työelämävalmiutensa, ja pystynyt valmentamaan heitä suomalaiseen työelämään.

Kotoutumiskoulutuksessa opetus oli ollut haastateltavien mielestä liian teoreettista. He kaipasivat enemmän käytännön tietoa. He toivoivat, että kotoutumiskoulutuksen aikana heillä olisi ollut mahdollisuus päästä luokasta pois ja saada enemmän konkreettista kosketusta suomalaiseen yhteisöön ja työelämään. Luokkaopetuksen suhdetta tutustumiskäynteihin tulisi tasapainottaa.

Haastateltavien kokemus oli myös, ettei kymmenen kuukauden kotoutumiskoulutus riittänyt heille kaiken tarvittavan tiedon saamiseksi sopeutumista ajatellen. Yleensä kotoutumiskoulutuksen jälkeen haastateltavat olivat siirtyneet ns. odotusvaiheeseen, joka pahimmillaan saattoi kestää vuosia. Haastateltavat kokivat tarvitsevansa pidemmän ajan opiskeluun sekä heti koulutuksen jälkeen jatkuvuutta seuraavaan kotouttamisvaiheeseen.

Jotkut maahanmuuttajat olivat keskeyttäneet kotoutumiskoulutuksen raskauden tai määräaikaisen työn vuoksi. Äitiysloman tai määräaikaisen työn päätyttyä maahanmuuttajat olivat menettäneet mahdollisuutensa jatkaa kotoutumiskoulutusta, mikäli kotoutumisjakso oli päättynyt.

Kaikki haastateltavat mainitsivat, että koulutuksen alussa heitä ei ollut tutustutettu toisiinsa. Opettajat eivät olleet panostaneet riittävästi ryhmäytymiseen. Opettajilla ei ollut myöskään osaamista ryhmäytymisestä. Koulutus oli aloitettu, kuten peruskoulu maahanmuuttajien lähtömaassa. Opettaja oli vain kertonut itsestään ja omasta historiastaan, unohtaen opiskelijat ja heidän taustansa. Haastateltavat korostivat olevansa aikuisia ihmisiä, jotka olisivat halunneet tietää, keiden kanssa opiskelevat.

5.2 Yleinen sopeutuminen

Metsäsen (2005) mukaan yleinen sopeutuminen jakautuu kolmeen osa-alueeseen, joita ovat: 1) asuminen, 2) asioiden hoitaminen ja 3) eläminen uudessa ympäristössä. Kullakin osa-alueella esitettyjen kysymysten tuli selvittää kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuutta haastateltaviin.

Asumisen osa-alueen tavoitteena oli selvittää, miten kotoutumiskoulutus oli auttanut maahanmuuttajia tutustumaan suomalaiseen asumiskulttuuriin, asunnon hakemiseen sekä naapuruussuhteisiin. Osa haastateltavista oli saanut niistä hyvin paljon tietoa, toiset eivät olleet saaneet minkäänlaista tietoa, ja jotkut siltä väliltä. Kuitenkin kaikkien mielestä asumisteema oli hyvin tärkeä, ja sitä olisi tullut käsitellä yksityiskohteisesti koko koulutuksen ajan. Monissa (ellei kaikissa) kulttuureissa naapureiden tunteminen ja asumiseen liittyvien perussääntöjen tietäminen on hyvin tärkeä osa elämää. Asumisteemaa pidetään erittäin keskeisenä tekijänä sopeutumisessa uuteen ympäristöön. Oppia suomalainen tapa asunnon hakemiseen oli haastateltavien mielestä tärkeää. Jotkut haastateltavista olivat pitäneet asumisasiaa niin tärkeänä, että he olivat ottaneet sen puheenaiheeksi luokassa. Keskusteluissa he olivat saaneet vastaukset kysymyksiinsä.

Yleisen sopeutumisen toisen osa-alueen tavoitteena oli selvittää haastateltavien valmiudet omien henkilökohtaisten asioidensa hoitamiseen, tiedonhakuun sekä siihen, miten kotoutumiskoulutuksessa nämä asiat oli otettu huomioon.

Omien asioiden hoitamisessa sekä tiedon haussa haastateltavilla oli erilaisia kokemuksia. Elämä oli opettanut haastateltaville, että omat asiat pitäisi osata hoitaa itse, mutta uudessa kulttuurissa oli vaikea toimia, kun ei vielä tunnettu toimintatapoja. Omien asioiden hoitamisessa monen oli vaikea hahmottaa ja ymmärtää suomalaisen elämän arkea.

Haastateltavat olivat saaneet apua tiedonsaannissa avo- tai aviopuolisolta, perheenjäseniltä, lähisukulaisilta, ystäviltä ja suomalaisilta tuttavilta. Perusajatuksena oli, että suomalaisiin luotettiin ja heiltä kysyttiin asioista.

Joissakin tapauksissa kadullakin saatettiin pysäyttää suomalaisia ja kysyä heiltä suoraan tietoa jostakin. Poliisi, sosiaalitoimiston työntekijä ja muut viranomaiset olivat myös tiedon lähteitä. Monelle haastateltavalle olivat tiedonsaannin lähteinä myös kirjasto, lehdet ja televisio.

Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että kotoutumiskoulutuksessa heidän olisi tullut saada tietoa näistä asioista, omaa aktiivisuuttaan ja oppimishalua unohtamatta. Omalla äidinkielellä tapahtuva opetus, havainnollistaminen esimerkkien avulla sekä aktiivinen halu oppia olivat avaimina uuteen kulttuuriin sisäänpääsyyn.

Yleisen sopeutumisen kolmannen osa-alueen tavoitteena oli selvittää haastateltavien sopeutumista elämiseen uudessa ympäristössä. Haastateltavat pitivät suomalaisia sääolosuhteita, juomatapoja, samassa taloudessa asuvien ”erillisiä rahoja”, paikallisten kanssa kommunikointia sekä ihmissuhteita suurimpina sopeutumishaasteinaan.

Uudessa ympäristössä haastateltavat olivat nähneet uusia kulttuuritapoja, jotka heidän tuli arvioida hyviksi tai huonoiksi. Ihmisinä haastateltavat olivat luokittaneet uudet kulttuuritavat omien arvojensa, kulttuurinsa, uskontonsa ja kokemustensa mukaan. Uusi tapa luokitella on prosessi, jossa päätetään tavan laadusta. Prosessin päätteeksi ihminen päättää, omaksuuko hän tämän uuden tavan vai luokittelee sen huonoksi ja jättää pois. Tämä käytäntö päti kaikissa kokemuksissa.

Haastateltavat pitivät kotoutumiskoulutusta alkukontaktina suomalaiseen yhteiskuntaan. Kielen oppimisen kautta uusi kulttuuri avautui helpoimmin. Haastateltavat katsoivat kuitenkin kotoutumiskoulutuksen keskittyvän liian paljon kielen opetukseen. Yhteiskuntatietous, työnhaku ja ns. Suomessa pärjääminen jäivät helposti syrjään.

Huonona puolena koulutuksessa haastateltavat korostivat sitä, että kotoutumiskoulutuksessa annettiin paljon sirpaleista tietoa. Kun maahanmuuttajilla ei ollut kokemusta suomalaisesta kulttuurista, tieto jäi hajanaiseksi ja teoreettiselle tasolle. Haastateltavat pitivät tärkeänä, että kotoutumiskoulutuksen aikana opetettaisiin tasapuolisesti suomen kieltä, yhteiskuntatietoa, sekä työnhakua ja suomalaista työkulttuuria.

On myös tärkeää, että erityisesti viranomaisasioissa maahanmuuttajia valmennetaan ja opetetaan esimerkkien kautta. Esimerkiksi poliisi olisi voitu kutsua luokkaan tai opiskelijat olisivat voineet käydä poliisilaitoksella. Sama koski myös Kelaa ja muita arkiviranomaisia, jotka olisi pitänyt tehdä tutuiksi. Haastateltavien mielestä perusasiat tuli opettaa kantapään kautta.

Viranomaisten kanssa toimimisessa ja heidän kanssaan asioimisessa oli haastateltavilla paljon miettimistä ja opettelemista. Eri kulttuureissa viranomaisilla on erilaisia rooleja ja tehtäviä. Suomeen tullessaan maahanmuuttaja on yleensä sekaisin ja hämillään käytännön asioiden hoitamisesta.

5.3 Työhön sopeutuminen

Työhön sopeutuminen jaettiin seuraaviin osa-alueisiin: 1) työrooli- ja ammattitaito, 2) motivaatio ja itsensä kehittäminen sekä 3) organisaatiokulttuuri- ja johtamistyyli. Esitetyillä kysymyksillä oli tarkoitus tutkia haastateltavien valmiutta työelämässä sekä kotoutumiskoulutuksen vaikutusta siihen. Keskeinen tehtävä oli selvittää koulutuksen (yleisen koulutuksen) asemaa maahanmuuttajien arjessa, saada tietoa suomalaisen työkulttuurin keskeisistä asioista sekä pohtia omaa motivaatiota, ammattitaitoa ja asennetta kotoutumiseen.

Työrooli ja ammattitaito -osa-alueen tavoitteena oli selvittää haastateltavien työelämän kokemuksia, kotoutumiskoulutukseen kuuluvaan työssäoppimisjaksoon osallistumista sekä työelämään valmistavan valmennusprosessin osuutta.

Tämän tutkimuksen kohderyhmänä olleilla haastateltavilla oli hyvin erilaisia kokemuksia työelämästä. Kaikilla oli työkokemusta omasta maastaan ja Suomesta. Kaikki olivat myös kokeneet työttömyyttä kotimaassaan ja Suomessa.

Haastateltavat toimivat haastatteluhetkellä yrittäjinä, opiskelijoina sekä erilaisten sektorien palkkalistoilla. Osa oli työttöminä. Työkokemukset Suomessa vaihtelivat kahdesta kuukaudesta seitsemän vuoden työkokemukseen.

Kaikki haastateltavat olivat osallistuneet kotoutumiskoulutukseen kuuluvaan työssäoppimisjaksoon. Työssäoppimisjakson paikka oli haettu/saatu joko itse tai oli opettajan järjestämä.

Haastateltavien mielestä suomalainen työkuultuuri oli hyvin erilainen kuin heidän omansa. Sen vuoksi he kaikki kokivat tarvitsevansa lisää valmennusta ja tietoa suomalaisesta työelämästä jo ennen ensimmäisen työssäoppimisjakson aloittamista. Monella haastateltavalla oli suuria vaikeuksia ja väärinkäsityksiä työnantajien kanssa. Väärinkäsityksiä syntyy helposti monikulttuurisessa yhteisössä, jossa työntekijöillä ei ole yhteistä kieltä.

Kotoutumiskoulutuksen aikana saadut tiedot suomalaisesta työelämästä olivat erilaisia eri haastateltavien kesken. Jotkut olivat saaneet hyvin perusteellista tietoa suomalaisesta työelämästä, toiset pinnallista, ja kolmas ryhmä ei ollut saanut minkäänlaista tietoa. Yhteisenä perusajatuksena haastateltavilla oli, että ”*työtä saa työvoimatoimiston kautta!*”

Kaikki haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että työnteko kannattaa, ja pitivät sitä ihmiselämän tärkeimpänä osana. He joutuivat helposti tilanteeseen, jossa saattoi syntyä ajatus syrjäytymisestä työelämästä. Ongelmia saattoi tulla työelämän vaatimusten, verotuksen, rasismien, työkuultuurin ja työelämäasenteiden, tai esimerkiksi huo-

non onnen vuoksi. Haastateltavien mielestä työnteko oli kuitenkin ainoa oikea tapa ansaita oma elantonsa.

Työn tekemisessä haastateltavien mukaan kysymys ei ollut ainoastaan rahan ansaitsemisesta. Työn kautta pääsee mukaan suomalaiseen työelämään, sen avulla voi rakentaa sosiaalista verkostoa ja sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan.

Työhön sopeutumisen toisessa osa-alueessa tavoitteena oli kartoittaa haastateltavien kokemuksia suomalaisista oppilaitoksista ja opiskelija-opettaja -suhteista. Koulutus Suomessa on keskeinen keino saada työtä. Haastateltavat pitivät koulutuksen saamista ja ammatin opiskelemista tärkeänä osana kotoutumisen onnistumisessa. Ammattiin opiskelu ei kuitenkaan ollut helppoa kenellekään. Esteenä ovat olleet suomalaisen koulutusjärjestelmän tunteminen, rahoitusmuodot ja oppilaitoksissa viihtyminen. Tavallisin syy opintojen keskeyttämiseen on ollut riittämätön suomen kielen taito.

Opiskelija-opettaja -suhteesta haastatteleman maahanmuuttajat olivat kaikki sitä mieltä, että opettajaa tulee voida kunnioittaa. Opettaja, joka ei edellytä kunnioitusta tai korostaa heti alussa tasavertaisuusarvoa, menettää opiskelijoiden kunnioituksen. Haastateltavat osoittivat opettajan olevan heille tiedon lähde. Opettajan tuli tietää kaikki. Tietämätön opettaja ei ansainnut kunnioitusta.

Kunnioituksen ja pelon raja oli siten hyvin kapea ja vaikeasti erotettavissa. Haastateltavat olivat vertailleet aina jossain vaiheessa opettajia ja opetusmenetelmiä Suomessa ja omassa kotimaassaan. Opettajan pelko kotoutumiskoulutuksen alussa oli suuri, ja opettajan pelko tai kunnioitus asui jokaisen sydämessä. Tämä koski myös aikuisopiskelijoita, jotka olivat käyneet omassa kotimaassaan koulua kahdesta luokasta maisteritutkintoon asti.

Haastateltavat korostivat, ettei ilman opettajaa voinut opiskella eikä oppia. Moni oli hyvin hämmästynyt siitä, että Suomessa saattoi opiskella jopa koko tutkinnon ilman opettajaa esimerkiksi verkko-opiskelun avulla, mikä sai myönteistä palautetta. Haastateltavat korostivat, että verkko-opiskelu ja erityisesti tietokoneen käyttäminen opetuksessa oli tärkeää, mutta vähäistä. Jotkut haastateltavista harmittelivat sitä, ettei heidän kotoutumiskoulutuksessaan verkko-opetus ja tietokoneen avulla opiskelu ollut

mahdollista syystä tai toisesta. Kuitenkin haastateltavat arvostivat loppujen lopuksi sitä, että Suomessa on mahdollista opiskella verkossa jopa koko tutkinto, mikä helpottaa työn ohella opiskelua.

Haastateltavien mielestä opettaja on Suomessa kaukainen. Heidän kotimaassaan opettaja on opiskelijalle läheinen henkilö, joka tuntee jokaisen opiskelijan ja tämän perheenjäseniä nimeltä. Opettaja-opiskelija -suhdetta pidettiin Suomessa kuitenkin hyvänä, sillä Suomessa ei tarvitse pelätä opettajan rankaisevan fyysisesti opiskelijaa.

Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että opettajilla on oikeus opettaa kaikin tavoin ja varmistaa, että opiskelija oppii. Osa haastateltavista totesi, että opettajalla on heidän kotimaassaan aikaa opettaa. Suomessa opiskellaan nopeassa tahdissa ja tietty opetussuunnitelma käydään läpi tietyssä ajassa. Näin hitaat jäävät useimmiten jälkeen. Opettajan tulisi varmistaa, että opiskelija tosiaan ymmärtää ja oppii opettavat aiheet. Haastateltavien kotimaassa opettaja seuraa opiskelijan oppimisen lisäksi myös luokkatyöskentelyä.

Suomalainen opetustapa ja opettaja-opiskelija -suhde sai loppujen lopuksi enemmän myönteistä palautetta, sillä kaikki haastateltavat pitivät tärkeänä, ettei Suomessa voi ”ostaa” opettajaa tai opintosuorituksia. Monen haastateltavan oli alussa vaikea ymmärtää, miksi opinto-suorituksia ei voi ostaa esimerkiksi yliopistossa tai eri koulutusasteilla kuten heidän kotimaassaan. Heidän mielestään se oli kokonaisuudessaan hyvä, mutta hämmentävä asia. Jotkut haastateltavat muistelivat joidenkin opettajien heidän kotimaassaan pitäneen maksua vastaan kotona henkilökohtaisia opetustilaisuuksia. Opettaja oli antanut osallistujille myös takuun hyvistä numeroista, kun he osallistuivat kotiopetukseen. Haastateltavat olivat iloisia siitä, ettei Suomessa ollut sellaista käytäntöä.

Haastateltavat olivat saaneet näitä kokemuksia suomalaisesta koulumaailmasta, omista kotoutumiskoulutuksistaan ja muista suorittamistaan tutkinnoista. Jotkut vertailivat myös omien perheenjäsentensä koulunkäyntikokemuksia.

Haastateltavat muistuttivat maahanmuuttajaopettajan, joka tuntee ja ymmärtää maahanmuuttajien opiskelutavat ja kokemukset, olevan äärimmäisen tärkeä ja antavan

heille oikean kuvan Suomesta ja suomalaisesta koulumaailmasta. Näin harhakäsityksiä ja väärinymmärryksiä ei syntynyt heti kotoutumiskoulutuksen alussa. On myös hyvä, jos kokenut suomalainen opettaja, jolla on koulutusta ja kokemusta maahanmuuttajien kanssa työskentelystä, on mukana heti koulutuksen alusta. Pelkkä hyvä asenne maahanmuuttajia kohtaan ei riitä maahanmuuttajien opetuksessa. Opettaja tarvitsee myönteisen asenteen ja suvaitsevaisen luonteen lisäksi asianmukaista koulutusta maahanmuuttajaopetuksesta. Haastateltavat korostivat yhteistyön tärkeyttä suomalaisten ja maahanmuuttajakouluttajien kesken.

Haastateltavat kautta linjan olivat sitä mieltä, että on tärkeää saada tietoa suomalaisesta koulutusjärjestelmästä, mutta valitettavasti tietoa jaetaan hyvin pinnallisesti, jos lainkaan, kotoutumiskoulutuksen aikana. Haastateltavat pitivät suomalaisen koulutusjärjestelmän tuntemusta tärkeänä sinänsä kotoutumisen edistämiseksi, ja voidakseen itse joskus hyötyä tutkinnon suorittamisesta. Myös omien perheenjäsenten ohjauksessa on tärkeää, että maahanmuuttaja tuntee maan koulutusjärjestelmän.

Erityisesti korkeasti koulutetut maahanmuuttajat olivat kiinnostuneita suomalaisesta koulutusjärjestelmästä, sillä oman tutkinnon rinnastamisen tarve sekä itsensä sijoittaminen suomalaiseen yhteisöön vaati tietoa kotimaan tutkinnon arvosta Suomessa. Paras tapa oppia suomalainen koulutusjärjestelmä oli vertailla sitä oman lähtömaansa koulutusjärjestelmään. Maahanmuuttaja pääsi sitä kautta selville omasta koulutustasostaan. Haastateltavat olivat oppineet ja ymmärtäneet suomalaisen koulutusjärjestelmän juuri tätä kautta. Tähän asti ongelmana on ollut, ettei aikuiskoulutusjärjestelmää tunneta monessa yhteisössä ja koulutusmaailmassa. Tutkintojen suorittamismahdollisuus aikuiskoulutuksissa jää näin ilman vertailukohdetta. Tutkintojen suorittamisvaihtoehtojen esittelyn poisjättäminen kotoutumiskoulutuksen opetuksesta on aiheuttanut haastateltaville turhautumista.

Maahanmuuttajille korostetaan heti Suomeen saavuttaessa ammatillisen tutkinnon tärkeyttä työn saamiseksi. Kun kotoutumiskoulutuksissa näitä asioita ei käsitellä, tai käsitellään hyvin pinnallisesti, tulee ammatillisen tutkinnon suorittamisesta maahanmuuttajille kynnyskysymys. Myös tutkintojen rinnastamisen mahdollisuuden poisjättäminen opetuksesta antaa maahanmuuttajalle käsityksen, että hänen kotimaassaan suorittama tutkinto on arvoton, ja hän lähtee suorittamaan alusta asti (mahdollisesti

nuorisoasteella) ammatillista tutkintoa. Eräs haastateltavista oli esimerkiksi opiskellut kotimaassaan englannin kielen ja kulttuurin maisteriohjelmassa ja valmistunut 2004, mutta opiskeli nyt Suomessa kokon ammattitutkintoa.

Työhön sopeutumisen viimeisellä osa-alueella oli tavoitteena selvittää maahanmuuttajien tietoa suomalaisesta organisaatio- ja johtamismallista. Haastateltavat olivat valmiita opiskelemaan lisää tutkintoon johtavissa koulutuksissa, päivittämään osaamistaan sekä menemään työhön. Tärkeänä nousi myös esiin, että opiskelu kiinnostaa melkein kaikkia. Ongelmaksi koettiin, ettei koulutus välttämättä takaa työpaikkaa.

Suomalaisen työkalukulttuurin suhteen haastateltavilla oli sekä hyviä/myönteisiä kokemuksia että varovaisuutta. Vilpittömä työnteke, rehellisyys, laadukas työ ja täsmällisyys olivat suomalaisen työn tuntomerkit. Työnteke Suomessa on yleensä rentoa ja mukavaa. Varovaisuutta aiheutti työnantajien ennakkoluulo maahanmuuttajien osaamista kohtaan sekä sosiaaliverkoston puuttuminen. Suomessa, kuten muuallakin, sosiaalisen verkoston ja henkilösuhteiden avulla voi päästä hyvin pitkälle.

Suomessa ollaan vielä kokemattomia ja varovaisia maahanmuuttajien kanssa työskentelyssä. Maahanmuuttajalta edellytetään jatkuvaa näyttöä omasta osaamisestaan, jotta hän saisi työpaikan, voisi pitää sen ja pääsisi etenemään työelämässä.

Erityistä hämmennystä oli suomalaisessa työelämässä synnyttänyt, kun työtehtävät eivät täsmänneet tehtyjen sopimusten kanssa sekä tehtävien epäselvyys. Myös tehtävien liiallinen suunnittelu herätti kummastusta, sillä monissa kulttuureissa työtehtäjä ei makseta suunnittelusta vaan ainoastaan suoritettusta työstä. Suomessa maksetaan kaikesta. Myös taukojen määrä, ja taukojen aikainen kommunikointi työtehtäjäiden kesken oli haastateltavien mielestä outoa, sillä tauoilla luettiin lehtiä ja oltiin omissa oloissa toisia huomioimatta.

Oppilaitosten, koulutusten ja luokkien johtamisesta haastateltavilla oli erilaisia näkemyksiä. Haastateltavien kulttuureissa koulun rehtorilla oli kaikki valta ja suorat yhteydet opiskelijoihin. Suomessa rehtori ei puuttunut opettajien tekemisiin, eikä ollut mitenkään tekemisissä oppilaiden kanssa. Tämä synnytti oppilaiden kesken hämmennystä mm. rehtorin tehtävistä.

Oppilaitosten kesken oli eroja myös opiskelutavoissa. Luokassa ja työpaikalla opiskelun suhteen mielipiteet jakautuivat tasaisesti. Luokassa opiskelua pidettiin tärkeänä, mutta sillä tavalla oppi vain teorian. Työpaikalla oli mahdollisuus oppia käytännössä. Siksi haastateltavat pitivät molempia opiskelutapoja tärkeinä. Haastateltavat pitivät ongelmana, että eri oppilaitoksissa samaa opetussuunnitelmaa painotettiin eri tavoin. Haastateltavien mielestä jokaisessa koulutuksessa luokkaopetuksen ja työpaikalla oppimisen tulisi olla yhtä tärkeää, toisiaan täydentävää ja tasapainossa.

5.4 Vuorovaikutussopeutuminen

Vuorovaikutussopeutumisessa tavoitteena oli tutkia maahanmuuttajien omia arvioita suomen kielen taidostaan sekä kahden kulttuurin keskellä elämisen vaikutusta omaan arkipäiväänsä. Vuorovaikutussopeutuminen jakautuu kahteen osa-alueeseen: 1) kielitaitoon sekä 2) kulttuuriin ja tapoihin.

Kielitaidon osa-alueessa tutkimuksen kohteena olivat maahanmuuttajien omat arviot suomen kielen osaamisestaan, kommunikointitavat sekä kotoutumiskoulutuksessa kielioopin käyttö ja siitä saadut hyödyt arkielämässä.

Kotoutumiskoulutuksessa opetetaan kirjakieltä. Näin kaikki maahanmuuttajat oppivat ensisijaisesti sitä. Suomen kielen suurena haasteena haastateltavat pitivät sanojen lausumista. Haasteena pidettiin, että sanojen lausumisen mennessä väärin, vastapuolen (suomalaisen) tuli ensin yrittää arvata, mitä maahanmuuttaja yrittää sanoa, ja sen jälkeen lähteä korjaamaan tämän puhetta. Maahanmuuttajan kannalta näin oli voinut myös oppia lisää suomea ja saada samalla sympatiaa ja ystäviä. Eräs haastateltavista kertoi selittävänsä suomeksi kaiken minkä osaa ja odottavansa vastapuolen reagointia. Vasta sen jälkeen hän sanoi vähitellen yrittävänsä viestittää asiaansa. Monesti siis suomalaisen tulkinnasta riippuu pystyykö maahanmuuttaja kommunikoidaan ja viestittämään mielipiteensä ja asiansa. Tästä voi seurata suuriakin väärinkäsityksiä. Otan esimerkkinä haastateltavan, joka sosiaalitoimistokäynnin jälkeen oli saanut kotiinsa paperit vireillä olevasta lapsensa huostaanotosta. Kysymys oli täydellisestä väärinkäsityksestä, sillä haastateltavan mielestä he olivat puhuneet ainoastaan mahdollisuudesta, voisiko sosiaalitoimisto tukea häntä rahallisesti ostamalla lapselle polkupyö-

rän, mutta sosiaalityöntekijä oli ymmärtänyt, ettei asiakas pystynyt huolehtimaan lapsestaan ja aikoo luopua hänestä (huom. sosiaalitoimiston käynnin aikana oli paikalla ollut myös virallinen tulkki).

Oman kielitaidon arvioinnissa oli haastateltavilla suomen kielen osaamisen suhteen hajontaa. Jokaisen haastateltavan mielestä hänen suomen kielen taitonsa oli siinä elämäntilanteessa riittävä, eli jokainen haastateltava osasi sen verran kieltä, mitä tarvitsi tullakseen toimeen sillä hetkellä. Kaikki olivat myös sitä mieltä, että kieltä ei voi koskaan hallita täydellisesti, vaan työtä oli tehtävä jatkuvasti lisää oppiakseen. Asteikolla 1-5 suomen kielen taidon taso oli 2-4 välillä.

Suomen kielen oppimiseksi kaikki haastateltavat olivat tehneet paljon työtä. Erilaisia menetelmiä käyttäen kukin haastateltava oli yrittänyt oppia suomea omalla tavallaan. Jotkut olivat riippuvaisia koulusta ja opettajista, eivätkä tehneet koulun ulkopuolella paljoakaan työtä opiskelunsa eteen. Toiset olivat pyytäneet koulun päätteeksi opettajilta lisää tehtäviä ja opiskelleet ahkerasti kotona. Kolmas ryhmä oli käyttänyt kirjastoa sekä harjoitellut kirjoittamista lastenkirjojen avulla. Kotoutumiskoulutuksessa opittuja suomen kielen perusteita oli käytetty arkipäivän asioiden hoitamiseen ja työelämässä.

Yleisesti työssäoppimispaikoissa ja oppilaitoksissa suomen kielen käyttö oli suhteellisen helppoa. Joidenkin työkavereiden kanssa oli työssäoppimisjakson aikana ollut todella helppoa asioida, keskustella, seurata heidän työtään ja jopa rakentaa ystävyyssuhteita. Suhteet olivat kuitenkin katkenneet jakson päätyttyä.

Kotoutumiskoulutuksessa opetetun kieliopin käytön haastateltavat jakoivat selvästi kahteen ryhmään. Luokitteluun vaikutti haastateltavien koulutustausta. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat koulutetut maahanmuuttajat, joilla oli erilainen koulutushistoria. Tähän ryhmään kuuluivat maahanmuuttajat, jotka puhuivat kirjakieltä. Heidän mukaansa kieltä ei opi, jollei osaa kieliopin perusteita.

Toiseen ryhmään kuuluivat ne maahanmuuttajat, joilla ei ollut koulutustaustaa. Heidän mielestään kielioppi oli vaikeaa ja välillä tarpeetonta, sillä myös puhekielellä

pärjäsi. Molemmissa ryhmissä löytyi suomen kielen osaamista eri tasoilla. Kukin haastateltava oli oppinut kielen oman tarpeensa mukaan.

Yleensä maahanmuuttajilla oli hallussaan apukieli arkiasioiden hoitamiseen. Ylivoimaisesti eniten käytetty oli englantia, jolla kommunikointi kun suomen kielellä ei pärjätty. Kun kaikki maahanmuuttajat (haastateltavat) eivät kuitenkaan osanneet englantia, käytettiin silloin kommunikointivälineenä elekieltä, huonoa englantia ja suomea.

Vuorovaikutussopeutumisen toinen osa-alue on kulttuuri ja tavat. Tavoitteena oli kartoittaa kotoutumiskoulutuksen opetuksen sisällön painotusta kulttuurisiin teemoihin. Tutkimuksen kohteena oli selvittää maahanmuuttajien tietoja suomalaisesta tapakulttuurista, maahanmuuttajien käsitystä kulttuurishokista sekä kotoutumiskoulutuksen painotusta kulttuuriin liittyviin kysymyksiin.

Haastateltavat päätyivät yksimielisesti siihen, että kotoutumiskoulutuksessa saatu tieto suomalaisesta tapakulttuurista oli erittäin suppeaa ja pinnallista. He korostivat kulttuurintuntemusta keskeisenä tekijänä sopeutumisprosessissa. Kotoutumiskoulutuksessa kulttuurilliset opetukset ja opintokäynnit olivat jääneet vähiin tai kokonaan pois. Eräs haastateltava mainitsi, että hänelle kerrottiin kotoutumiskoulutuksessa suomalaisesta juhla-kulttuurista, saunasta ja ruoasta. Näin kävi, koska hän oli ihmetellyt naapurinsa juhlissa tiettyjä käyttäytymistapoja. Toinen haastateltava mainitsi olleensa Suomessa vieraana koko elämänsä, eikä hänen tarvinnut tietää siksi mitään Suomesta ja suomalaisuudesta. Näin oma kiinnostus ja motivaatio oppimiseen on myös tärkeää. Sitä mitä emme tunnista tärkeäksi, emme ole kiinnostuneita oppimaan.

Kysymyksessä kulttuurishokin saamisesta, hahmottamisesta ja siitä toipumisesta haastateltavat jakautuivat kahteen ryhmään. Toiset eivät olleet kokeneet sitä lainkaan, kun toiset olivat kohdanneet monta kulttuurishokkia. Näihin kuului sekä koulutettuja että kouluttamattomia, länsimaisen ja itämaisen kulttuurin edustajia sekä eripituisia aikoja Suomessa asuneita. Tästä voitiin päätellä, että kulttuurishokin kokeminen ja tunnistaminen oli hyvin yksilöllistä ja riippui ihmisen omista kokemuksista.

Haastateltavat ihmettelivät suomalaisessa kulttuurissa mm. linja-autossa yksin istumista, suomalaista juhlakulttuuria, johon kuuluu paljon alkoholia ja huutamista, työvaatetusta sekä asiakaspalvelun laatua. Suurempina kulttuurishokkeina haastateltavat pitivät naapurussuhteiden puuttumista, keskinäistä välinpitämättömyyttä ja alastomuutta saunassa.

Edellä mainittujen rajojen sisälle mahtui muitakin ihmettelyn aiheita, esimerkiksi:

- katutapahtumissa ihmisiä on paljon, missä he ovat muuten
- uskonto, politiikka ja kulttuuri eivät ole keskustelunaiheina
- suhtautuminen vähemmistöihin
- rehellisyys, sinisilmäisyys ja yksinkertaisuus
- liikennevalojen sokea tuijottaminen; liikennevaloissa seisotaan klo 2 aamuyöllä, koska valo on punainen, kun autoja ei näy missään.
- talviolosuhteet, josta yksi haastateltava totesi: ”Kotimaassani pimeällä mennään nukkumaan. Siksi kysynkin, pitääkö marraskuusta helmikuuhun mennä nukkumaan klo 16.00?”
- naisten hyvä asema

Haastateltavat odottivat kotoutumiskoulutukselta kannanottoa ja vastauksia näihin asioihin, mutta eivät niitä oikeastaan koskaan saaneet. Mitään järjestelmällistä opetusta aiheesta ei ollut järjestetty. Keskustelujen perusteella kukin haastateltava oli saanut vastauksia kysymyksiinsä ja sitä kautta luokassa oli syntynyt keskustelua. Kulttuuriaiheet ja niiden käsittely riippui luokassa sattumanvaraisesti esitetyistä kysymyksistä, ja vastaukset perustuivat opettajien kokemuksiin. Vastaukset eivät olleet perustuneet mihinkään konkreettisiin faktoihin tai tutkimuksiin. Eräs haastateltava mainitsi, että kotoutumiskoulutuksessa opetussuunnitelman sisältö oli välillä tuntunut kuin mereltä, jossa kellui erilaisia tavaroita. Opettaja oli henkilö, joka pystyi valikoimaan, mitä niistä halusi heille antaa.

Kulttuuria koskevia kysymyksiä ei (haastateltavien mukaan) saisi jättää sattuman varaan. Missä on oikeudenmukainen ja yhtenäinen opetussuunnitelma kotoutumiskoulu-

tuksissa, kysyttiin haastattelutilanteissa. Heidän mielestään näihin asioihin tulisi saada vastauksia. Kysymys kuului: keneltä heidän tuli kysyä?

5.5 Psykologinen sopeutuminen

Psykologinen sopeutuminen uuteen ympäristöön on tärkeä osa maahanmuuttajien sopeutumisessa. Menneisyys on elämässämme läsnä eri tavoin. Ihmisen muuttaessa tutusta ympäristöstä toiseen, hän kokee monenlaista uutta. Uuteen ympäristöön sopeutumisen kulmakivinä voisi pitää fyysisistä ja henkistä hyvinvointia, joiden tulisi olla tasapainossa.

Psykologisen sopeutumisen osa-alueen tavoitteena oli tutkia maahanmuuttajien ennakkotietoja Suomesta, odotuksia sekä kahden kulttuurin välissä elämisen vaikutuksia.

Kaikilla haastateltavillani oli jonkinlainen ennakkotieto Suomesta ennen saapumistaan. Suomessa asuvien sukulaisten, aviopuolisoiden sekä internetin kautta haettujen ennakkotietojen avulla kukin haastateltava oli rakentanut jonkinlaisen kuvan Suomesta. Tieto Suomesta perustui tietoon eurooppalaisuudesta ja länsimaalaisuudesta.

Suomen tiedettiin kuuluvan Länsi-Eurooppaan, jossa pätevät samat perustiedot kuin muuallakin Euroopassa: länsimaalainen kulttuuri, elämäntapa, kristinusko, ihmisoi-keudet ja demokratia sekä hyvinvointipalvelut. Haastateltavat olivat kuitenkin saaneet alkushokkinsa heti ensimmäisenä päivänä. Haastateltavat kertoivat, etteivät asiat olleet heidän odotustensa mukaisia. Suomen kieli, sääolot sekä ihmissuhteet olivat olleet haastateltaville kauhea kokemus.

Siinä ajassa, jossa maahanmuuttaja saapuu Suomeen ja pääsee kotoutumiskoulutukseen, ehtii tapahtua paljon tämän elämässä. Haastateltavat totesivat, että vaikka heillä oli ollut jonkinlainen tieto tai käsitys Suomesta, oli itse kokemus siitä huolimatta ollut rankka. Ennakkotiedot eivät olleet auttaneet maahanmuuttajia välttämään shokkia heti alkupäivinä. Myös internetistä saadut tiedot olivat olleet yleisluontoisia, ja itse kokemus oli ollut yllätys kaikille.

Kotoutumiskoulutukseen pääsemisen odotusaikana kullekin haastateltavalle oli ehtinyt rakentua oman henkilökohtaisen kokemuksen kautta käsitys Suomesta ja suomalaisista. Käsityksen laatuun vaikutti mm. maahanmuuttajan tausta, ennakkotietojen laatu ja laajuus, odotusajan pituus, myönteiset ja kielteiset kokemukset sekä maahanmuuttajan motivaatio ja asenne uutta ympäristöä kohtaan.

Kahden kulttuurin välissä eläminen on aiheuttanut haastateltaville erilaisia tunteita. Välillä on ollut hauskaa, välillä tylsää ja turhauttavaa. Kukin haastateltava on kokenut ylä- ja alamäkiä elämässään. Haastateltavien mielestä eläminen kahdessa kulttuurissa on rikkautta mutta myös haasteellista. Ihmisen päässä syntyy kysymyksiä uudesta ja vanhasta kulttuurista, ja niihin haetaan jatkuvasti vastauksia. Keskeistä on tunnistaa, ettei oikeaa ja väärä vastausta ole olemassa. Tapauskohtaisesti ihminen käsittelee uutta asiaa sen hetkisen elämäntilanteensa mukaisesti.

Haastateltavat olivat esittäneet opettajilleen kysymyksiä kotoutumiskoulutuksen aikana Suomen kulttuurista, elämäntavoista sekä menestymisen salaisuudesta. Saadut vastaukset olivat olleet hyvin konkreettisia ja mustavalkoisia. Haastateltavien esittämät kysymykset olivat olleet rajoittuneita, sillä ne olivat perustuneet yhteen kokeemukseen, ja sen mukaan myös niihin saadut vastaukset olivat olleet yleisellä tasolla. Kysymyksen esittäjä oli jäänyt yleensä ilman selvää vastausta.

Psykologisen sopeutumisen kannalta keskeisiä kysymyksiä haastateltavien kannalta olivat mm.:

- miksi naapuri ei tervehdi minua? miksi hän ei vastaa minulle?
- miksi minun pitää odottaa niin kauan saadakseni oleskeluluvan tai aviopuolisoni Suomeen?
- miksi en saa työtä?
- mitä minä teen tämän (kotouttamiskoulutuksen) jälkeen?

Kysymyksistä huomaa, että epävarmuus tulevaisuudesta on keskeistä. Turvattomuus ja epävarmuus ovat aiheuttaneet haastateltaville stressiä sekä paineita ja osittain myös lamauttanut heitä.

Näihin kysymyksiin ei tosiaan ole helppoa vastata, vaikka ne periaatteessa ovat helpoja ja itsestäänselviä kysymyksiä. Vaikka niihin vastaisikin, seuraavana päivänä ne esitetään uudestaan ja jälleen uudestaan. Silloin opettaja ei pysty tai jaksa tai edes halua enää tuhjata resurssejaan niihin. Näin haastateltava jää omilleen näiden ja muiden kysymystensä kanssa, vaikka niihin olisikin vastattu.

Haastateltavat olivat yleensä ylpeitä omasta taustastaan, kotimaastaan ja kansallisuudestaan. Kaikki olivat halukkaita käymään joskus, mahdollisuuksiensa mukaan, lähtömaassaan. Kukaan ei kuitenkaan halunnut enää asua siellä. Jotkut olivat kokeilleet muuttaa takaisin lähtömaahansa, mutta enintään kahden vuoden kuluttua he palasivat Suomeen. Haastateltavat korostivat, että lähtömaassa on aina mukava käydä, mutta asuminen siellä olisi mahdotonta.

Haastateltavat olivat kokeneet uusia kulttuurishokkeja lähtömaassaan. Haastateltavat olivat mm. ihmetelleet lähtömaan arkielämää, turvallisuusjärjestelmää ja ihmissuhteita. Haastateltavat korostivat suomalaisten rehellisyyttä, Suomen turvallisuutta ja liikennesääntöjä.

5.6 Sosiokulttuurinen sopeutuminen

Sosiokulttuurisen osa-alueen tavoitteena oli tutkia maahanmuuttajien suomen kielen taidon osaamistason arviointia heidän omasta näkökulmastaan, heidän tavoitteitaan ja odotuksiaan kotoutumiskoulutuksesta, kotoutumiskoulutuksen toteutuksesta ja järjestelyistä sekä kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuutta paikalliseen (suomalaiseen) kulttuuriin, ihmisiin ja heidän sopeutumiseensa. Sosiokulttuurinen osa-alue jakautuu kielen oppimiseen, viranomaisten toimintaan ja paikallisiin asukkaisiin tutustumiseen.

Kielenoppimisen osalta tavoitteena oli tutkia maahanmuuttajien suomen kielen oppimisen ja osaamisen vaikutusta sopeutumisprosessiin. Haastateltavien päätavoite kotoutumiskoulutuksessa oli oppia suomea, työnhakua, saada tietoa suomalaisesta työelämästä ja kulttuurista, naapuruussuhteista, yhteiskunnasta, suomalaisista elä-

mäntavoista, saada kontakteja paikallisten kanssa sekä oppia pärjäämään Suomessa. Suomen kielen oppiminen oli kaikkien mielestä kotoutumiskoulutuksen ensimmäinen tavoite. He muistuttivat, että kotoutumiskoulutuksen kautta he olivat voineet luoda ensimmäiset kontaktit suomalaisiin ja oppia suomalaista elämäntyyliä ja tapoja.

Tavoitteiden toteuttamisessa haastateltavilla oli erilaisia kokemuksia. Haastateltavien kokemukset olivat vaihtelevia kielenoppimisen suhteen. Kotoutumiskoulutuksen vaikutusta suomen kielen oppimiseen haastateltavat mittasivat mm. siten, että tämän hetkinen suomen kielen osaaminen perustuu koulutuksessa suoritettuihin opintoihin, kotoutumiskoulutuksen myönteisiin kokemuksiin sekä kotoutumiskoulutuksesta saatuihin työkaluihin, joiden kautta he olivat tehneet itselleen hyvät ja konkreettiset suunnitelmat.

Toisaalta jotkut haastateltavista olivat hyvin pettyneitä kotoutumiskoulutukseen ja heidän mielestään se oli ajanhaaskausta. Itse asiassa he pitivät kotoutumiskoulutusta elämänsä pahimpana jaksena ja syyttivät kotoutumiskoulutusta epäonnistumisestaan. Sitä pidettiin syyppänä syrjäytymiseen suomalaisesta työelämästä ja yhteiskunnasta.

Kotoutumiskoulutuksen järjestelyistä haastateltavilla ei ollut paljon sanomista, sillä vastaukset olivat hyvin pitkälle myönteisiä. Kritiikkiä tuli ainoastaan päivän pituudesta. Jotkut haastateltavat pitivät opiskelupäivää liian pitkänä, sillä he eivät pystyneet keskittymään kokonaista päivää opiskeluun - erityisesti koska kotoutumiskoulutuksissa käytetyt menetelmät olivat peruskoulun opetuksen menetelmiä, jotka eivät sovellu aikuisopiskeluun ja sen vaatimuksiin.

Haastateltavat antoivat myönteistä palautetta modulointimallista (jossain oppilaitoksissa käytettiin sitä oma-aloitteisesti), jossa nopeasti oppivat olivat voineet opiskella tehokkaammin ja omissa ryhmissään.

Sosiokulttuurisessa sopeutumisessa oli tärkeää selvittää, miten kotoutumiskoulutuksen järjestämispaikka on auttanut maahanmuuttajia sopeutumaan. Haastateltavien opiskelu tapahtui suurissa oppilaitoksissa, joissa järjestetään opetusta myös suomalaisille.

Periaatteessa taukojen aikana oli mahdollista tutustua suomalaisiin sopivan tilaisuuden tullen. Käytännössä tämä mahdollisuus jäi teoreettiseksi, sillä yhdenkään haastateltavan ei ollut onnistunut tutustua suomalaisiin kotoutumiskoulutuksen aikana (opilaitoksessa). Ainoa tutustuminen suomalaisiin oli ollut työtovereihin tutustuminen työssäoppimisjakson aikana. Maahanmuuttajia oli pidetty harjoittelijoina ja yhteys oli katkennut harjoittelujakson päättyttyä.

Työssäoppimisjakso oli ollut ainoa keino saada yhteys suomalaisiin. Välillä oli tuntunut siltä, että työssäoppimisjakson päättyessä opiskelijat tulivat takaisin kotiin opilaitokseen, omaan seuraan. Luonnollisesti vahvempi side oli syntynyt muiden maahanmuuttajaopiskelijoiden kanssa, jotka opiskelivat samoissa tiloissa.

Haastateltavien mukaan kiinnostus suomalaisia kohtaan oli suurta, mutta suomalaiset eivät olleet helposti lämmenneet maahanmuuttajia kohtaan. Myös tauot olivat lyhyitä ja vähissä, eikä niiden aikana ehtinyt tutustua uusiin ihmisiin, ainakaan ei suomalaisiin.

Suurimmalla osalla haastateltavia oli edelleen ystävyys- ja tuttavuussuhteita toisiin maahanmuuttajiin, jotka olivat samassa kotoutumiskoulutuksessa. Vähintään he tervehtivät toisia tavatessaan. Tuttavuus- ja ystävyysuhteiden luominen paikallisiin oli käytännössä jäänyt kokonaan, eikä sitä kotoutumiskoulutuksessa paljon käsitelty.

Viranomaisten kanssa maahanmuuttaja on tekemisissä päivittäin. Kela, sosiaalitoimisto, poliisilaitos ja työ- ja elinkeinotoimisto ovat maahanmuuttajien arjessa pysyviä hahmoja. Kaikilla haastateltavilla oli vaikeuksia eri viranomaisten kanssa asioinnissa, esimerkiksi lomakkeiden kieliäsun kanssa. Kelan paperien ja muiden asiakirjojen täyttämässä sekä poliisilaitoksen roolin ymmärtämisessä maahanmuuttajilla on suuria vaikeuksia. Sosiaalitoimiston ja työ- ja elinkeinotoimiston tehtävät olivat hämärän peitossa. Muidenkin viranomaisten kanssa monella maahanmuuttajalla oli vaikeuksia. Ulkomaalaisviraston (nykyinen maahanmuuttovirasto) ja kaupungin palveluiden (mm. päivähoito, koulu ja vapaa-ajantoiminta) toimintaa maahanmuuttajan oli vaikea helposti hahmottaa, jos lainkaan.

Kansalaisten suhtautuminen viranomaisiin on Länsi-Euroopassa erilaista kuin maahanmuuttajien lähtömaassa. Erityisesti suomalaisten käsitys viranomaisen ja asiakkaan suhteesta, jonka mukaan viranomainen on se, joka on asiakkaan palveluksessa. Monessa kulttuurissa on olemassa korkea muuri viranomaisten ja asiakkaiden (kansalaisten) välillä, ja itse asiassa monessa kulttuurissa viranomaiseksi pääseminen vaatii ”oikeiden ihmisten tuntemista”, Voisi myös sanoa, että viranomainen on tavallisen kansan yläpuolella. Näin ollen maahanmuuttajien on yleensä vaikea ymmärtää tätä suomalaista ajattelutapaa - ainakaan heti alkuvaiheessa, kun he ovat juuri muuttaneet Suomeen. Tässä suhteessa olisi tarvetta selvittää maahanmuuttajien saama tuki ja informaatio kotoutumiskoulutuksessa, ja pyrkiä oikaisemaan olemassa olevia asenteita ja tietoja sekä viranomaisten suhdetta asiakkaisiin.

Haastattelulomakkeen lopussa esitin haastateltaville vielä kaksi lisäkysymystä. Kysymysten tavoitteena oli koota haastateltavien mielipiteet ja ajatukset kotoutumiskoulutuksen kehittämisestä sekä selvittää, milloin maahanmuuttaja on omasta mielestään sopeutunut suomalaiseen yhteiskuntaan.

Kotoutumiskoulutuksen kehittämisestä haastateltavilla oli runsaasti kysymyksiä ja ehdotuksia, kuten:

- opiskelijoiden ikä, oppimistaso ja tausta tulisi paremmin huomioida heti koulutuksen alussa
- opiskelijaryhmä ei saisi rakentua yhdestä tai kahdesta kieliryhmästä
- opiskeluryhmien muodostaminen ja täydentäminen eivät saisi perustua jonotukseen. Osaaminen, tarve ja muu tausta tulisi ottaa huomioon ryhmiä muodostaessa
- maahanmuuttajakouluttajien pitäisi olla mukana kotoutumiskoulutuksessa.
- oppilaitoksen tulisi järjestää ns. sosiaalisia tapahtumia suomalaisten ja maahanmuuttajien kanssa, esim. yhteisiä tutustumiskäyntejä, retkipäiviä ja urheilupäiviä.
- kotoutumiskoulutuksen kestoa voisi pidentää.
- ohjaus- ja tukipalveluiden tulisi olla koko kotoutumisjakson aikana saatavilla
- yhteistyötä oppilaitoksen ja kotoutumisesta vastaavien virastojen kesken kotoutumiskoulutuksen aikana ja sen jälkeen tulisi tiivistää.

- opiskelijoille tulisi antaa enemmän itsenäisiä tehtäviä ja mahdollistaa verkon käyttöä.
- työnhakua, työkulttuuria ja yhteiskuntatietoutta tulisi opettaa omalla äidinkielellä.
- tarjolla tulisi olla enemmän tutustumiskäyntejä ja vähemmän luokkaopetusta.
- yhteiskuntatietoutteen, kulttuuriin ja työelämään liittyvää opetusta tulisi lisätä.
- ammattiteeman lisääminen kotoutumiskoulutukseen.
- opetuksessa pitäisi ottaa huomioon eri kieliryhmien ääntäminen, ja sitä kautta opetukseen voisi lisätä ääntämisharjoituksia.
- opettajien tulisi panostaa enemmän maahanmuuttajien suomen kielen ääntämiseen ja opetuksessa tulisi olla enemmän puheharjoittelua.

Nämä olivat haastateltavien kehittämisehdotukset, jotta maahanmuuttaja saisi parhaan hyödyn kotoutumiskoulutuksesta, jolloin sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan tapahtuisi tehokkaammin.

Haastattelun toisen lisäkysymyksen tavoitteena oli selvittää, milloin maahanmuuttaja on haastateltavien mielestä sopeutunut suomalaiseen yhteiskuntaan.

Haastateltavilla oli monia eri ajatuksia ja mielipiteitä sopeutumisesta ja sopeutumisprosessista. Kuitenkin voisi todeta, että haastateltavien mielestä sopeutumisen kulmakivet oli suomen kielen osaamisessa, työssäkäynnissä ja suomalaisen kulttuurin ja yhteisön tuntemuksessa. Kaikkien haastateltavien vastauksissa tämä kolmikko olivat läsnä. Suomen kielen osaamisen kautta yhteiskunta avautui maahanmuuttajille. Työn kautta maahanmuuttaja tunsi itsensä osaksi yhteiskuntaa, eikä rasisitteeksi. Suomalaisen kulttuurin ja yhteisön tuntemuksen kautta maahanmuuttaja selvisi arjen haasteissa. Näin ollen nämä kolme tekijää olivat sopeutumisen peruselementit ja tunnusmerkit.

Haastateltavat esittivät myös lisää sopeutuneen maahanmuuttajan tunnusmerkkejä. Esimerkiksi paikallisten käytäntöjen noudattaminen on tärkeää sopeutumisessa. Suomalaisen kulttuurin hyväksyminen ja sen mukaan eläminen on tärkeä osoitus sopeutumistapahtumasta.

Maahanmuuttajien tulisi ymmärtää, että uudessa kulttuurissa on opittava paikallisten elämäntapa, ja jopa tottua siihen - sekä mahdollisesti elää sitä. Tämä ei kuitenkaan ole koskaan helppoa tai yksinkertaista. Vertailukohteeksi haastateltavat ottivat Ranskan, Iso-Britannian ja Hollannin, joilla on pitkä historia monikulttuurisuudesta, mutta silti maahanmuuttajien sopeutuminen myös näissä yhteiskunnissa on edelleen yksi suurimmista haasteista, koska maahanmuuttajat eivät vielä ole tottuneet paikallisten elämäntapaan.

Eräs haastateltava totesi, että elämä kahden uskonnon välissä on haaste, ja jopa este sopeutumistapahtumassa. Kahden kulttuurin ja uskonnon välissä eläminen on haastateltavien mielestä jopa mahdotonta. Haastateltavat korostivat omien kulttuuriensa ja yhteisöjensä osuutta suomalaiseen kulttuuriin sopeutumisessa. Oman yhteisön vahva läsnäolo ja muiden ihmisten mielipiteet vaikuttivat heidän käytäntöihinsä. Omasta kulttuurista luopuminen ei ollut helppoa, mutta tapahtuisiko sopeutumista ilman sitä, kysyi eräs haastateltava.

Haastateltavat korostivat myös kahden kulttuurin välillä tapahtuvan vuorovaikutuksen tärkeyttä. Maahanmuuttajien tehtävänä on tuoda eri tapahtumien ja kanavien kautta omaa kulttuuriaan esiin tutustuttaakseen suomalaiset siihen. Sopeutumisessa tarvitaan myös paikallisten muiden kulttuurien hyväksyntää. Hyväksyntä ei toteudu ilman kulttuurien keskinäistä vuorovaikutusta.

6. TULOSTEN POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Omat kokemukseni kotoutumiskoulutuksista ovat moninaisia. Itse en ole osallistunut kotoutumiskoulutukseen, sillä 1990-luvulla sitä järjestettiin suomen kielen kurssin nimellä. Kouluttajana olen ollut mukana kotoutumiskoulutuksissa ja voinut todeta, ettei ero 1990-luvun ja 2000-luvun välillä ole suuri. Nimi on muuttunut suomen kielen kurssista kotoutumiskoulutukseksi.

On myönnettävä, että viimeisten kahden vuoden aikana kotoutumiskoulutuksiin on tullut muutoksia, kun mm. koulutusten moduulimallia on alettu toteuttaa. Pidän henkilökohtaisesti kotoutumiskoulutusta tärkeänä tekijänä maahanmuuttajien sopeutumisen onnistumiselle Suomessa.

Olen oppinut Suomen historiasta suomalaisten olevan ongelmista selviävää kansaa. Mielestäni kansalaissodan sekä kahden maailmansodan kokeminen opetti suomalaiset selviytymään omillaan ja tekemään kovasti työtä, olemaan itsenäisiä. Tasarvoisen yhteiskunnan kautta suomalaiset onnistuivat luomaan omanlaisensa yhteiskunnan.

Maahanmuuttajien tulo Suomeen lyhyen ajan sisällä vaikeiden olosuhteiden aikana aiheutti suuren shokin suomalaisille, jotka olivat tottuneet elämään sekä poliittisesti että yhteisöllisesti tasapainossa.

Kaikkien muutosten tapaan myös tämä nopea muutos synnytti suomalaisissa vasta-reaktiona ärsyyntymistä. Suomessa syntyikin 1990-luvun alussa kovaa vastustusta maahanmuuttajia ja maahanmuuttajuutta vastaan. Kansa ei ymmärtänyt miksi maahanmuuttajien määrää lisätään, kun kansantalous oli uppoamassa ja koko valtio konkurssin partaalla.

Suomalaisen identiteetin ja kulttuurihistorian mukaan yksilöllä on vahva rooli itsensä ja yhteiskunnan edistäjänä. Suomessa maahanmuuttajien odotettiin olevan aktiivisia osallistujia yhteiskunnassa. Tämä ei kuitenkaan tapahtunut odotetusti. Maahanmuuttajat olivat tulleet kollektiivisesta yhteisöstä, jonka jäsenet olivat riippuvaisia

toisistaan. Uusien tulijoiden yhteisöissä perheellä oli keskeinen merkitys ja he odottivat vanhan yhteisön auttavan heitä. Tilanne oli ristiriitainen ja johti törmäykseen perinteisten arvojen kanssa. Suomalaisilla viranomaisillakaan ei ollut tarjota varsinaista kotoutumissuunnitelmaa. Maahanmuuttajia haettiin Suomeen ja odotettiin heidän kotoutuvan itsestään.

Suomi liittyi Euroopan unioniin vuonna 1995 ja samaan aikaan maahanmuuttajien määrä alkoi nopeasti kasvaa. Suomen viranomaiset alkoivat suunnitella maahanmuuttajien kotoutumisprosessin järjestämistä. Kotouttamislaki tuli voimaan vuonna 1999, ja sitä on päivitetty jatkuvasti tähän päivään asti. Kotoutumisprosessin keskeiseksi toiminnaksi on tullut maahanmuuttajille suunnattu kotoutumiskoulutus.

Kotoutumistavoitteen saavuttamisen kannalta maahanmuuttajien ensikontakti uuden ympäristön kanssa on keskeinen tekijä. Tätä ensikontaktia voidaan edistää kotoutumiskoulutuksella. Suomeen saapumisensa jälkeen maahanmuuttaja kokee paljon uutta. Uudet ihmiset, uusi kieli ja uusi ympäristö tuovat mukanaan uudet haasteet ja ajaa maahanmuuttajan oman suorituskykynsä ääri rajoille.

Sopeutumisprosessin kannalta prosessin keskipisteenä on ihmisten asenteiden selvittäminen sekä omaa että uutta kulttuuria kohtaan. Sopeutumisessa ihmisen tulisi itse selvittää, mitkä ovat hänen tavoitteensa uudessa kulttuurissa, ja kuinka paljon hän on valmis sulautumaan uuteen kulttuuriin ja samalla joustamaan oman kulttuurinsa kehyksistä.

Ensimmäinen paikka suomalaisten kohtaamiseen on katu, naapurit sekä päivittäinen elämä, mutta vasta kotoutumiskoulutuksessa voi ja tulisi oppia ymmärtämään näitä käytäntöjä.

Koulutukseen pääseminen on jännittävä vaihe maahanmuuttajalle. Uuden koulun aloittaminen tarkoittaa aina uuden sivun kääntämistä ihmiselämässä. Kenties kotoutumiskoulutus on monelle maahanmuuttajalle ensimmäinen koulukokemus. Toiselle se voi olla rutiiini, johon hän tottunut ja kolmannelle se voi olla painajainen, josta hän haluaa herätä. Joka tapauksessa se on koulutus, johon Suomen laki velvoittaa maahanmuuttajan osallistumaan.

Koulutuksen alussa jännitystä ilmenee sekä oppilaalla että kouluorganisaatiolla. Vaikka kouluorganisaatio olisi kuinka kokenut, on uuden ryhmän aloittaminen aina jännittävää. Uusien oppilaiden vastaanottaminen sekä heidän lähtötilanteensa kartoittaminen, opiskelijoiden taustan selvittäminen ja uusien ryhmien muodostaminen on haasteellinen tehtävä kouluorganisaatiolle.

Koulutuksen vieminen loppuun vaatii kouluorganisaatiolta erityisvalmiuksia, mm. erinomaista yhteistyökykyä eri viranomaisten kanssa, erinomaisia sosiaalitaitoja sekä hyviä verkostoja. Mielestäni kaikista tärkeintä on oppilaiden lähtötilanteen selvittäminen. Lähtötilanteella tarkoitan oppilaan asennetta, tavoitteita ja motivaatiota uuteen kulttuuriin oppimiseen. Kouluorganisaatioiden, jotka työskentelevät perhe- ja uskontokeskeisten yhteisöjen kanssa, tulisi ymmärtää tilanteen vaativuus ja suhteuttaa omat toimensa siihen. Tämä ei tarkoita kouluorganisaatioiden arvojen muuttamista, vaan arvojen toimintamallin soveltamista.

Maahanmuuttajan tulisi ymmärtää muuton alkuvaiheessa, että pettymykset ovat mahdollisia ja niitä tulee. Korkeakaan koulutus ei takaa vastaavaa työpaikkaa, naapuri ei ole kiinnostunut hänestä ja hänen elämäntavastaan, ihmissuhteet ovat erilaisia jne. Tavoitteiden tulisi olla realistiset ja suunnitelmien toteutuskelpoiset. Elämä ei ole aina mustavalkoista. Elämässä ja erityisesti uudessa kulttuurissa ja ympäristössä on paljon totuttelemista ja niistä voi oppia. Uusien kulttuuritapojen oppimista voisi verrata uuden ammatin oppimiseen. Siihen tarvitaan motivaatiota, hyvää tahtoa ja asennetta.

Maahanmuuttajien sopeutumisessa suomalaiseen yhteiskuntaan vaaditaan myös kuralaisuutta. Maahanmuuttaja, joka on muuttanut tietynlaisesta yhteiskunnasta demokratiaan ja tasa-arvoon perustuvaan yhteisöön, ei aina ymmärrä siihen liittyviä vastuita ja velvollisuuksia. Kriittinen tarkastelu, seuranta ja arviointi voisi herättää maahanmuuttajat todellisuuteen ja auttaa heitä tuntemaan paremmin suomalaista yhteiskuntaa ja sen mukana seuraavia arvoja ja normeja.

Motivaatio on oppimistapahtumassa keskeistä, ja siihen vaikuttaa ihmisen persoonallisuus ja älykkyys. Näin ollen maahanmuuttajien kotoutuminen on tehtävä, jonka onnistumiseksi tarvitaan hyvää asennetta ja motivaatiota. Motivaation tarkastelu voi-

si auttaa selkeyttämään maahanmuuttajan tavoitteita kotoutumiskoulutukseen osallistumisessa.

Maahanmuuttajat ja maahanmuuttajuus pitäisi ymmärtää paremmin ja oikein. Ihmiset eivät muuta huvikseen paikasta toiseen. Paremman elämän ja toimeentulon hankkiminen sekä perheen koossapysyminen ovat keskeiset syyt muuttamisessa. Haasteellista on aina, että tulevasta yhteisöstä ei tiedetä paljon. Vaikka monet maahanmuuttajat saavatkin jonkinlaiset tiedot muuttokohteestaan, esim. tuttavien kautta ja internetistä, tulisi meidän muistaa, etteivät tiedot monesti pidä paikkaansa. Ne voivat olla toisten ihmisten kuvitelmia, jotka eivät aina toimi kaikkien suhteen.

Maahanmuuttajat nähtiin 1990-luvulla jossain määrin ja kaikkien vaikeuksien ohella hellyttävänä olentoina, joista tuli huolehtia inhimillisyyden nimissä. Enää tämä ei toimi. Maailmantalous, Suomen tuleva työvoimapula ja maahanmuuttajien kulttuurisen identiteetin muutos eivät enää anna tällaiseen mahdollisuutta. On muutoksen aika. On aika todelliseen vuorovaikutukseen eri kulttuurien kesken. On aika uudistaa ajatukset ja asenteet.

Tämän tutkimuksen keskeinen tulos on se, ettei tähänastinen kotoutumiskoulutuksen toteutus ole onnistunut maahanmuuttajien kotoutumisprosessissa. Haastateltavien odotukset ovat suuremmat kuin kotoutumiskoulutuksesta saadut hyödyt.

Periaatteessa kotoutumiskoulutus on epäonnistunut kaikilla tämän tutkimuksen viidellä osa-alueella. Yksittäisiä onnistumia toki löytyy. Suhteessa kokonaisuuteen maahanmuuttajahaastateltavien suuret onnistumiset ovat olleet maahanmuuttajien oman aktiivisuuden varassa, tukiopetuksessa ja ohjauksessa, sekä selkeiden tavoitteiden olemassaolossa. Kotoutumiskoulutus sinänsä ei ole pystynyt tarjoamaan työkaluja, tietoa eikä avaimia suomalaisen yhteiskuntaan.

Suomessa ei ole tehty vielä montaakaan tutkimusta kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuudesta maahanmuuttajien sopeutumiselle suomalaiseen yhteiskuntaan. Kansainvälisesti tilanne on toinen: esimerkiksi Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Australiassa on tehty paljon tutkimuksia maahanmuuttajien sopeutumiseen. Tässä tutkimuksessa esitetyt kansainväliset

teoreettiset viitekehykset ovat osoittaneet selkeät raamit, mitä maahanmuuttajien sopeutumiskoulutuksen tulisi sisältää.

Monissa lainaamissani tutkimuksissa on korostettu paikallisten asukkaiden yhteistyötä, vapaa-ajan toiminnan merkitystä ja paikallisen kulttuurin tuntemusta keskeisinä tekijöinä sopeutumiselle. Myös työpaikan saamista pidetään tärkeänä sopeutumisprosessin onnistumisen kannalta. Nämä kaikki yhdessä vaikuttavat ihmisen mielentilaan, mikä on keskeinen tekijä hyvinvoinnissa. Hyvinvoiva ja henkisesti tasapainossa oleva maahanmuuttaja tuntee itsensä osaksi yhteiskuntaa, jossa hän elää ja asuu.

Haastateltavien vastauksista käy ilmi, että heidänkin mielestään yllä mainitut tekijät ovat tärkeitä, jotta he sopeutuisivat suomalaiseen yhteiskuntaan. Näin teoreettinen viitekehys vastaa haastateltavien ajatuksia. Miksi sitten kotoutumiskoulutus ei vastaa maahanmuuttajien odotuksia sopeutumisen osalta?

Kotoutumiskoulutuksissa yleisin toimintamalli on Berryn (1997) määrittelemän kolmen mallin (assimilaatio, separaatio ja marginalisaatio) sekoitus. Kotoutumiskoulutuksissa assimilaatiomalli on nähtävissä, kun opetetaan maahanmuuttajia suomalaisen opetustradition mukaan ja unohdetaan, että kysymys on aikuisopiskelijoista, joilla on erilaiset koulutustat. Separaatiomalli on nähtävissä, kun maahanmuuttajat opiskelevat omissa ryhmissään ilman mitään yhteyksiä valtaväestön opiskelijoiden kanssa, vaikka opiskelu tapahtuu samoissa tiloissa suomalaisten kanssa. Näin maahanmuuttajaopiskelijat ovat vahvasti omiensa kanssa tekemisissä ja yhteydet suomalaisiin jäävät minimaalisiksi, jos niitä on lainkaan. Marginalisaatiomalli on nähtävissä, kun yhteys omaan opiskelukulttuuriin ja valtaväestön kulttuuriin katkeaa. Joidenkin opettajien opetusmenetelmät ja korostukset ajavat maahanmuuttajan tilanteeseen, jossa valtaväestön kulttuuri peittoaa oman kulttuurin ja identiteetin.

Integraatiomallia ei ole kokeiltu missään tämän tutkimuksen kohteena olevassa kotoutumiskoulutuksessa sen vuoksi, ettei se ole ollut mahdollinen maahanmuuttajien puutteellisen kielitaidon vuoksi. Tärkeänä kysymyksenä nousee se, mikä estäisi sellaisen kotoutumiskoulutuksen toteuttamisen, joka olisi räätälöity eri ammattiryhmille? Silloin maahanmuuttajat opiskelisivat suomen kieltä, ammattikieltä ja käytäntöä valtaväestön kanssa. Esimerkiksi ammatillisissa aikuiskoulutuksissa voitaisiin hyvin järjestää opetustunnit si-

ten, että maahanmuuttaja ja suomalainen opiskelisivat yhdessä jotakin ammattia samoissa tiloissa.

Paananen (2005) muistuttaa, että pohjoismaisessa mallissa maahanmuuttajien oikeudet tulee määritellä samoilla periaatteilla kuin valtaväestön. Hän korostaa myös, että viranomaiset haluavat torjua kielteisten asenteiden syntymistä, ja työssäkäynnin uskotaan vähentävän sitä. Työn kautta myös integrointi tapahtuu nopeammin.

Paanasen (2005) mukaan Suomessa ei ole onnistuttu integroinnissa työmarkkinoiden kautta. Työmarkkinoilla ei ole vielä tarpeeksi maahanmuuttajatyövoiman kysyntää. Työttömyys maahanmuuttajien kesken on suuri, n. 30 %, eivätkä työmarkkinat avaudu helposti maahanmuuttajille. Myöskään koulutetut maahanmuuttajat (mukaan lukien ne, joiden tutkinto on hankittu Suomessa) eivät saa töitä työmarkkinoilla.

Kun kotoutumiskoulutus ei pysty tarjoamaan maahanmuuttajille yhteyttä paikallisiin sen enempää kuin työpaikkaakaan, eikä edistä heidän sopeutumistaan Suomeen, jää koulutuksen ainoaksi hyödyksi suomen kielen oppiminen. Ongelmana tässä on monen maahanmuuttajan kokemus, ettei kotoutumiskoulutuksessa kuitenkaan opita riittävästi suomea. Silloin kotoutumiskoulutus menettää täysin merkityksensä. Vaihtoehdot käyvät vähiin maahanmuuttajille, ja edessä on joko työttömyys, työvoimapolitiittiset koulutukset, muu työ, yrittäjäyys tai muutto toiselle paikkakunnalle tai kokonaan pois Suomesta.

Näitä vaihtoehtoja punnitessa huomataan, ettei työttömyydestä seuraa mitään hyvää. Tutkimukset ovat osoittaneet, että yli 6 kuukauden työttömyysjakso on jo liian pitkä aika paluulle työelämään, ja se vaikuttaa kielteisesti ihmisiin. Työvoimakoulutuksesta maahanmuuttajille on syntynyt uskomus, etteivät ne takaa työpaikkaa.

Monen maahanmuuttajan mielessä on käynyt myös oman yrityksen perustaminen. Kenttä on kuitenkin sen verran kapea, että maahanmuuttajille jäävät vain ne alueet, jotka eivät suomalaisia kiinnosta, kuten esimerkiksi siivous- tai muut palvelualat. On huomattava, etteivät kaikki maahanmuuttajat halua työskennellä palvelualalla tai toisten maahanmuuttajien palveluksessa.

Viimeiseksi vaihtoehdoksi jää siten joko muutto toiselle paikkakunnalle tai kokonaan toiseen maahan. Suomen sisäinen muutto on enimmäkseen suuntautunut pääkaupunkiseudulle. Vaikka muuttamisessa sinänsä ei ole mitään huonoa, niin halutaanko silti, että maahanmuuttajat nyt ja jatkossa suuntaavat enimmäkseen pääkaupunkiseudulle? Kenen hyöty on jos suurin osa maahanmuuttajista asuu pääkaupunkiseudulla? Löytyykö sieltä työtä vai muuttuuko vain ongelmien määrä ja laatu?

Kaikista suurimpana ongelmana pidän sitä, ettei koko Suomesta löydy riittävästi työtä maahanmuuttajille. Uskon kuitenkin, ettei korkeasti koulutettu maahanmuuttaja jää odottamaan pitkäksi aikaa töitä Suomesta, sillä muualla maailmassa on korkeakoulutetuille kysyntää. Suomessa maahanmuuttajien määrä tulee jatkossa lisääntymään. Meidän tulisi miettiä tarkemmin, ketkä tänne tulevat ja mikä on heidän motiivinsa, ja miten saada heidät kotoutumaan Suomeen? Lähitulevaisuudessa on myös tärkeää suunnitella tarkemmin maahanmuuttajien kotoutumisprosessia, seurata ja mitata sitä.

Valtosen (1999) mukaan maahanmuuttajien hyvinvointia voisi tarkastella uudessa kulttuurissa mm. työn ja opiskelupaikan, oman sosiaalisen verkoston laajuuden ja omien perhesuhteiden kautta. Tärkeää on myös sukulaisten turvallisuus lähtömaissa sekä toisen polven maahanmuuttajien elämän tilanne ja heidän menestymisensä uudessa kulttuurissa. Hän korostaa integroinnin tapahtuvan maahanmuuttajien omien selviytymiskeinojen avulla. Esimerkkinä on toisen sukupolven maahanmuuttajien tilanne, eli miten vanhemmat ovat selviytyneet lasten kasvatuksessa uudessa ympäristössä ja kuinka yhtenäisenä perhe on säilynyt.

Vanhempien kotoutumisen onnistuminen tai epäonnistuminen heijastuu koko perheeseen. Kotoutumisen epäonnistuessa perheen sisällä jää näkemättä työssä käyvän aikuisen malli sekä toimeentulon riippuvuus toisista viranomaisista - esimerkiksi sosiaalitoimistosta ja työ- ja elinkeinotoimistosta - vahvistuu ja mahdollisesti siirtyy sukupolvesta toiseen. Tämä lisää syrjäytymisen vaaraa ja vahvistaa tunnetta yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisestä. Myös uskottavuus koulutuksesta avaimena menestykseen joutuu koetukselle, kun maahanmuuttajat näkevät koulutettujen maahanmuuttajien olevan samoissa jonoissa työ- ja elinkeino- sekä sosiaalitoimistossa. Tämä olisi kirous koko kansalle ja yhteiskunnalle.

Kaikki haastateltavat ovat puhuneet maahanmuuttajien kouluttajien kotoutumiskoulutukseen osallistumisen puolesta. Haastateltavat ovat puhuneet siitä, että suomen kielen oppimisen ohella heidän tavoitteensa on oppia kotoutumiskoulutuksessa myös yhteiskunnan tuntemusta. Asioiden ymmärtäminen oikealla tavalla vaatii heiltä järjestelmän oppimista. Näiden asioiden ymmärtäminen tapahtuisi sekä opiskelemalla niitä omalla äidinkielellä että myös maahanmuuttajakouluttajien avulla -mahdollisesti yhteistyössä suomalaisen kouluttajan kanssa.

Tällä hetkellä suurin osa maahanmuuttajista on työttömänä tai työttömyyden uhanalaisena. He osallistuvat TE-keskusten järjestämiin koulutuksiin tai työ- ja elinkeinotoimiston kautta organisoituun työharjoitteluun tai työllistymistuella suoritettuun työssäoppimisjaksoon. Tästä oravanpyörästä pitäisi päästä pois ja tehdä konkreettisia suunnitelmia, jotta maahanmuuttajista saataisiin aktiivisia yhteiskunnan jäseniä. Tämä vaatii molemmilta osapuolilta (suomalaisilta ja maahanmuuttajilta) sopeutumista elämään toistensa kanssa.

Suomessa asuvien maahanmuuttajien, samoin kuin tulevaisuudessa tänne muuttavien, sopeuttamisprosessin onnistumisen takaamiseksi tarvitaan lisää perehtymistä, tutkimusta ja kartoitusta tämänhetkisestä tilanteesta. Tulevaisuudessa tarvitaan tiivistä yhteistyötä viranomaisten, oppilaitosten ja maahanmuuttajien kesken. Tärkeää on muistaa, että suunnitteluvaiheessa tulisi verkottua ja rakentaa viranomaisten, oppilaitosten ja maahanmuuttajien edustajista asiantuntijaryhmiä, joista kukin toisi oman näkemyksensä kotoutumiskoulutuksen kehittämiseen.

Kotoutumattomalla maahanmuuttajalla on suurin riski myös kääntyä Suomea vastaan. Työttömäksi jääminen lisää ja vahvistaa kielteistä asennetta valtaväestöä kohtaan ja ajaa yhteisöt enemmän sisäänpäin ja sulkeutumaan omaan yhteisöönsä. Tämä näkyy tällä hetkellä hyvin selvästi muiden pohjoismaiden integrointimalleissa, jossa kukin maahanmuuttajayhteisö elää omaa elämäänsä kaukana valtaväestön arkipäivästä. Kysymys on siitä, mitä Suomessa halutaan nyt ja tulevaisuudessa tapahtuvan.

Toki kotoutumiskoulutus on vain yksi keino kotoutumisprosessin onnistumisessa, mutta se on mahdollisesti tärkein keino. Maahanmuuttajien kokemuksiin kanssakäymisestä suomalaisten kanssa voisi vielä vaikuttaa kotoutumiskoulutuksen aikana.

Kotoutumiskoulutuksen keskeiseksi hahmoksi nousee opettaja, hänen osaamisensa ja taustansa. Kotoutumiskoulutus on sinänsä tärkeä foorumi, jossa haastateltavat ovat saaneet keskustella suomalaisten (opettajien) kanssa lähes kaikista asioista. Vastassa on kuitenkin ollut ihminen (opettaja), joka ei omassa työssä tai elämässä ole tekemisissä näiden viranomaisten ja asioiden kanssa. Suomalaisella opettajalla ei välttämättä ole kokemusta tai tietoa tämän tyyppisistä ongelmista.

Haastateltavat olivat jääneet kaipaamaan tiedonlähteitä, ja olivat pitkälle olosuhteiden ja sattumanvaraisuuden armoilla. Eli toisin sanoen opettaja, joka ei ymmärrä tai ei tiedä maahanmuuttajien kulttuurin identiteettirakennetta, ei voi vastata näihin kysymyksiin. Vaikka hän vastaisi, niistä jää aina puuttumaan jotain. Opettajan tulisi ymmärtää, että kollektiivisissa kulttuureissa yleensä kysymyksille on vastauksia, jotka johtavat seuraaviin kysymyksiin, ja lopuksi asia tai kysymys konkretisoidaan ihmiseen ja johonkin, mikä koskettaa henkilökohtaista elämän osa-aluetta. Haastateltavien mukaan suomalainen opettaja ei yleensä ymmärrä maahanmuuttajien identiteettirakennetta, ja näin perusasiat arkielämässä jäävät hämärän peittoon, maahanmuuttajien itsensä selvitettäväksi.

Kysymys ei ole siitä, onko kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelma hyvä vai ei, vaan miten kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelmaa toteutetaan käytännössä ja kuka sitä valvoo ja seuraa. Missä roolissa on TE-keskus, työ- ja elinkeinotoimisto, oppilaitos ja opettajat? Entä opiskelijat? Kuunnellaanko heitä nykyään enemmän kuin 1990-luvulla? Millä perusteella kotoutumiskoulutukseen nykyään pääsee? Missä roolissa ovat yritykset, joissa työskentelyyn toivotaan ja valmennetaan maahanmuuttajia? Kaikkia näitä kysymyksiä on tärkeä kartoittaa ja niihin tulee etsiä vastauksia maahanmuuttajien kotoutumisprosessin onnistumisen edistämiseksi.

Meidän tulisi vielä kerran miettiä tämän tutkimuksen antamia vastauksia ja maahanmuuttajien toivomuksia. Maahanmuuttajien mielestä ja tämän tutkimuksen tuloksena heiltä ei puutu halua integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan. Kysymys on siitä, kuinka kauan he jaksavat yrittää onnistumatta. Jos tilanne johtaa maahanmuuttajien keskuudessa siihen, ettei valtaväestö ole kiinnostunut heistä, miksi edellyttäsimme maahanmuuttajien kiinnostuvan suomalaisesta yhteiskunnasta. Asiat ovat sil-

loin huonolla tolalla. Kenen etuna on, että näin kävisi? Joku saattaa ajatella, ettei näin kävisi, koska maahanmuuttajat kuitenkin asuvat Suomessa. Meidän tulisi muistaa, että muissa Euroopan maissa maahanmuuttajat asuvat valtaväestön keskuudessa, mutta ovat hyvin vahvasti omiensa kanssa tekemisissä, syrjässä valtaväestön arjesta.

Joissain Euroopan maissa on opittu, että maahan pääsee ja sinne saa jäädä, jos on sukulaisuussuhde maassa asuvien kanssa. Tällä tavalla maassa asuvat sukulaiset voisivat auttaa maahanmuuttajaa sopeutumaan yhteiskuntaan. Ongelmat ja vastuut jakaantuvat silloin valtaväestön ja maahanmuuttajien kesken. Suomessa tämä ratkaisumalli ei ole mahdollinen, sillä täällä vastaanotetaan vasta ensimmäisiä ja toisia maahanmuuttajasukupolvia, kun muissa Euroopan maissa ollaan jo tekemisissä kolmannen ja jopa neljännen maahanmuuttajasukupolven ongelmien kanssa.

Lopuksi haluan muistuttaa, että kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelma on päivitetty vuonna 2007. Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelma on edelleen suositus. Nykyään TE-keskusten tarjouspyynnöistä ilmenee, että TE-keskus edellyttää kotoutumiskoulutuksessa koulutuksen järjestäjältä sitoutumista opetushallituksen suositamaan opetussuunnitelmaan.

Uudistetun opetussuunnitelman sisältö on muuttunut siten, että uudessa opetussuunnitelmassa opintoviikkojen jakojärjestelmä on poistettu, ja sen tilalle on kirjattu tavoitteet ja opiskelutaitojen saavuttaminen. Opetussuunnitelman keskeinen muutos on koulutuksen modulointi, opetuksen henkilökohtaistaminen sekä valinnaisten opintojen tarkentaminen vastaamaan opiskelijaryhmän ammatteja. Kotoutumiskoulutuksessa suoritettavat opintoviikot ja käsitellyt aiheet vaihtelevat edelleen opiskelijasta toiseen. Opiskelijaryhmät muodostetaan jonotusperiaatteella.

Uuden opetussuunnitelman käyttö on vielä alkuvaiheessa ja sen vaikuttavuus maahanmuuttajien kotouttamisessa on vaikea arvioida tällä hetkellä. Suosittelen tässä vaiheessa, että eri osapuolten, mm. TE-keskusten, työ- ja elinkeinotoimistojen sekä oppilaitosten tulisi tehdä tiivistä yhteistyötä keskenään valvomalla ja seuraamalla kotoutumiskoulutuksen toteuttamista. Osapuolten tulisi ottaa huomioon työelämän tarpeet ja toimia työmarkkinoiden ehtojen mukaisesti.

Yrityksille tulisi antaa enemmän mahdollisuuksia olla mukana kotoutumiskoulutuksessa, mm. lisäämällä ja tehostamalla yrityskäyntejä, lisäämällä yritysten puheenvuoroja koulutuksissa sekä viemällä opetusta yritysten tiloihin. Kaikkein keskeisin toimenpide, sekä tämän tutkimuksen tulos, on maahanmuuttajataustaltaan olevien opettajien lisääminen ja opiskelijoiden oman äidinkielen käyttäminen apukielenä kotoutumiskoulutuksissa.

Kaikkien maahanmuuttajien tulisi suorittaa kotoutumiskoulutus loppuun asti. Sitä ei saisi keskeyttää mistään syystä, paitsi äärimmäisissä tapauksissa. Esimerkiksi raskauden tai sairauden takia koulutuksen voisi keskeyttää väliaikaisesti. Koulutuksen keskeytyessä maahanmuuttajan tulisi saada jatkaa siitä pisteestä, missä hän keskeytti.

Meidän tulisi varmistaa, että kotoutumiskoulutuksissa opiskelijat saavat saman määrän opetusta samasta aiheesta ja kukin käy koko kymmenen kuukauden kotoutumiskoulutusjakson - ellei opiskelija pysty näyttämään osaamistaan jollakin toisella tavalla, esim. aiemmin käydyllä koulutuksella tai arkielämässä opituilla taidoilla. Vain tällä tavalla voidaan varmistaa, että kaikki Suomeen muuttaneet saavat riittävät perustiedot Suomesta ja suomalaisesta yhteiskunnasta.

Tämä vaatii yhtenäisen opetussuunnitelman kaikille maahanmuuttajille. Kotoutumiskoulutuksen päätyttyä oppilaitoksen tulisi järjestää loppukoe, jossa voidaan konkreettisesti arvioida maahanmuuttajien osaamista ja oppimista koulutuksen aikana. Kokeen tuloksella voidaan arvioida mm. koulutuksen onnistumista sekä mahdollisesti sen kehittämistä. Kotoutumiskoulutuksen menestyksellisesti suorittaneella maahanmuuttajalla tulisi olla mahdollisuus saada opiskelupaikka ammatillisissa koulutuksissa tai ainakin sen suorittamisesta tulisi saada pyrkimiseen tarvittavia lisäpisteitä.

Meidän tulisi hyödyntää koko kotouttamisjakson aika maahanmuuttajien kotouttamiseen. Maahanmuuttajilla tulisi aina olla jatkuva toimintasuunnitelma kotoutumiskoulutuksen päätyttyä. Seurannan tulisi olla myös keskeistä, jotta maahanmuuttajat eivät jäisi pitkäaikaistyöttömiksi.

Meidän tulisi hyödyntää tutkimuksista saadut tiedot ja valvoa tästä eteenpäin tarkemmin maahanmuuttajien kotoutumisprosessia. Maahanmuuttajien kuunteleminen on keskeinen osa heidän kotoutumisprosessinsa onnistumista.

Uudessa ympäristössä selviytymisessä kysymys on elämän hallinnasta. Ruohotien (2000) mukaan elämänhallinta on kykyä kantaa vastuuta omasta toiminnasta. Elämänhallinta on kykyä hallita omaa käyttäytymistä ja parantaa suoritusta, ja se edellyttää esteiden tunnistamista ja niiden voittamista.

Elämänhallinnassa ihminen tarvitsee sekä yleisluonteisia taitoja että teknistä osaamista. Ihmisen tulisi reflektoida edistymistään ja ottaa vastaan kritiikkiä avoimesti ja osata suhtautua siihen asianmukaisesti. Ihmisen tulisi olla avoin ja tietää ympäristössä olevista mahdollisuuksista ja uhista. Kotoutumiskoulutuksen velvollisuutena tulisi olla antaa näytteitä maahanmuuttajille uudesta ympäristöstä sekä valmiudet tulla toimeen niiden kanssa.

Maahanmuuttajien elämässä tapahtuva muutos on suuri ja moninainen. Siihen vaikuttavat myös erilaiset tulkinnat eri tilanteista. Kotoutumiskoulutuksen tulisi vastata näihin tapahtumiin perusteellisesti ja valmentaa maahanmuuttajat elämiseen uudessa ympäristössä.

Suomessa on vielä mahdollista pelastaa tilanne, niin ettei meillä kävisi kuten on käynyt muualla. Tämä vaatii vahvaa asennemuutosta sekä viranomaisilta että tavallisilta kansalaisilta. Meidän tulee luopua oman asemamme vahvistamisesta. Asiat tulee toteuttaa käytännössä eikä vain paperilla. Omaan napaan tuijottamisen sijasta meidän tulisi muistaa, että olemme osa globaalia yhteisöä. Se mitä tapahtuu muualla, vaikuttaa meihinkin. Me voimme vaikuttaa muualla tapahtuvaan parantamalla omia sisäisiä suhteitamme.

Lähteet

Alasuutari, P. 1995. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Berry, J. 1997. Immigration, Acculturation, and Adaptation. *The International Association of Applied Psychology*, Vol. 46, 5-34.

Bloor, M. 1997. Techniques of validation in qualitative research. In G. Miller & R. Dingwall (eds.) *Context and method in qualitative research*. London: Sage, 37-50.

Claes, M-T. 2006. The Challenge of Multicultural Teams. In S-H. Ong, G. Apfelthaler, K. Hansen & T. Nirundon (eds.) *Intercultural Communication Competencies in Higher Education and Management*. Singapore: Marshall Cavendish Academic, 314-336.

Colliander, M. 2004. "Mumkin bukra insallah" – suomalaisten ekspatriaattien kokemuksia arabialais-islamilaisestä työkuulttuurista. Helsinki: Helsingin yliopisto. Pro gradu –tutkielma.

Dahl, S. 2004. *Intercultural Research: The Current State of Knowledge*. Middlesex University Business School Discussion Paper No. 26. Verkkojulkaisu. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa).

http://www.papers.ssrn.com/2013/papers.cfm?abstract_id=658202

Dees, D. M. 2006. "How do I deal with these new ideas?" The psychological acculturation of rural students. *Journal of Research in Rural Education*, Vol. 21(6). Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa).

<http://www.jrre.psu.edu/articles/21-6.pdf>

Earley, P.C., Ang, S. & Gregg, J. 2003. *Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Culture*. Palo Alto: Stanford University Press.

Edelman, D., Christian, A. & Mosca, L. 2009. Association of Acculturation Status With Beliefs, Barriers, and Perceptions Related to Cardiovascular Disease Prevention Among Racial and Ethnic Minorities. *Journal of Transcultural Nursing*, Vol. 20(3), 278 - 285.

Egan, M., Tannahill, C., Petticrew, M. & Thomas, S. 2008. Psychosocial risk factors in home and community settings and their associations with population health and health inequalities: A

systematic meta-review. BMC Public Health, Vol. 8: 239. Saatavilla [www-muodossa.](http://www.biomedcentral.com/1471-2458/8/239)
<<http://www.biomedcentral.com/1471-2458/8/239>>

Emerson, E. E. 2008. Facilitating Acculturation of Foreign-Educated Nurses. Journal of Issues in Nursing, Vol. 13 (1). Saatavilla [www-muodossa.](http://www-nursingworld.org/MainMenuCategories/ANAMarketplace/ANAPeriodicals/OJIN/TableofContents/vol132008/No1Jan08/ArticlePreviousTopic/ForeignEducatedNurses.aspx)
<[http://www-nursingworld.org/MainMenuCategories/ANAMarketplace/ANAPeriodicals/OJIN/](http://www-nursingworld.org/MainMenuCategories/ANAMarketplace/ANAPeriodicals/OJIN/TableofContents/vol132008/No1Jan08/ArticlePreviousTopic/ForeignEducatedNurses.aspx)
[TableofContents/vol132008/No1Jan08/ArticlePreviousTopic/ForeignEducatedNurses.aspx](http://www-nursingworld.org/MainMenuCategories/ANAMarketplace/ANAPeriodicals/OJIN/TableofContents/vol132008/No1Jan08/ArticlePreviousTopic/ForeignEducatedNurses.aspx)>

Eskola, J. & Suoranta, J. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopisto, Kasvatus-tieteellisiä julkaisuja C:13.

Forsander, A. 2001. Kenelle ovet aukeavat? Maahanmuuttajat ja työllistymisen ehdot. Työpoliit-tinen Aikakausikirja 2. Saatavilla [www-muodossa.](http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/aikakausi/tak/TAK_2001_2_4.pdf)
<http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/aikakausi/tak/TAK_2001_2_4.pdf>

Frey, L. R., Botan, C. H. & Kreps, G. L. 2000. Investigating communication: an introduction to research methods. Boston: Allyn and bacon.

Fries, S. 2003. Cultural, Multicultural, Cross-cultural, Intercultural: A Moderator's Proposal. TESOL France. Saatavilla [www-muodossa.](http://www.tesol-france.org/articles/fries.pdf)
<<http://www.tesol-france.org/articles/fries.pdf>>

Gil, E. 2005. From Sensitivity to Competence in Working across Cultures. In A. Drewes & E. Gil (eds.) Cultural Issues in Play Therapy. New York: The Guilford Press, 3-25.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu, teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki:Yliopistopaino

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Hoffren, H. 2008. Akkulturaatio, eli sopeutuminen uuteen kulttuuriin. Jyväskylän yliopisto. Sosiologian tiedekunta. Pro gradu-tutkielma Siirtolaistutkimus. Saatavilla www-muodossa.

<<http://www.ulkosuomalainen.com/artikkelit/0008/siirtolaisuustutkimus/index.html>>

Hofstede, G. 2006. Culture Does Not Exist. Intercultures Magazine. Saatavilla www-muodossa.

<<http://www.dfait-maeci.gc.ca/cfsi-icse/cil-cai/magazine/magazine-en.asp?txt=1-3&lv=1>>

Hosper, K., Klazinga, N. & Stronks, K., 2007. Acculturation does not necessarily lead to increased physical activity during leisure time: a cross-sectional study among Turkish young people in the Netherlands. BMC Public Health, Vol. 7:230. Saatavilla www-muodossa.

<<http://www.biomedcentral.com/1471-2458/7/230>>

Hallitusta patistetaan hankkimaan Suomeen työvoimaa ulkomailta. 2003. Helsingin Sanomat 7.4.2003.

Huijser, M. 2006. The Cultural Advantage. A New Model for Succeeding with Global Teams. Boston: Intercultural Press.

Hämäläinen, J. & Nivala, E. 2008. Kasvatustiede pedagogisen ihmistyön tiede. UNIpress Suomi.

Iman, M. T. 2008. Acculturation of Iranian Migrants in Australia. Journal Association Today, Vol. 6(1). Saatavilla www-muodossa.

<<http://www.ncsociology.org/sociationtoday/v61/migrants.htm>>

Kazu, I. Y. 2009. The Effect of Learning Styles on Education and the Teaching Process. Journal of Social Sciences, Vol. 5, 5-94.

Kohonen, E. 2007. Essays on the Consequences of International Assignments on Expatriates' Identity and Career Aspirations. Vaasa: Vaasan yliopisto. Akateeminen väitöskirja.

Laaksonen, A. 2007. Maahanmuuttajaoppilaat erityiskoulussa. Turun yliopisto. Väitöskirja. Saatavilla www-muodossa.

<<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/29674/C%20262.pdf?sequence=4>>

- Latvala, E. & Vanhanen-Nuutinen, L. 2001. Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: Sisällönanalyysi. Teoksessa S. Janhonen & M. Nikkonen (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WOSY.
- Lillevik, W. 2007. Cultural Diversity, Competencies and Behaviour: Workforce Adaptation of Minorities. *Journal Managing Global Transitions*, Vol 5, 85-102.
- Magala, S. 2005. *Cross-cultural Competence*. London: Routledge.
- Mclaren, P. & Fischman, G. 2001. Toivon palauttaminen. In H. Giroux & P. Mclern (eds.) *Kriittinen pedagogiikka*. Jyväskylä: Gummerus.
- Metsänen, R. 2006. Nuorten johtajien sopeutuminen uuteen kulttuuriin. Hämeen ammattikorkeakoulu & Tampereen yliopiston ammattikasvatuksen tutkimuskeskus. Akateeminen väitöskirja.
- Miles, M. & Huberman, A. M. 1994. *Qualitative data analysis an expanded sourcebook*. London: Sage (2. pianos).
- Miller, M. J. & Kerlow-Myers, A. E. 2009. A Content Analysis of Acculturation Research in the Career Development Literature. *Journal of Career Development*, Vol. 35, 352 – 384.
- Paananen, S. 2005. Maahanmuuttajien elinolot Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 70: 4, 460 – 462. Saatavilla www-muodossa. <<http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/133B8A66-1BB4-4147-AC70-FC3477A48E30/0/054paananen.pdf>>
- Pollock, E., Chun, H. & Kim, Ch. 2008. Teaching Western Literature to Non-Western Students. Online Submission, Paper presented at the Advanced Placement [R] Annual Conference. Saatavilla www-muodossa. <http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/3f/73/bf.pdf>
- Redfield, R., Linton, R. & Herskovits, M. 2002. Memorandum for the study of Acculturation. In G. Stocking (ed.) *American Anthropology, 1921-1945: University of Nebraska*, 257-263.

- Rogler, Lloyd H., Cortes, Dharma E. & Malgady, Robert G. 1991. Acculturation and mental health status among Hispanics: Convergence and new directions for research. *American Psychologist*, Vol. 46, 585-597.
- Ruohotie, P. 1999. Professional Growth and Development. In P. Ruohotie, H. Tirri, P. Nokkalainen, & T. Silander (eds.) *Modern modelling of professional growth*. Saarijärvi.
- Ruohotie, P. 2000. *Oppiminen ja ammatillinen kasvu*. WS Bookwell oy, Juva.
- Ruohotie, P. 2006. Key qualifications in work and education. In P. Ruohotie & R. Maclean (eds.) *Communication and learning in the multicultural world*. Festschrift for Professor Tapio Varis. Helsinki: OKKA-säätiö. Saarijärvi.
- Somavia, J. 2006. Fair Globalization. In P. Ruohotie & R. Maclean (eds.) *Communication and Learning in the Multicultural World*. Festschrift for Professor Tapio Varis. Helsinki: OKKA-säätiö. Saarijärvi.
- Sarvimäki, M. 2003. Vatt- tutkimuksia. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Helsinki. Saatavilla www-muodossa. <http://www.vatt.fi/file/vatt_publication_pdf/t98.pdf>
- Sekhon, Y. (2007) 'From saris to sarongs' ethnicity and intergenerational influences on consumption among Asian Indians in the UK. *International Journal of Consumer Studies*, Vol. 31, 160-167.
- Sutinen, A. 1997. Miten sosiaalinen minä syntyy? Teoksessa P. Siljander (toim.) *Kasvatus ja sosialisatiö*. Tammer-Paino oy, Tampere.
- Tsaturova, I. A. 2006. Learner personality oriented methodological system of foreign language education. In P. Ruohotie & R. Maclean (eds.) *Communication and learning in the multicultural world*. Festschrift for Professor Tapio Varis. Helsinki: OKKA-säätiö. Saarijärvi.
- Ustuner, T., Holt, D. 2007. Dominated Consumer Acculturation. The Social Construction of Poor Migrant Women's Consumer Identity Projects in a Turkish Squatter. *Journal of consumer research*, Vol. 34, 41-56.

Valtonen, K. 1999. The integration of refugees in Finland in 1990. Ministry of Labour, Helsinki. Saatavilla [www-muodossa](#).

http://www.mol.fi/mol/en/99_pdf/en/90_publications/thj224.pdf

Valjus, S. 2006. Monikulttuurisen akateemisen opetuksen hallinta. Pro-gradu. Kasvatustieteen laitos, Aikuiskasvatus. Saatavilla [www-muodossa](#).

<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/6001/monikult.pdf?sequence=1>.

Verma, G. 2005 ”Kulttuurien välisen työn lähtökohtia”. Teoksessa P. Pitkänen (toim.) Kulttuurien välinen työ. Helsinki: Edita.

Liite 1

Haastattelulomake

Nimi

Ikä

Mies

Nainen

Äidinkieli

Syntymämaa

Koulutuspohja

Muuttovuosi Suomeen

Oletko suorittanut kotoutumiskoulutuksen? Jatkossa koto-koulutus!

Kyllä

Ei

Kuinka monta kertaa?

Milloin?

Kävitkö yhtäjaksoisesti vai keskeytitkö sen?

Kerro kolme hyvää asiaa kotoutumiskoulutuksesta?

- 1.
- 2.
- 3.

Kerro kolme huonoa asiaa siitä?

- 1.
- 2.
- 3.

Auttoiko mielestäsi kotoutumiskoulutus sinua sopeutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan? Miten?

Mitkä asiat jäivät vajaaksi ja mistä mielestäsi sinun olisi pitänyt saada siitä tietoa kotouttamiskoulutuksen aikana?

Metsäsen teoriaan perusteltu kysymykset

1. Yleinen sopeutuminen

a. Asuminen

1. Mitä tietoja sait kotoutumiskoulutuksessa asumiseen liittyvistä asioista?

2. Auttoiko koto-koulutus selkeyttämään näkemyksiäsi asumisesta ja asumiskulttuurista Suomessa?

3. Osaatko nyt hakea itse asuntoa, jos siihen joudut?

4. Miten asumisteema käsiteltiin koto-koulutuksessa?

b. Asioiden hoitaminen

1. Kuka hoitaa sinun henkilökohtaiset asiasi?

2. Mistä saat/haet tietoa?

3. Saitko kotoutumiskoulutuksen aikana tietoa henkilökohtaisten asioiden hoitamisesta?

4. Kuvaile, miten sinun mielestäsi kotoutumiskoulutuksessa pitäisi kertoa näistä asioista?

c. Eläminen uudessa ympäristössä

1. Miten olet sopeutunut suomalaiseen yhteiskuntaan?

2. Miten kotoutumiskoulutus on vaikuttanut sopeutumiseen?

3. Minkälaisia tietoja sait kotoutumiskoulutuksesta suomalaisesta yhteiskunnasta? Uudesta ympäristöstä?

4. Mitä olisit vielä pitänyt tietää?

2. Työhön sopeutuminen

a. Organisaatiokulttuuri

1. Oletko työssä? Oletko ollut? Kuinka kauan? Oliko kotoutumiskoulutuksella vaikutusta tähän työpaikan saamiseen?

2. Osallistuitko itse työssä oppimisjaksolle? Kuinka pitkä ajan? Haitko itse työssä oppimispaikkaa?

3. Minkälaista tietoa sait kotoutumiskoulutuksen aikana työelämästä?

4. Miten sinut valmennettiin suomalaiseen työelämään?

b. Johtamistyyli

1. Miten näet opettaja-opiskelija -suhteet Suomessa verrattuna omaan kotimaahasi?
2. Kerro mielipiteesi suomalaisesta opetusmenetelmistä?
3. Onko kotoutumiskoulutus muokannut sinun mielipiteitäsi?

c. Työrooli

1. Mitä tiedät suomalaisesta koulutusjärjestelmästä?
2. Saitko kotoutumiskoulutuksen aikana tietoa erilaisten ammatillisten tutkintojen suorittamisesta Suomessa?
3. Onko työnteko kannattavaa Suomessa? Miksi?
4. Mitä sanot suomalaisesta työkuulttuurista?
5. Osaatko hakea työtä itsenäisesti? Mistä sait tietoa työnhausta?

d. Motivaatio ja ammattitaito

1. Olisitko kiinnostunut opiskelemaan lisää?
2. Mikä olisi sopivin tapa opiskella sinulle? Internetin kautta, luokassa, työpaikalla tai jollain muulla tavalla, mikä?
3. Vuorovaikutus-sopeutuminen
  - a. Kielitaito
    1. Miten opit suomen kieltä?

2. Millä tavalla kotoutumiskoulutus vaikutti sinuun suomen kielen oppimisessa?

3. Miten hyödylliseksi olet kokenut kotoutumiskoulutuksessa oppimasi kieliopin?

4. Mitä keinoja käytät kommunikoinnissa oman äidinkielen lisäksi?

b. Kulttuurit ja tavat

1. Minkälaista tapakulttuuritietoa sait kotoutumiskoulutuksesta?

2. Oletko itse kokenut kulttuurishokin? Miten?

3. Saitko kotoutumiskoulutuksesta vastauksia kulttuuriin liittyvistä ongelmista?

4. Psykologinen sopeutuminen

a. Psyhykinen hyvinvointi uusissa olosuhteissa

1. Vastasiko Suomi sinun ennakkonäkemyksesi?

2. Mitä mieltä olet termistä: Maassa, maan tavalla?

3. Miten kahden kulttuurin kesken eläminen on tuntunut, sujunut?

4. Miten käsittelet ristiriidat oman ja uuden kulttuurin välillä?

5. Ikävöitkö kotimaastasi?

5. Sosiokulttuurinen sopeutuminen

a. Kielen oppiminen

1. Mitkä olivat tavoitteesi ja odotuksesi kotoutumiskoulutusta kohtaan?

2. Toteutuivatko odotuksesi? Kuinka hyvin?

3. Minkälaisissa tiloissa kotoutumiskoulutus annettiin?

4. Mitä pidit kotoutumiskoulutuksen järjestelyistä?

b. paikallisiin tutustuminen

1. Saitko luotua uusia ihmissuhteita kotoutumiskoulutuksen aikana?

2. Auttoiko kotoutumiskoulutus sinua ymmärtämään suomalaista kulttuuria?

3. Saitko kotoutumiskoulutuksen kautta uusia ystäviä? Oletteko vieläkin ystäviä?

4. Antoiko kotoutumiskoulutus vastauksia viranomaisasioiden hoitamisessa?

Lopuksi: Miten kehittäisit kotoutumiskoulutusta?

Millainen on suomalaisen yhteiskuntaan sopeutunut maahanmuuttaja?

Liite 2

SUOSITUS AIKUISTEN MAAHANMUUTTAJIEN KOTOUTUMISKOULUTUKSESTA

MONISTE 9/2001

Opetushallitus

2

© Opetushallitus

Taitto Pirjo Hilkku

ISBN 952-13-1151-7

ISSN 1237-6590

Moniste 9/2001

Edita Oy, Helsinki 2001

SISÄLTÖ

JOHDANTO	7
1 KOTOUTUMISKOULUTUKSEN TEHTÄVÄ JA TAVOITTEET	7
2 KOTOUTUMISKOULUTUKSEEN KUULUVAT OPINNOT	8
3 ALKUKARTOITUS	9
4 AIKUISTEN LUKU- JA KIRJOITUSTAIDON OPINNOT	10
5 OPINTOKOKONAISUUKSIEN TAVOITTEET JA KESKEISET SISÄLLÖT	10
5.1. Suomen tai ruotsin kielen opinnot	10
5.2. Arjen taidot ja elämänhallinta	13
5.3. Yhteiskuntatietous	13
5.4. Kulttuurintuntemus	14
5.5. Opiskelu- ja työelämävalmiudet	15
5.5.1. Opiskeluvalmiudet	15
5.5.2. Työelämävalmiudet	16
5.6. Valinnaiset opinnot	17
6 OPISKELIJAN ARVIOINTI	17
6.1. Arvioinnin tehtävä ja tavoitteet	17
6.2. Arvioinnin toteuttaminen	17
6.3. Arvosanan antaminen ja todistus	18
7 OPPILAITOKSEN KOTOUTUMISKOULUTUKSEN SUUNNITELMA JA HENKILÖKOHTAINEN OPISKELUOHJELMA	19
7.1. Suunnitelman laadinta	19
7.2. Suunnitelman sisältö	19
7.3. Henkilökohtainen opiskeluohjelma	19
8 MUUT SUOSITUKSET	20
8.1. Ohjaus	20
8.2. Ammatillisia jatko-opiskelumahdollisuuksia	21
8.3. Aikaisempien opintojen tunnustaminen ja hyväksiluku	21

8.4. Aikuisten maahanmuuttajien koulutusta koskevat muut suositukset ja opetussuunnitelman perusteet	22
8.5. Tulkkaus	22
LIITEOSA	
KOTOUTUMISKOULUTUKSEN SUOSITUKSEN LAADINNAN LÄHTÖKOHDAT	
.....	23
1. Kotoutumiskoulutuksen valmistelu	23
2. Kotoutumiskoulutuksen kohderyhmä	23
3. Aikuiskoulutuksen tehtävä ja arvolähtökohdat.....	23
4. Ihmis- ja oppimiskäsitys.....	24
5. Suomen maahanmuuttopolitiikka	24
6. Kotoutumissuunnitelma	24
LIITE 1. Suositus kotoutumiskoulutuksen todistusmalliksi	26
LIITE 2. Yleisten kielitutkintojen taitotasokuvaukset	27

JOHDANTO

Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus -asiakirja on koulutuksen järjestäjille, ylläpitäjille ja oppilaitoksille tarkoitettu Opetushallituksen antama suositus kotoutumiskoulutuksen tavoitteista ja sisällöistä. Kotoutumiskoulutus-käsitettä käytetään tässä asiakirjassa laajassa merkityksessä ja tämä suositus soveltuu aikuisten maahanmuuttajien koulutukseen riippumatta siitä, kuuluuko maahanmuuttaja maahanmuuttajien kotouttamista ja turvapaikanhakijoiden

vastaanottoa koskevan lain (493/99) piiriin. Suosituksen tarkoitus on varmistaa koulutuksen yhdenmukaiset valtakunnalliset tavoitteet ja opintojen rakenne. Suositus kotoutumiskoulutuksesta korvaa *Aikuisten maahanmuuttajakoulutuksen tavoitteet ja periaatteet* -asiakirjan (Opetushallitus 1997). Suositus on tarkoitettu myös työhallinnolle koulutuksen hankinnan tueksi.

Kotoutumiskoulutuksen sisällön laadinnassa on pyritty ottamaan huomioon se, että aikuiset maahanmuuttajat ovat koulutustaustaltaan heterogeeninen ryhmä ja heidän koulutustarpeensa

ja koulutukselle asettamansa tavoitteet ovat erilaiset. Tämä suositus on tarkoitettu tukemaan vaihtoehtoisten ja joustavien koulutuspolkujen rakentamista kunkin maahanmuuttajan yksilöllisten lähtökohtien, koulutustarpeiden ja tavoitteiden pohjalta. Lähtökohtana on lisäksi ollut periaate, jonka mukaan koulutuksen tulee pohjautua maahanmuuttajan aikaisemmin hankkimille tiedoille ja taidoille.

1 KOTOUTUMISKOULUTUKSEN TEHTÄVÄ JA TAVOITTEET

Suomen maahanmuuttopolitiikan perustavoitteena on maahanmuuttajien kotoutuminen suomalaiseen

yhteiskuntaan. Maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta säädetyn lain eli ns. kotouttamislain mukaan (493/99) kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä suomalaisen yhteiskunnan jäsenyyteen ja tasavertaiseen osallistumiseen yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. Kotouttamisella puolestaan tarkoitetaan niitä toimenpiteitä, joilla viranomaiset edistävät maahanmuuttajien kotoutumista.

Kotoutumiskoulutuksen tehtävänä on antaa aikuiselle maahanmuuttajalle sellaiset kielelliset, yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja elämänhallintaan liittyvät valmiudet, joiden avulla hän pystyy selviytymään jokapäiväisen elämän tilanteissa uudessa ympäristössään, toimimaan työelämässä, hakeutumaan jatko-opintoihin sekä toimimaan suomalaisen kansalaisyhteiskunnan aktiivisena, täysivaltaisena ja tasa-arvoisena jäsenenä. Koulutuksen tehtävänä on motivoida ja tukea maahanmuuttajaa säilyttämään oma kulttuurinsa, mikä osaltaan rikastuttaa suomalaista yhteiskuntaelämää sekä edistää monikulttuurisuutta ja moniarvoisuutta. Koulutuksen tehtävänä on lisätä maahanmuuttajan mahdollisuuksia hakeutua tasavertaiseen vuorovaikutukseen suomalaisten kanssa.

Kotoutumiskoulutuksen tavoitteena on edistää ja tukea aikuisten maahanmuuttajien kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan antamalla heille sellaiset tiedolliset ja taidolliset valmiudet, että he pystyvät tekemään omaa elämäänsä ja mahdollisen perheensä elämää koskevia suunnitelmia ja valintoja.

Kotoutumiskoulutus on tarkoitettu maahanmuuttajille, jotka tarvitsevat työllistymistä ja muuta kotoutumista edistävää ja tukevaa koulutusta (ks. LIITEOSA, kohta 2). Tätä suositusta

8

voidaan soveltaa työvoimapolitiittiseen koulutukseen, kotoutumissuunnitelmaan sisältyviin

opintoihin ja maahanmuuttajien omaehtoiisiin opintoihin.

2 KOTOUTUMISKOULUTUKSEEN KUULUVAT OPINNOT

Kotoutumiskoulutus muodostuu opintokokonaisuuksista, joiden laajuus voi vaihdella yksilöllisesti opiskelijan pohjakoulutuksen, taitojen ja tavoitteiden perusteella. Opintojen laajuus tulee kuitenkin mitoittaa niin, että opiskelijalla on mahdollisuus saavuttaa tässä suosituksessa asetetut tavoitteet.

Kotoutumiskoulutuksen ydin muodostuu koulutuksesta, jonka laajuus on noin 40 opintoviikkoa. Opinnot voivat jaksottua pidemmälle ajalle. Tällöin on kuitenkin huolehdittava siitä, että jaksotus tukee opiskelijan oppimis- ja kotoutumisprosessia.

Kotoutumiskoulutus muodostuu kuudesta opintokokonaisuudesta, joiden laajuudet voivat vaihdella seuraavasti:

Opintoviikot

* Suomen tai ruotsin kielen opinnot 26–36

* Arjen taidot ja elämänhallinta 1–3

* Yhteiskuntatietous 3–4

* Kulttuurintuntemus 1–3

* Opiskelu- ja työelämävalmiudet 6–7

* Valinnaiset opinnot 0–3

Opintojen laajuus vaihtelee 37–56 opintoviikon välillä. Jos opinnot muodostuvat useista opintokokonaisuuksista ja kyse on laajemmasta koulutuksesta, siihen tulisi sisältyä lisäksi 1–3 opintoviikon laajuinen alkukartoitus. Yksi opintoviikko vastaa opiskelijan noin 40 tunnin työpanosta.

Kotoutumiskoulutukseen voi yllä mainittujen opintokokonaisuuksien lisäksi kuulua luku- ja kirjoitustaidon opintoja, joiden laajuus on 20–30 opintoviikkoa (ks. luku 4). Lukuja kirjoitustaidon opintojen laajuus voi vaihdella yksilöllisesti. Ne eivät sisälly yllä olevaan 37–56 opintoviikkoon.

9

Valinnaiset

opinnot

0–3 ov

Opiskeluja

työelämävalmiudet

6–7 ov

Kulttuurintuntemus

1–3 ov

Yhteiskuntatietous

3–4 ov

Arjen taidot

ja elämänhallinta

1–3 ov

Kuvio 1. Kotoutumiskoulutuksen opintojen rakenne

Opintokokonaisuuksien tavoitteet ja keskeiset sisällöt esitellään kukin erikseen luvussa 5. Ne muodostavat kuitenkin yhtenäisen kokonaisuuden ja tarkoituksena on, että opintokokonaisuuksia ja/tai niiden osia integroidaan koulutuskokonaisuuksiksi opiskelijoiden oppimistarpeiden mukaan. Integroiminen voidaan toteuttaa spiraalimaisesti etenevänä prosessina, joka alkaa suomen tai ruotsin kielen perusteista ja arjen taidoista ja etenee syvällisempään kielen hallintaan sekä suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin ymmärtämiseen.

3 ALKUKARTOITUS

Alkukartoituksessa selvitetään opiskelijan motivaatio ja aktiivisuus, oppimisen taidot tai opiskeluvalmiudet sekä mahdolliset opiskelun ja oppimisen esteet. Lisäksi selvitetään opiskelijan

aiempi koulutus-, ammatti- ja urapolku sekä niiden vaikutukset tulevan ammatti- tai opiskelupolun valintaan. Jos opiskelijalle on työvoimatoimistossa laadittu ammatillinen osaamiskartoitus, sitä tarkennetaan alkukartoituksessa. Alkukartoituksessa arvioidaan opiskelijan kielitaito, luku-, kirjoitus- ja peruslaskutaito sekä yleistiedot. Edellä mainittujen perusteella opiskelija ohjataan tarkoituksenmukaiseen koulutukseen.

Alkukartoituksen tavoitteena on aloittaa prosessi, jonka tuloksena opiskelijalla on opettajien tuella laadittu koulutustaan ja ammattiaan koskeva henkilökohtainen opiskelu- tai työllistymis- Alkukartoitus

Luku- ja kirjoitustaidon opinnot

20–30 ov

Suomen tai ruotsin kielen opinnot

26–36 ov

10

suunnitelma. Alkukartoituksessa voidaan käyttää hyödyksi muiden viranomaisten asiantuntemusta ja mahdollista kotoutumissuunnitelmaa.

Eri koulutusorganisaatioissa alkukartoitus voidaan tehdä erimuotoisena ja erikestoisena.

Alkukartoitusta hyödynnetään henkilökohtaisen opiskeluohjelman laatimisessa. Tulkin käyttö alkukartoituksen joissakin osioissa saattaa olla perusteltua.

4 AIKUISTEN LUKU- JA KIRJOITUSTAIDON OPINNOT

Aikuisten luku- ja kirjoitustaidon opintojen laajuus on 20–30 opintoviikkoa. Opetuksen tavoitteena on, että opiskelija oppii luku- ja kirjoitustaidon perusteet sekä suomen tai ruotsin kielen alkeet. Tavoitteena on, että opiskelija saa riittävät kielelliset taidot arkielämän perustarpeisiin ja oppii oman elämänsä kannalta tärkeää sanastoa ja ilmaisuja.

Tavoitteena on lisäksi, että opiskelija kartuttaa opiskelutaitojaan sekä oppii lukemaan ja kirjoittamaan suomea tai ruotsia niin hyvin, että hän voi jatkaa kielen perusopintoja.

Opiskelija kartuttaa oman elämänsä kannalta tärkeää sana- ja ilmaisuvarastoa aluksi puhuen, myöhemmin kirjoittamalla. Opiskelija oppii arabialaiset numerot ja peruslaskutoimitukset.

Kielitaidon tavoite: perusluku- ja kirjoitustaito.

* Keskeinen sisältö on latinalaiset aakkoset, suomen tai ruotsin kielen perusluku- ja kirjoitustaito ja opiskelijan kannalta keskeinen sanasto sekä arabialaiset numerot ja peruslaskutoimitukset.

Luku- ja kirjoitustaidon opetuksessa voidaan soveltuvin osin käyttää Suositus luku- ja kirjoitustaidottomien aikuisten maahanmuuttajien laajennetun alkuopetuksen opetussuunnitelmaksi -asiakirjaa (Opetushallitus 12/93).

5 OPINTOKOKONAISUUKSIEN TAVOITTEET JA KESKEISET SISÄLLÖT

5.1 Suomen tai ruotsin kielen opinnot (26–36 ov)

Suomen tai ruotsin kielen perusopinnot 1 (5–6 ov)

Tavoitteena on, että opiskelija selviää helpoissa puhetilanteissa käyttäen vähintään fraasinomaisia ilmauksia ja ymmärtää keskustelun aihepiirin. Hän osaa kirjoittaa helpon viestin ja ymmärtää helposta kirjoitetusta tekstistä pääasian sekä tuntee suomen tai ruotsin kielen ominaispiirteitä ja perusrakennetta. Opiskelija hallitsee jonkin verran jokapäiväiseen elämään liittyvää perussanastoa ja niihin liittyviä vuorovaikutustaitoja.

Tavoitteena on saavuttaa yleisten kielitutkintojen taitotaso 1.

* Keskeinen sisältö on toiminnallisen suomen tai ruotsin kielen perustaitojen kehittyminen.

11

Yllä olevat tavoitteet kuvaavat opiskelijan suoritusta tässä osiossa kiitettävällä (5) tasolla.

Tavoitteet tyydyttävän suorituksen (1) tasolla ovat seuraavat:

- Opiskelija selviää fraasinomaisista, helpoista puhetilanteista.
- Hän ymmärtää keskustelun aihepiirin, silloin kun asia on tuttu.
- Opiskelija osaa kirjoittaa kohtalaisesti helpon, lyhyen viestin.
- Hän ymmärtää erittäin helposta tekstistä aihepiirin.

Suomen tai ruotsin kielen perusopinnot 2 (5–10 ov)

Perusopintojen 2 vaihteluväli on 5–10 opintoviikkoa. Suppeampi opintokokonaisuus (5–7 ov) on suoraa jatkoa perusopinnoille 1. Laajempi opintokokonaisuus (8–10 ov) on tarkoitettu sellaiselle opiskelijalle, jonka perusopinnoista 1 on kulunut aikaa tai joka ei ole suorittanut niitä ollenkaan, vaan on esim. opiskelemalla itsenäisesti tai muulla tavoin saavuttanut osan perusopinnoissa 1 vaadittavista tiedoista ja taidoista. Laajempi, täydentävä opintokokonaisuus on tarkoitettu myös esim. paluumuuttajille, jotka ovat osallistuneet lähtövalmennuskoulutukseen ennen muuttoaan Suomeen. Opetuksessa ja opintoviikkojen kokonaismäärässä otetaan huomioon opiskelijoiden lähtötaso.

Opintojen tavoitteena on, että opiskelija selviää suullisesti tutuissa puhetilanteissa. Hän ymmärtää aihepiiriltään tutun keskustelun pääpiirteet, osaa kirjoittaa yksinkertaisen viestin ja ymmärtää helpohkoja, lyhyitä tekstejä ainakin sanakirjan avulla. Lisäksi hän hallitsee jonkin verran suomen tai ruotsin kielen keskeisimpiä rakenteita.

Tavoitteena on saavuttaa yleisten kielitutkintojen taitotaso 2.

* Keskeinen sisältö on toiminnallisen suomen tai ruotsin kielen perustaitojen laajentaminen ja syventäminen.

Yllä olevat tavoitteet kuvaavat opiskelijan suoritusta tässä osiossa kiitettävällä (5) tasolla.

Tavoitteet tyydyttävän suorituksen (1) tasolla ovat seuraavat:

- Opiskelija selviää tutuissa arkipäivän viestintätilanteissa kohtalaisesti, mutta ääntäminen saattaa vaikeuttaa viestin ymmärtämistä.
- Hän ymmärtää keskustelun keskeiset pääpiirteet, kun aihe on tuttu.
- Opiskelija osaa kirjoittaa helpon viestin tai lyhyen tekstin ymmärrettävästi.
- Hän ymmärtää helpon kirjallisen viestin perusajatuksen.

Suomen tai ruotsin kielen perusopinnot 3 (8–10 ov)

Tavoitteena on, että opiskelija selviää tavallisimmissa puhe-, asiointi- ja keskustelutilanteissa, pystyy kirjoittamaan lyhyen ja ymmärrettävän tekstin itselle tärkeästä aiheesta ja saa yleensä selvää helpon tekstin pääasioista. Hän osaa ilmaista mielipiteensä sekä suullisesti että kirjallisesti ja hallitsee opiskelun ja työelämän perussanastoa. Opiskelija osaa käyttää suomen tai ruotsin kielen keskeisiä rakenteita.

Tavoitteena on saavuttaa yleisten kielitutkintojen taitotaso 3.

* Keskeinen sisältö on ymmärrettävän suomen tai ruotsin kielen suullinen ja kirjallinen arkielämän viestintä.

12

Yllä olevat tavoitteet kuvaavat opiskelijan suoritusta tässä osiossa kiitettävällä (5) tasolla.

Tavoitteet tyydyttävän suorituksen (1) tasolla ovat seuraavat:

- Opiskelija selviää melko hyvin arkipäivän puhetilanteissa.
- Hän ymmärtää vaivattomasti selkeää puhetta tutusta aihepiiristä.
- Opiskelija osaa kirjoittaa itselleen tärkeästä aiheesta ymmärrettävästi.
- Hän saa kohtalaisesti selvää erityyppisten tekstien pääasioista.

Suomen tai ruotsin kielen jatko-opinnot (8–10 ov)

Jatko-opinnot koostuvat vaihtoehtoisista, sisällön aihepiiriltä erilaisista osioista, joiden kunkin opintoviikkomäärä on 8–10. Opiskelija voi valita omien taitojensa, tarpeidensa ja kiinnostuksensa mukaisesti itselleen sopivimman osion. Jokaisessa osiossa kielen sanastoa ja rakenteita kerrataan ja syvennetään. Tavoitteena on, että opiskelija osaa toimia tarkoituksenmukaisesti

erilaisissa suullisissa vuorovaikutustilanteissa ja osaa kirjoittaa tarvitsemiaan tekstejä. Lisäksi hän ymmärtää olennaisen lukemistaan asiateksteistä sekä hallitsee suomen

tai ruotsin perussanaston ja -rakenteet suhteellisen hyvin. Opiskelija osaa hankkia tietoa itsenäisesti eri lähteistä ja soveltaa sitä. Erityisesti jatko-opinnoissa tavoitteena on myös se, että opiskelija ymmärtää itseopiskelun merkityksen oman kielitaitonsa kehittymisen kannalta. Tavoitteena on saavuttaa yleisten kielitutkintojen taitotaso 4.

Sisällöltään vaihtoehtoisia osioita voivat olla muun muassa seuraavat:

a) ammatillinen suomi tai ruotsi

* *Keskeinen sisältö on työelämän vaatimien ja omaan ammattialaan liittyvien suullisten ja kirjallisten viestintätaitojen tunteminen ja käyttö.*

b) kirjallinen viestintä

* *Keskeinen sisältö on tavallisimpien asiakirjojen ja tekstien kirjoittaminen.*

c) suomalainen kulttuurielämä

* *Keskeinen sisältö on tutustuminen syventäen johonkin suomalaisen kulttuurin osaalueeseen.*

d) työelämän kirjalliset ja suulliset viestintätaidot

* *Keskeinen sisältö on työelämän suullisten viestintätaitojen kartuttaminen ja työnhaun asiakirjojen kirjoittaminen.*

Yllä olevat tavoitteet kuvaavat opiskelijan suoritusta tässä osiossa kiitettävällä (5) tasolla.

Tavoitteet tyydyttävän suorituksen (1) tasolla ovat seuraavat:

– Opiskelija selviää tavallisissa kielenkäyttötilanteissa kohtalaisen hyvin ja sujuvasti.

– Hän saa vaivattomasti selvää yleiskielisestä puheesta.

– Opiskelija hallitsee suhteellisen hyvin kielen perusrakenteita ja osaa kirjoittaa kohtalaisesti erilaisia tekstejä.

– Hän ymmärtää melko hyvin tavallista tekstiä.

Kaikkien suomen ja ruotsin kielen opintojen sisältöinä on suomalainen tapakulttuuri, yhteiskunta, työelämä, tiedonhankinta ja tiedon soveltaminen sekä opintojen ohjaus

13

läpäisyperiaatteen mukaisesti. Kielen opinnot rakentuvat siten, että opiskelijan aikaisempi osaaminen on perustana uuden oppimiselle. Kieliopinnoissa korostetaan kielenopiskelun taitoja ja oppimaan oppimista sekä itsenäisen opiskelun merkitystä. Lisäksi kannustetaan opiskelijoita kehittämään omaa kielitaitoaan jatkuvasti.

5.2 Arjen taidot ja elämänhallinta (1–3 ov)

Arjen perustoiminnot

Opiskelija selviytyy arkielämän tilanteista, osaa liikkua omalla paikkakunnallaan ja tuntee tärkeimmät julkisten palvelujen toimipisteet. Opiskelija tutustuu suomalaiseen ruokakulttuuriin ja Suomessa saatavilla oleviin ruokatarvikkeisiin. Hän perehtyy asumiseen liittyviin kysymyksiin ja osaa hoitaa omaa talouttaan. Opiskelija tuntee ajan merkityksen suomalaisessa yhteiskunnassa, osaa käyttää hyödykseen aikatauluja ja muita ajan suunnittelun apuvälineitä.

* *Keskeinen sisältö on arjessa toimiminen ja ajankäytön merkitys.*

Vastuu ja aktiivisuus

Opiskelija ottaa vastuuta omaa elämäänsä koskevista ratkaisuksista, vaikuttaa aktiivisesti omaan elämäntilanteeseensa ja tulevaisuuteensa. Opiskelijalla on tiedollisia ja taidollisia valmiuksia, joita päätösten teossa tarvitaan. Hän tietää suunnitelmallisuuden merkityksen elämän eri osa-alueilla suomalaisessa yhteiskunnassa.

* *Keskeinen sisältö on oman tulevaisuuden suunnittelu.*

Hyvinvointi

Opiskelija tietää terveellisten elämäntapojen, ravinnon ja liikunnan merkityksen hyvinvoinnille. Hän tuntee tapoja pitää huolta omasta fyysisestä ja psyykkisestä terveydestään ja osaa pitää yllä työ- ja toimintakykyään Suomessa. Hän tuntee omalta kannaltaan mielekkäitä ja elämää rikastuttavia vapaa-ajanviettomahdollisuuksia.

* *Keskeinen sisältö on oma ja lähipiirin hyvinvointi.*

5.3 Yhteiskuntatietous (3–4 ov)

Yhteiskunnan perusrakenteet

Tavoitteena on, että opiskelija tuntee suomalaisen yhteiskunnan rakennetta, demokratiakäsitystä

ja toimintaa. Opiskelija tuntee keskeisiä osia Suomen yhteiskuntajärjestelmästä, paikallishallinnosta, Suomen historiasta ja politiikasta. Hän osaa havainnoida eroja suomalaisen yhteiskunnan ja lähtömaansa välillä. Hän tuntee Suomen kansalaisten ja maassa laillisesti asuvien maahanmuuttajien perusoikeuksia ja velvollisuuksia. Hän perehtyy erityisesti perheen ja lapsen asemaan Suomessa sekä käsitykseen naisen ja miehen välisestä tasaarvosta.

* Keskeinen sisältö on perusoikeudet ja velvollisuudet, Suomen lähihistoria sekä yhteiskunnan ja erityisesti kunnan perustoiminnot.

14

Yhteiskunnan peruspalvelut ja elinkeinoelämän tuntemus

Tavoitteena on, että opiskelija perehtyy Suomen sosiaaliturvaan ja terveydenhoitojärjestelmään. Opiskelija tuntee tärkeimpiä kunnan, virastojen, viranomaisten, poliisin, kauppojen, pankkien ja vakuutusyhtiöiden palveluja. Tavoitteena on, että opiskelija tuntee suomalaista talousjärjestelmää ja elinkeinoelämän perusrakenteita. Hän tutustuu verotusjärjestelmään, työntekijöiden oikeuksiin ja velvollisuuksiin sekä yritystoimintaan. Hän tuntee tärkeimpiä suomalaisia kuluttajan oikeuksia.

* Keskeinen sisältö on suomalainen elinkeinoelämä ja viranomaisjärjestelmä sekä julkiset ja yksityiset palvelut.

Suomen maantieto

Tavoitteena on, että opiskelija tuntee Suomen ja lähialueiden maantietoa pääpiirteittäin sekä Suomen asemaa osana Pohjoismaita ja Eurooppaa. Hän tietää vuodenaikojen vaihtelut ja ilmaston vaikutukset pukeutumiseen ja työntekoon. Opiskelija tutustuu Suomen luontoon, ympäristönsuojeluun ja kestäväen kehityksen periaatteeseen.

* Keskeinen sisältö on Suomen maantieteellinen sijainti ja ekosysteemi.

Koulutusjärjestelmä ja kansalaisyhteiskunta

Opiskelija tutustuu suomalaiseen koulutusjärjestelmään ja kirjastotoimintaan. Hän osaa halutessaan hakeutua omaehtoiseen tai muuhun aikuiskoulutukseen. Hän on tietoinen mahdollisuuksistaan osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan, kuten järjestöihin, yhdistyksiin, seuroihin, poliittisiin puolueisiin ja ammattiyhdistyksiin sekä kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön.

* Keskeinen sisältö on Suomen koulutusjärjestelmä, kirjastot ja kansalaisyhteiskunta.

5.4 Kulttuurintuntemus (1–3 ov)

Kulttuurinen identiteetti

Tavoitteena on, että opiskelija oppii havaitsemaan omaan kulttuuriinsa liittyviä arvoja, normeja ja asenteita. Hän tunnistaa oman kulttuurinsa erityispiirteitä sekä osaa tarkastella oman kulttuurinsa ja suomalaisen kulttuurin välisiä eroja ja näiden erojen syitä.

* Keskeinen sisältö on oman kulttuurisen identiteetin tukeminen ja kulttuurierojen ymmärtäminen.

Kulttuurinen vuorovaikutus

Opiskelija kehittää taitojaan olla vuorovaikutuksessa kulttuuritaustaltaan erilaisten ihmisten kanssa. Hän suhtautuu arvostavasti erilaisiin näkemyksiin ja pystyy pohtimaan erilaisia näkökulmia rohkeasti ja kriittisesti. Hän tietää tavan ylläpitää sosiaalisia suhteita opiskelussa, työelämässä ja vapaa-aikana.

* Keskeinen sisältö on kulttuurisen vuorovaikutuksen kehittyminen ja sosiaalisten suhteiden rakentaminen muiden kanssa.

15

Kulttuuripalvelut ja harrastustoiminta

Opiskelija tutustuu oman paikkakuntansa ja asuinalueensa kulttuuripalveluihin ja harrastusmahdollisuuksiin.

Hän tietää tapoja kehittää omaa persoonallisuuttaan mahdollisimman laaja-alaisesti. Hän osaa hakeutua urheilu-, liikunta-, musiikki-, teatteri- tai taideharrastuksen

piiriin tai käden taitoja harjaannuttaviin opintoihin.

* Keskeinen sisältö on osallistuminen vapaavalintaisiin harrastusopintoihin tai harrastustoimintaan yhdessä suomalaisten kanssa.

5.5 Opiskelu- ja työelämävalmiudet (6–7 ov)

5.5.1 Opiskelunvalmiudet

Koulutusvaihtoehtojen tuntemus

Tavoitteena on, että opiskelija tutustuu koulutusvaihtoehtoihin joko ammatin tai muun osaamisen hankkimiseksi Suomessa. Hän tietää, miten hyväksyttää aikaisemmin hankittu koulutus Suomessa. Hän osaa asettaa realistisia koulutustaan koskevia tavoitteita ja tietää, miten hakeutua erityyppisiin koulutusvaihtoehtoihin.

* Keskeinen sisältö on suomalaisten koulutusvaihtoehtojen tuntemus ja opiskelijan oma asema koulutusjärjestelmässä.

Opiskelukulttuuri

Tavoitteena on, että opiskelija tuntee suomalaisen koulutuksen perusarvoja (esimerkiksi tasa-arvoisuus, elinikäinen oppiminen) ja oppimiskäsitystä. Hän tuntee oppilaitosten opetuksen käytäntöjä ja opiskelukulttuuria. Opiskelija tuntee erilaisia opiskelumuotoja sekä opiskelun arkipäivän vaatimuksia. Hän tietää kielitaidon merkityksen opinnoissa. Hänellä on käytännön kokemuksia opintokäynneistä eri oppilaitoksissa.

* Keskeinen sisältö on suomalaisen opiskelukulttuurin tuntemus.

Oppimaan oppiminen

Opiskelija tuntee oppimaan oppimisen taitojensa ja yleissivistävien perustietojensa tason verrattuna opiskelussa tarvittaviin edellytyksiin Suomessa. Opiskelija kehittää tiedonhankinnassa tarvittavia valmiuksia, erityisesti kielellisiä ja matemaattisia taitoja. Hänellä on motivaatio hankkia tietoa eri lähteistä. Opiskelijalla on valmiuksia ratkaista ongelmia joustavasti ja luovasti.

Opiskelija tuntee ja osaa määritellä oman oppimistaustansa. Opiskelija tietää, että on monenlaisia tapoja oppia ja hän tuntee oman oppimistyylinsä. Hän ymmärtää itsearvioinnin merkityksen opiskelussa. Hän osaa ottaa vastuuta omasta opiskelustaan ja oppimisestaan.

* Keskeinen sisältö on tiedon hankkiminen ja sen käyttö sekä oman oppimistavan hahmottaminen.

16

Tietotekniset valmiudet

Opiskelija tuntee tietokoneen käyttöä ja tutustuu tietotekniikan merkitykseen jokapäiväisessä elämässä. Hän osaa tietotekniikan perustermit. Hän tuntee tietotekniikan käyttömahdollisuuksia opiskelussa, työssä ja vapaa-aikana. Hän osaa käyttää tekstinkäsittelyohjelmia, sähköpostia ja Internetiä.

* Keskeinen sisältö on tietotekniikan merkitys, Internet ja työvälineohjelmien peruskäyttö.

Yhteistyötaidot

Opiskelija tietää yhteistyön ja tiimityön merkityksen opiskelussa ja tiedonhankinnassa. Hän osaa ottaa aktiivisen roolin oppimisessa ja keskustelussa. Hän osaa pyytää tarvittaessa apua ja ohjausta opiskeluunsa suomen tai ruotsin kielellä.

* Keskeinen sisältö on yhteistyötaitojen kehittyminen.

5.5.2 Työelämävalmiudet

Tieto ja kokemus ammasteista

Tavoitteena on, että opiskelija tutustuu suomalaisen työelämän toimintamalleihin ja ammattitaitovaatimukseen ja saa kokemusta käytännön työskentelystä ja työssä oppimisesta työpaikalla. Opiskelija saa realistisen kuvan ammasteista, työtehtävistä ja niiden asettamista vaatimuksista. Hän tietää ammatin ja koulutuksen välisen yhteyden sekä tapoja hankkia ammatti. Opiskelija tuntee työn hakemisen periaatteet ja osaa käytännössä hakea työtä. Opiskelija tuntee perusmahdollisuudet siitä, miten toimia yrittäjänä Suomessa.

* Keskeinen sisältö on työtehtävien kirjo ja yleiset työelämävalmiudet.

Opiskelijan ammatillinen osaaminen

Opiskelija saa ammattitaitokartoitusten tai näyttökokeiden avulla arvioita, tietoa ja palautetta ammattitaidostaan ja työkokemuksestaan sekä niiden soveltumisesta suomalaiseen työelämään ja koulutukseen.

Opiskelija saa valmiuksia osallistua ammatilliseen ja siihen valmentavaan koulutukseen, täydentää aikaisempaa ammatillista koulutustaan, hakeutua korkea-asteen koulutukseen tai sijoittua suoraan työelämään. Hän osaa verrata omaa työkokemustaan suhteessa yrittämisen mahdollisuuksiin Suomessa.

* Keskeinen sisältö on ammatin hankkimisen perustiedot.

Työkulttuuri

Opiskelija tietää työn merkityksen suomalaisessa yhteiskunnassa toimeentulon takaajana, arkielämän rytmittäjänä ja ihmissuhteiden muodostajana. Hän tuntee työntekijän aseman ja oikeudet Suomessa. Opiskelija perehtyy työelämän perussääntöihin, kuten työaikoihin ja palkkausperusteisiin. Opiskelija tietää kielitaidon merkityksen työtehtävissä ja työelämän sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

* Keskeinen sisältö on työelämän perussäännöt ja työn merkitys Suomessa.

17

5.6 Valinnaiset opinnot (0–3 ov)

Kotoutumiskoulutukseen voi opiskelijan kiinnostuksen ja tarpeen mukaan sisältyä valinnaisia opintoja hänen oman oppilaitoksensa tai muiden koulutuksen järjestäjien tarjonnasta.

Valinnaisia opintoja voivat olla esimerkiksi kielioinnit – englannin kieli, toinen kotimainen kieli ja äidinkieli – tai muut yleissivistävät opinnot. Valinnaisia opintoja voivat olla myös yrittäjänä toimimiseen liittyvät opinnot, tietotekniikan opinnot tai muut opinnot.

Valinnaisten opintojen tulee tukea opiskelijan muuta oppimista, persoonallista kasvua ja kotoutumista.

6 OPISKELIJAN ARVIOINTI

6.1 Arvioinnin tehtävä ja tavoitteet

Arvioinnin tulee tukea opiskelijan myönteisen minäkuvan kehittymistä ja luottamusta omiin kykyihinsä. Arvioinnin tulee perustua opiskelijan ja opettajan väliseen arviointikeskusteluun sekä opiskelijan itsearviointiin. Myös vertaisarviointia voidaan käyttää avuksi.

Arvioinnin tehtävä on antaa opiskelijalle tietoa oppimisen etenemisestä koulutuksen aikana ja sen päättyessä. Arvioinnin tulee lisäksi tuottaa tietoa opiskelijan osaamisesta opettajille, työnantajille ja jatko-opintoihin siirtymistä varten.

Opiskelijan arvioinnin tarkoituksena on, että opiskelija tiedostaa vahvuutensa ja sellaiset osaamisalueet, joissa hänen tulee vielä kehittyä saavuttaakseen tavoitteensa.

6.2 Arvioinnin toteuttaminen

Opiskelijan arvioinnin tulee olla laadullista, eli opiskelijan osaamista on verrattava opintokokonaisuuksien

tavoitteisiin ja niiden pohjalta laadittuihin arvioinnin kriteereihin. Arvioinnin kohteet on johdettava tässä suosituksessa esitetyistä opintokokonaisuuksien tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä.

Kaikille opiskelijoille ja kaikille arviointiin osallistuville on tiedotettava ennen opintojen alkamista arvioinnin periaatteista ja niiden soveltamisesta, kuten arvioinnin tehtävistä, arvioinnin kohteista, vaatimustasosta ja arvosanojen dokumentoinnista ja koulutuksesta annettavan todistuksen sisällöstä.

Arviointi on jatkuva prosessi ja opiskelijan tulee saada koulutuksen aikana riittävästi palautetta edistymisestään ja oppimisestaan. Koska opiskelijat osaavat ilmaista osaamisensa eri tavoin, heillä on oltava mahdollisuus näyttää osaamisensa muutenkin kuin kirjallisesti.

Kielitaidon puutteellisuus ei saisi suoraviivaisesti vaikuttaa muiden opintojen arviointiin.

Arvioinnin aikana opiskelija voi koota itselleen portfolion eli osaamissalkun.

6.3 Arvosanan antaminen ja todistus

Kotoutumiskoulutukseen sisältyvät opintokokonaisuudet arvioidaan sanallista, kuvailevaa arviointia käyttäen. Kuvailevalla arvioinnilla tarkoitetaan sanallista selitystä siitä, missä määrin ja millä tavoin opiskelija on opintokokonaisuuden tavoitteet saavuttanut. Arvioinnin on oltava luotettavaa ja oikeudenmukaista.

Opintokokonaisuus *Suomen tai ruotsin kielen opinnot* voidaan arvioida asteikkoarvioinnilla (1–5) tai käyttää yleisten kielitutkintojen tasoarviointia, jos opiskelija suorittaa yleisten kielitutkintojen suomen tai ruotsin kielen kokeen.

Suorituksesta koulutuksesta annetaan opiskelijalle todistus. Todistuksen tulee sisältää seuraavat tiedot:

- koulutuksen järjestäjän tai ylläpitäjän nimi
- oppilaitoksen nimi
- opiskelijan nimi ja henkilötunnus
- koulutuksen nimi ja laajuus opintoviikkoina
- suoritettujen opintojen, niiden laajuudet opintoviikkoina ja arvosanat
- lisätiedot ja erityismaininnat
- koulutukseen tutustumisen/työssä oppimisen pituus ja oppilaitokset sekä työpaikat
- todistuksen antopäivämäärä
- vastuuhenkilön nimi
- oppilaitoksen leima
- allekirjoitukset

Todistuksen yhteydestä on käytävä ilmi myös seuraavat asiat:

Maininta, että koulutus perustuu Opetushallituksen suositukseen 22.3.2001.

Koulutuksen laajuuden ja opintoviikon määritelmä.

Todistuksen liitteet

Todistuksen liitteenä voi olla selvitys opiskelijan vahvoista alueista, lausunto erikoisosaamisesta, työssä oppimisesta, harjoittelusta tai vastaavasta. Jos opiskelija on osallistunut yleisten kielitutkintojen suomen tai ruotsin kielen kokeeseen, voidaan niistä saatu erillinen todistus liittää todistukseen.

Suositus todistuksen mallista on liitteenä 1.

7 OPPILAITOKSEN KOTOUTUMISKOULUTUKSEN SUUNNITELMA JA HENKILÖKOHTAINEN OPISKELUOHJELMA

7.1 Suunnitelman laadinta

Koulutuksen järjestäjä tai oppilaitos laatii kotoutumiskoulutuksen toteuttamista varten suunnitelman, joka perustuu tässä asiakirjassa oleviin opintokokonaisuuksien tavoitteisiin ja keskeisiin sisältöihin. Suunnitelma tulee laatia siten, että se mahdollistaa opiskelijoiden yksilölliset valinnat ja sen, että opiskelija saa riittävästi opetusta ja tarvitsemaansa ohjausta koulutuksen järjestämistavasta riippumatta oppilaitoksen jokaisena työpäivänä.

7.2 Suunnitelman sisältö

Kotoutumiskoulutuksen toteuttamista varten laaditun suunnitelman tulee sisältää seuraavat kohdat:

- keskeiset arvot ja toiminta-ajatus
- koulutukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet

- alkukartoituksen järjestämissuunnitelma
- opetuksen järjestäminen ja mahdollinen jaksotus (lähi-, etä-, monimuoto-opetus)
- opetuksen tukipalvelut
- henkilökohtaisen opiskeluohjelman laatimisen periaatteet
- koulutuksen liittymäkohdat muuhun koulutukseen
- opiskelijan arvioinnin toteuttamissuunnitelma
- henkilöstön ammattitaidon kehittämissuunnitelma
- itsearvioinnin toteuttamissuunnitelma eli arvio koulutuksesta.

7.3 Henkilökohtainen opiskeluohjelma

Jokaiselle koulutukseen osallistuvalla tulee laatia kirjallinen henkilökohtainen opiskeluohjelma opiskelijan, koulutuksen järjestäjän ja tarvittaessa koulutuksen hankkijan edustajan yhteistyönä. Kaikkien osapuolten tulee se allekirjoittaa.

Henkilökohtaisen opiskeluohjelman laadinnassa tulee hyödyntää alkukartoituksessa saatuja tietoja. Sen tulee perustua opiskelijan valmiuksien tasoon sekä hänen tavoitteisiinsa.

Aiemmin opitun ajantasaisuus tarkistetaan. Henkilökohtaisessa opiskeluohjelmassa määritellään opintokokonaisuudet, jotka opiskelija koulutuksen aikana aikoo suorittaa sekä niiden laajuudet. Siinä selvitetään myös opiskelijan alustavat tulevaisuuden opintotavoitteet ja tarkennetaan opiskelun aikaisia opetusjärjestelyjä.

20

Ohjelman tulee sisältää ainakin seuraavat kohdat:

* opiskeluun vaikuttavat taustatekijät, kuten:

- arvio kielitaidosta, luku- ja kirjoitustaito
- arvio koulutusvalmiuksista
- aikaisempi koulutus ja mahdollisuudet hakea vastaavuutta suomalaiseen tutkintoon
- aikaisempi työkokemus ja tiedot ammatillisesta osaamiskartoituksesta

* opiskelijan kouluttautumisen-, työllistymisen- ja muut suunnitelmat

* suunnitelman toteuttamisen vaatimat oppimistavoitteet ja keskeiset sisällöt

* henkilökohtaisen ohjauksen ja tuen järjestäminen.

Henkilökohtaisen opiskeluohjelman toteutumista on arvioitava kouluttajan ja opiskelijan välisissä keskusteluissa opiskelun edetessä ja päättyessä. Ohjelmaa on muutettava tarvittaessa, ja muutokset on varmennettava tarvittaessa kaikkien osapuolten allekirjoituksin.

Keskusteluissa henkilökohtaisista opiskeluohjelmista otetaan esille vain opiskelun onnistumiseen ja koulutuksen suorittamiseen olennaisesti vaikuttavat asiat. Opiskelijan elämäntilannetta koskevia tietoja voidaan vaihtaa vain opiskelijan luvalla koulutuksen järjestäjän ja hankkijan tai muiden viranomaisten välillä.

8 MUUT SUOSITUKSET

8.1 Ohjaus

Koulutuksen järjestäjän tai ylläpitäjän tulee huolehtia siitä, että opiskelija saa riittävästi henkilökohtaista ja muuta tarpeellista ohjausta opiskelunsa aikana. Opiskelijan tulee saada monipuolista tukea opiskeluunsa ja elämäänsä liittyvissä kysymyksissä. Henkilökohtaisen ohjauksen tulee tukea opiskelijan oppimis- ja kotoutumisprosessia sekä työllistymis- tai jatko-opiskelusuunnitelmia. Ohjauksen tulee olla jatkuvaa siten, että ohjauksen avulla voidaan seurata ja arvioida opiskelijan henkilökohtaisen opiskeluohjelman etenemistä.

Ohjauksen tulisi olla laaja-alaisesti opiskelijan kulttuurisia lähtökohtia ja elämäntilannetta ymmärtävää. Opiskelijoita tulee ohjata itseohjautuvuuteen sekä oma-aloitteisuuteen. Ohjauksen lähestymistavan tulee olla pitkäjännitteistä ja kokonaisvaltaista.

Ohjauksen tavoitteena on, että opiskelija saa riittävästi tietoa opintojensa muodostumisesta ja yleisistä tavoitteista. Tavoitteena on auttaa opiskelijaa asettamaan realistiset opiskelutavoitteet ja tukea häntä näiden tavoitteiden saavuttamisessa.

Tavoitteena on lisäksi, että opiskelija ottaa vastuuta omasta oppimisestaan ja osaa arvioida oman oppimisprosessinsa etenemistä. Lisäksi ohjauksen tulee antaa opiskelijalle valmiuksia selvittää opiskeluun ja muuhun elämään liittyvistä muutoksista.

Ohjaus on opiskelijan ja ohjausta antavan henkilön välinen tasavertainen yhteistyö- ja vuorovaikutussuhde. Ohjauksen onnistumiseksi koulutuksen järjestäjän tulee tehdä yhteistyötä paikallisen työhallinnon, sosiaalitoimen, elinkeinoelämän edustajien ja aikuiskoulutusorganisaatioiden kanssa.

21

8.2 Ammatillisia jatko-opiskelumahdollisuuksia

Kotoutumiskoulutuksen jälkeen opiskelija voi hakeutua suoraan ammatilliseen peruskoulutukseen. Eri alojen tutkintojen opetussuunnitelman perusteet sisältävät määräyksiä siitä, miten maahanmuuttajien opinnot tulee järjestää ja arvioida. Ne sisältävät myös perusteet opiskelijan oman äidinkielen ja suomi/ruotsi toisena kielenä -opinnoille.

Ennen ammatillista peruskoulutusta maahanmuuttajat voivat osallistua valmistavaan koulutukseen (Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/98, 3 § ja asetukset ammatillisesta koulutuksesta 811/98, 21 § ja 1139/99, 10§). Kotoutumiskoulutuksessa suoritettuja opintoja voidaan koulutuksen järjestäjän tai ylläpitäjän harkinnan mukaan lukea hyväksi valmistavassa koulutuksessa.

Ammatillinen perustutkinto voidaan suorittaa myös näyttötutkintona tai oppisopimuskoulutuksessa. Opiskelija voi lisäksi täydentää ja ajantasaistaa aikaisempia ammatillisia opintojaan ja ammattitaitoaan hakeutumalla aikuisten ammatilliseen lisäkoulutukseen tai näyttötutkintoihin valmistavaan koulutukseen.

Kelpoisuudesta ammattikorkeakouluopintoihin säädetään ammattikorkeakouluopinnoista annetussa laissa (255/95) ja kelpoisuudesta korkeakoulututkintoon johtaviin opintoihin yliopistoasetuksessa (115/98).

8.3 Aikaisempien tutkintojen tunnustaminen ja opintojen hyväksiluku

Maahanmuuttaja, joka on suorittanut ulkomaisen korkeakoulututkinnon, voi hakea tutkintonsa tunnustamista tai rinnastamista suomalaiseen korkeakoulu- tai ammattikorkeakoulututkintoon pääasiassa Opetushallitukselta. Joissakin tapauksissa tutkinnon tunnustamisen hoitaa jokin muu viranomainen, yleensä sama, joka myöntää kyseisen ammatin ammatinharjoittamisoikeudet (ks. esim. Opetushallituksen julkaisu Ulkomailla suoritettujen tutkintojen tunnustaminen). EU- ja ETA-valtioiden kansalaisiin sovelletaan lakia Euroopan yhteisön yleisen tutkintojen tunnustamisjärjestelmän voimaannpanosta (419/97). Muiden kuin EU/ETA-valtioiden kansalaisiin sovelletaan lakia ulkomailla suoritettujen korkeakouluopintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta (531/86).

EU/ETA-alueella tutkinnon suorittanut EU-kansalainen voi saada tunnustamis päätöksen myös sellaisesta ammatillisesta tutkinnosta, jonka koulutus Suomessa kestää ylioppilaspohjalta vähintään kolme vuotta. Muiden tutkintojen osalta Opetushallitus antaa pyydettyä vertailulausuntoja niiden vastaavuudesta suomalaisiin tutkintoihin. Sekä rinnastuspäätökset että vertailulausunnot ovat maksullisia. Jos maahanmuuttaja haluaa täydentää tutkintoaan vastaamaan suomalaista tutkintoa, hänen tulee pyrkiä opiskelijaksi kyseisen alan opetusta antavaan oppilaitokseen. Muista ulkomailla suoritettujen opintojen hyväksiluvusta jatkoopinnoissa ja tutkinnoissa päättävät korkeakoulut ja oppilaitokset itse.

22

8.4 Aikuisten maahanmuuttajien koulutusta koskevat muut suositukset ja opetussuunnitelman perusteet

Kotoutumiskoulutuksen suosituksen lisäksi voidaan aikuisten maahanmuuttajien koulutuksessa käyttää seuraavassa luettelossa mainittuja koulutuksen perusteita tai suosituksia:

– Maahanmuuttajien ammatilliseen koulutukseen valmistavan koulutuksen opetussuunnitelman perusteet 1999 (Opetushallituksen määräykset 9/011/99 ja 6/011/2000)

- Ohjeet maahanmuuttajien osallistumisesta ammattitutkintolain mukaisiin tutkintoihin (Opetushallitus 1996)
- Eri alojen ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmien perusteet sisältävät maahanmuuttajien opetusjärjestelyjä koskevia määräyksiä (Opetushallitus)
- Aikuiset maahanmuuttajat: suositus luku- ja kirjoitustaidottomien aikuisten maahanmuuttajien laajennetun alkuopetuksen opetussuunnitelmaksi. Opetushallituksen julkaisusarjat. Opetussuunnitelmasarja 12/93
- Aikuiset maahanmuuttajat: aikuisten maahanmuuttajien täydentävät yleissivistävät opinnot. Opetushallituksen julkaisusarjat. Opetussuunnitelmasarja 11/93

8.5 Tulkkaus

Tulkin käyttö saattaa olla perusteltua erityisesti alkukartoituksessa. Muutoin opiskelijoita tulee alusta lähtien kannustaa käyttämään suomen tai ruotsin kieltä mahdollisimman paljon.

23

LIITEOSA

KOTOUTUMISKOULUTUKSEN SUOSITUKSEN LAADINNAN LÄHTÖKOHTIA

1. Kotoutumiskoulutuksen valmistelu

Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen suositus on valmisteltu Opetushallituksen aikuiskoulutuslinjan 16.5.2000 asettaman työryhmän työnä. Työryhmän puheenjohtajana toimi opetusneuvos Lasse Hoffman, varapuheenjohtajana ylitarkastaja Ulla Aunola, Opetushallitus sekä jäsenenä erikoissuunnittelija Irma Heikkilä-Paukkonen, työministeriö, rehtori Sebastian Häggblom, Borgå folkhögskola, rehtori Olli Kaikkonen, Jyväskylän kaupungin työväenopisto, pedagoginen johtaja (ma.) Veli-Matti Lamppu, Adulta, kouluttaja Päivi Leppänen, Amiedu, ylitarkastaja Anja Lyra, työministeriö, maahanmuuttajakoulutuksen koordinaattori Pirkko Majakangas, Käpylän iltapäiväkoulu, suunnittelija Ruut Pylvänäinen, Suomen Kansanopistoyhdistys, koulutussuunnittelija Anne Rosenius, Helsingin aikuisopisto, toiminnanjohtaja Eeva-Inkeri Sirelius, Kansalais- ja työväenopistojen liitto, koulutuspäällikkö Jari Valtari, Työväen Sivustysliitto sekä Kansalais- ja työväenopistojen liitosta suunnittelija Pirkko Sartoneva, joka samalla toimi työryhmän sihteerinä.

Työryhmä järjesti kotoutumiskoulutuksen luonnoksesta kuulemistilaisuuden 19.12.2000. Sen lisäksi luonnoksesta annettiin 30 kirjallista lausuntoa, jotka on otettu huomioon suosituksen viimeistelyssä.

2. Kotoutumiskoulutuksen kohderyhmä

Kotoutumiskoulutuksen ensisijaisena kohderyhmänä ovat työttöminä työnhakijoina olevat maahanmuuttajat, mutta myös kotiäidit, vanhuksat ja muut työvoimaan kuulumattomat aikuiset maahanmuuttajat. Edellä mainituissa ryhmissä voi olla luku- ja kirjoitustaidottomia aikuisia, jotka muodostavat oman kohderyhmänsä. Koulutus on tarkoitettu myös sellaisille työelämässä toimiville maahanmuuttajille, jotka tarvitsevat tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista ja/tai suomen tai ruotsin kielen opintoja.

Suositus kotoutumiskoulutukseksi on tarkoitettu tukemaan erilaisten koulutusvaihtoehtojen rakentamista kaikille edellä mainituille maahanmuuttajaryhmille. Kotoutumiskoulutus pohjaa alkukartoitukseen, jonka jälkeen tulee pyrkiä turvaamaan koulutuksen jatkuvuus.

3. Aikuiskoulutuksen tehtävä ja arvolähtökohdat

Aikuiskoulutuksen tehtävänä on ylläpitää ja parantaa aikuisten ammatillista osaamista, antaa valmiuksia itsenäisen ammatin harjoittamiseen, kehittää työelämää ja edistää työllisyyttä (L 631/98). Työntekijän roolin lisäksi aikuisella on kansalaisen rooli ja muita rooleja omissa pienyhteisöissään ja kulttuuri- ja harrastustoiminnassa. Tähän liittyen aikuiskoulutuksen

tehtävänä on myös elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta tukea yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisöissä sekä edistää kansanvaltaisuuden,

tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa (L 632/98).

4. Ihmis- ja oppimiskäsitys

Kotoutumiskoulutuksen suosituksen laadinnan lähtökohtana on ollut se, että jokainen ihminen on arvokas ja ainutkertainen ja hänellä on oikeus omaan kulttuuri-identiteettiinsä ja uskontoonsa. Jokaisella on oikeus ihmisarvoiseen elämään ja työhön sekä tasa-arvoisiin opiskelumahdollisuuksiin. Koulutuksellinen tasa-arvo edellyttää, että jokaisella on mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaista koulutusta ja mahdollisuuksia kehittää itseään. Ihmisen perusolemukseen kuuluu pyrkimys hyvään ja itsensä kehittämiseen. Aktiivinen ihmiskäsitys korostaa opiskelijan roolia aktiivisena toimijana, joka on halukas oppimaan ja kehittymään.

Oppiminen on yksilön sisäinen prosessi ja vuorovaikutussuhde ympäristön kanssa. Konstruktivistinen oppimiskäsitys korostaa opiskelijan aktiivista roolia oman tieto- ja taitorakenteensa jäsentäjänä, tiedonhankkijana, käsittelijänä ja arvioijana. Oppiminen merkitsee aikaisempien ajatus- ja toimintamallien uudelleenjärjestämistä ja täydentämistä. Opiskelijan tulee voida yhdistää uusi tieto aiempaan tietoonsa. Ymmärrys syntyy, kun hän valikoi tietoa aktiivisesti ja rakentaa oman käsityksensä asiasta.

5. Suomen maahanmuuttopolitiikka

Hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittisessa ohjelmassa (1997) määritellään Suomen maahanmuuttopolitiikan keskeiset tavoitteet ja periaatteet. Maahanmuuttopolitiikan perustavoitteena on kaikkien maahanmuuttajien – siirtolaisten, paluumuuttajien ja pakolaisten – joustava ja tehokas kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään. Kotoutuminen edellyttää kielen ja yhteiskunnan toimintatapojen nopeaa omaksumista. Tavoitteeksi asetetaan, että kaikki aikuiset maahanmuuttajat pääsevät suomalaiseen yhteiskuntaan

ja työelämään perehdyttävään koulutukseen sekä tarvittaessa ammatilliseen perus- ja täydennyskoulutukseen. Tavoitteena on lisäksi, että maahanmuuttajat pystyvät ylläpitämään ja kehittämään omaa kieltään ja kulttuuriaan sekä harjoittamaan uskontoaan.

6. Kotoutumissuunnitelma

Maahanmuuttajien kotouttamista ja kotoutumista koskevat säädökset on määritelty maahanmuuttajien

kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetussa laissa (493/99) ja asetuksessa (511/99). Tämän ns. kotouttamislain piiriin voivat kuulua maahanmuuttajat, joilla on kotikuntalaisissa (201/94) määritelty kotikunta Suomessa. Laki velvoittaa kuntaa laatimaan kotouttamishjelman yhteistyössä työvoimaviranomaisten ja muiden viranomaisten kanssa. Kotouttamislain mukaan maahanmuuttajilla, jotka ovat ilmoittautuneet työttömiksi työnhakijoiksi tai hakeneet toimeentulotukea, on oikeus *kotoutumissuunnitelmaan*.

Kotoutumissuunnitelma on maahanmuuttajan, kunnan ja työvoimaviranomaisten laatima

sopimus niistä toimenpiteistä, jotka tukevat maahanmuuttajaa ja hänen mahdollista perhetään yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavien tietojen ja taitojen hankkimisessa.

Kotoutumissuunnitelmassa voidaan sopia mm. suomen tai ruotsin kielen opiskelusta, työvoimapolitiittisesta koulutuksesta, omaehtoisesta koulutuksesta ja muista kotoutumista edistävästä toimenpiteistä. Maahanmuuttajalla on oikeus kotoutumissuunnitelmaan enintään kolme vuotta Suomeen muutosta.

Maahanmuuttajan kotoutumissuunnitelmaan sisältyviä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä voidaan rinnastaa työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, jos niiden pituus on keskimäärin vähintään 25 tuntia viikossa (josta yli puolet oltava opiskelua) tai 3 opintoviikkoa kuukaudessa (A 511/99). Rinnasteiset toimenpiteet voivat muodostua osatoimenpiteistä: opiskelusta, harjoittelusta, kansalaisjärjestötyöstä ja muusta vapaaehtoistoiminnasta. Niiden tulee edistää ja parantaa maahanmuuttajan pääsyä työmarkkinoille ja koulutukseen. Päätöksen rinnasteisen toimenpiteen hyväksymisestä tekee työvoimatoimisto osana maahanmuuttajan kotoutumissuunnitelmaa.

Maahanmuuttajan henkilökohtainen opiskeluohjelma mahdollisine osaamiskartoituksineen

on tarvittaessa osa hänen kotoutumissuunnitelmaansa. Kotoutumiskoulutuksen aikana opiskelijan ammatillista osaamiskartoitusta voidaan tarkentaa yhteistyössä kouluttajien kanssa ja tällöin myös kotoutumissuunnitelmaa voidaan täydentää. Maahanmuuttajan osallistumista

kotoutumissuunnitelmassa sovittuun koulutukseen tai muihin toimintoihin voidaan seurata Kotoutujan kirjan avulla (Työministeriö 2000), johon maahanmuuttaja pyytää merkinnän koulutuksen järjestäjältä koulutuksen tai toimenpidekokonaisuuden jälkeen. Tavoitteena on, että kotoutumissuunnitelma olisi jatkumo, joka muodostuu erilaisista kotoutumista edistävästä toimenpiteistä siten, että maahanmuuttajalla olisi viimeistään kolmen vuoden suunnitelmakauden päätyttyä sellainen suomen tai ruotsin kielen taito ja työelämävalmiudet, että hän voisi sijoittua työhön tai ammattiin johtavaan koulutukseen ja selviytyisi yhteiskunnan tarjoamien tavanomaisten palvelujen piirissä.

26

LIITE 1. Suositus kotoutumiskoulutuksen todistusmalliksi ESIMERKKILÄN OPPILAITOS TODISTUS KOULUTUKSESTA

Etunimi sukunimi (xxxxxx–xxxx) on suorittanut seuraavat opinnot

AIKUISTEN MAAHANMUUTTAJIEN KOTOUMISKOULUTUS, xx ov

Opintokokonaisuus Laajuus Arvosana

SUOMEN tai RUOTSIN KIELEN xx ov asteikkoarviointi

OPINNOT ja mahd. yleisten

kielitutkintojen

tasoarviointi

ARJEN TAIDOT JA ELÄMÄNHALLINTA xx ov kuvaileva arviointi

YHTEISKUNTATUETOUS xx ov kuvaileva arviointi

KULTTUURINTUNTEMUS xx ov kuvaileva arviointi

OPISKELU- JA TYÖELÄMÄVALMIUDET xx ov

* OPISKELUVALMIUDET kuvaileva arviointi

* TYÖELÄMÄVALMIUDET kuvaileva arviointi

VALINNAISET OPINNOT: xx ov asteikkoarviointi tai

kuvaileva arviointi

Opintoihin sisältyy

Työssä oppimista VaatetusFirma Oy:ssä (xx ov).

Tutustumista kaupan ja hallinnon alan koulutukseen Esimerkkilän kauppaopistossa (xx ov) sekä tekstiili- ja vaatetusalan

koulutukseen Naapurikunnan vaateopistossa (xx ov).

Erityismaininnat

Helsingissä 8.2.2001

---

rehtori opettaja

Arvosana-asteikko: Kiitettävä (5), hyvä (4 ja 3) ja tyydyttävä (2 ja 1) sekä kuvaileva arviointi.

Yksi opintoviikko vastaa opiskelijan noin 40 tunnin opintoja.

27

LIITE 2. Yleisten kielitutkintojen taitotasokuvaus

9 Hallitsee kielen ja sen käytön täysin: viestintä on sujuvaa, tilanteeseen sopivaa ja jäsentynyttä.

Kielitaidon taso, jolle todennäköisimmin yltyvät parhaat kielen ammattilaiset oman alansa viestintätilanteissa.

8 Viestii tehokkaasti, luontevasti ja vivahteikkaasti vaativissakin suullisissa ja kirjallisissa kielenkäyttötilanteissa. Kielenkäyttö muistuttaa enimmäkseen syntyperäisen taitoa. Vain eri sävyjen välittäminen tai idiomien käyttäminen voi joskus tuottaa vaikeuksia.

7 Viestii kohtalaisen tehokkaasti ja luontevasti vaativissakin suullisissa ja kirjallisissa kielenkäyttötilanteissa. Kieli on monipuolista ja sujuvaa. Vähäiset epätarkkuudet ja muiden

kielten vaikutus eivät ole häiritseviä. Ymmärtää vaivatta vaativiakin aihepiirejä käsittelevää kieltä.

6 Viestii luontevasti tavallisissa kielenkäyttötilanteissa. Myös sosiaalisesti ja sisällöllisesti vaativissa tilanteissa selviytyy tyydyttävästi. Muiden kielten vaikutusta ja muuta ilmaisun epätarkkuutta esiintyy, mutta se häiritsee harvoin viestintää. Vaativia aihepiirejä käsiteltäessä joutuu joskus turvautumaan toistopyyntöihin tai sanakirjaan.

5 Selviytyy tavallisissa suullisissa ja kirjallisissa kielenkäyttötilanteissa melko luontevasti ja vaivattomasti sekä työssä että vapaa-aikana. Hallitsee kielen perusrakenteet ja keskeisen sanaston, ja joutuu vain harvoin turvautumaan toistopyyntöön tai sanakirjaan. Muiden kielten vaikutus ja muu ilmaisun epätarkkuus rajoittavat viestintää vain joskus.

4 Selviytyy tavallisissa suullisissa ja kirjallisissa kielenkäyttötilanteissa kohtalaisen hyvin sekä työssä että vapaa-aikana. Muiden kielten vaikutus kielenkäyttöön voi olla tuntuva. Sujuvuus ja sanaston ja kieliopin hallinta ovat jo suhteellisen hyviä, mutta mahdollisesti keskenään eri tasoisia. Ymmärtääkseen esimerkiksi lehtiartikkelin tai muun tavallisen tekstin pääasiat tarvitsee vain joskus sanakirjaa.

3 Kielitaito riittää tavallisimmissa suullisissa ja kirjallisissa käytännön tilanteissa selviämiseen, mutta uudet tilanteet aiheuttavat vaikeuksia. Ymmärtää vaivatta hidasta ja selkeää puhetta ja saa yleensä selvää helpon tekstin, esimerkiksi lyhyen lehtiuutisen pääasioista.

2 Kielitaito riittää yksinkertaisissa tutuissa suullisissa ja kirjallisissa rutiinitilanteissa selviämiseen. Saa ainakin sanakirjan avulla selvän yksinkertaisista viesteistä. Uusissa tilanteissa syntyy kuitenkin usein ymmärtämisongelmia ja väärinkäsityksiä.

1 Kielitaito riittää muutamista yksinkertaisimmista suullisista ja kirjallisista viestintätilanteista selviämiseen. Ymmärtää tuttua asiaa käsittelevästä viestistä tai keskustelusta jotakin, ainakin aihepiiriin. Tuntee jonkin verran kielen perusrakenteita ja -sanastoa.

Opetushallitus/yleiset kielitutkinnot